

Grenser for individualisering

Ungdom mellom
ny og gammel modernitet

Olve Krange

Grenser for individualisering

Ungdom mellom ny og gammel modernitet

OLVE KRANGE

Dr.polit.-avhandling 2004
Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi
Universitetet i Oslo

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 4/2004

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Utdannings- og forskningsdepartementet (UFD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferdssamfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2004
NOVA – Norwegian Social Research

ISBN 82-7894-185-8
ISSN 0808-5013

Forside: *PhotoDisc*
Desktop: *Torhild Sager*
Trykk: *Allkopi/GCS*

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Willy Pedersen og Halvor Fauske skal ha takk for at de har veiledet meg. Willy må også takkes for at han har motivert meg og for at han har sparket meg bak når det har vært nødvendig.

Åse Strandbu, Tale Hellevik og Nina Sandberg er flinke jenter og travle forskere. De har tatt seg tid til å lese og kommentere den foreliggende teksten, og fortjener stor takk. Nina er dessuten kona mi. Takk og pris for det.

Ketil Skogen må takkes for at han ville være medforfatter på en av artiklene som denne avhandlingen er bygget opp rundt, og for at samarbeidet med ham gir mening til arbeidet som forsker.

Jeg har jevnlig diskusjoner med en rekke kolleger på NOVA. De det gjelder fortjener alle en takknemlig hilsen i dette forordet. Den er herved utlevert.

Astrid, Kjartan og Ingvar takkes for at de hver dag hjelper tankene mine vekk fra arbeid og avhandling. De er barna mine, og jeg er heldig som har dem.

Med det foreliggende arbeidet forholder det seg som følger: For alt som er bra må jeg dele æren for med andre, og for alt som er dårlig må jeg bære skammen alene. Bare så er det sagt.

Olve Krange

Innhold

SAMMENDRAG	7
1 INNLEDNING	9
Individualisering: Nye rammer rundt ungdomsårene	12
Problemformulering.....	15
2 INDIVIDUALISERINGSTESEN: TRE SENTRALE BIDRAG	17
Ulrich Beck	18
Anthony Giddens.....	23
Zygmunt Bauman:.....	27
Beck, Bauman, Giddens og ungdomsforskning: <i>Ett begrep om individualisering?</i>	32
3 INDIVIDUALISERING PÅ TRE NIVÅER	52
Det institusjonelle nivået.....	52
Individualisering på individnivå	57
Individualisering som forestilling – eller som element i dagens kulturelle virkelighet	60
En annen posisjon.....	63
4 NOEN METODOLOGISKE VURDERINGER	67
5 VALG AV EMPIRISKE EMNER	70
6 PRESENTASJON AV ARTIKLENE OG AVSLUTNING	73
LITTERATUR	83
ARTIKKEL 1: Olve Krange og Ketil Skogen: Reflexive Tradition. Young Working-Class Hunters between Wolves and Modernity <i>Vurderes for publisering i Rural Sociology</i>	87
ARTIKKEL 2: Olve Krange og Willy Pedersen (2001): Return of the Marlboroman? Recreational smoking among Young Norwegian Adults <i>Publisert i Journal of Youth Studies, 4(2):155–174</i>	115
ARTIKKEL 3: Olve Krange (2001): Anti-foreign sentiments among youth in Oslo: A matter of social stratification or individualized identity formation? <i>Publisert i YOUNG Nordic Journal of Youth Research, 9(3):43–64</i>	137
ARTIKKEL 4: Olve Krange og Willy Pedersen (1999): Å angre på sex <i>Publisert i Sosiologisk tidsskrift 7(1): 45–70</i>	161

Sammendrag

Tradisjonelle forståelser av ungdomstida utfordres i dag av teorier om at det gamle industrisamfunnet er erstattet av ny modernitet.

Problemstillingene er:

- Må vi betjene oss av begreper om en ny form for modernitet hvis vi vil forstå dagens unge?
- Eller bærer ordene som skulle feste modernitetens tidligere faser på begrep, fremdeles viktige innsikter?

Avhandlingen, som består av fire artikler og en sammenbindende innledning, har tesen om *det individualiserte samfunnet* som tema. Våre dagers sosiale virkelighet betegnes ofte med ord som høymoderne, sen-moderne, flytende modernitet og risikosamfunn. Selv om slike begreper vektlegger litt ulike sider ved det man bredt kan kalle modernisering, peker de mot noen sentrale utviklingstrekk. Tesen om økt individualisering er et slikt. Helt kort innebærer individualiseringstesen at «den gamle modernitetens» institusjoner har mistet grep om menneskers liv, og at folk nå helt og holdent er overlatt til seg selv og sine egne *refleksive* kapasiteter når skjebnevalgene fattes og livsløpet stakes ut. I den sammenbindende innledningen drøftes hvordan en slik samtidsanalyse radikalt bryter med kjerneinnsikter i den sosiologiske tradisjonen – som sier at individualitet og individuelle handlinger dypt sett er uttrykk for den sosiale sammenhengen folk vokser opp i.

For studiet av ungdom kan ideen om en tiltagende individualisering innebære at sosiale og kulturelle determinanter har avtagende innflytelse når seksualiteten skal utforskes, rusmidler skal testes ut og holdninger til viktige samfunnsspørsmål skal ta form. Fra ulike empiriske felt gir fire artikler eksempler på at unge folks handlinger og holdninger er tett forbundet med kultur og struktur som er overlevert fra modernitetens tidligere faser:

- Artikkel 1 «Reflexive tradition: Young working-class hunters between wolves and modernity» handler om en krets unge jegere som kjenner seg forpliktet overfor fedrenes gamle arbeiderklassekultur, men som uten at de oppfatter det som noe problem innlemmer den i eget moderne livsprosjekt.
- Artikkel 2 «Return of the Marlboro Man? Smoking among Young Norwegian adults» viser at røyking er tett forbundet med de sosiale posi-

sjonene som ungdom sikter mot gjennom skoleprestasjoner og utdanningsvalg. Men også at forbruk av sigaretter i mindre grad er forbundet med den klasseposisjonen de kommer fra.

- Artikkel 3 «Anti-foreign sentiments among youth in Oslo: A matter of social stratification or individualized identity formation?» viser at fremmedfiendtlige holdninger kan oppstå gjennom mekanismer som springer ut av klassespesifikke erfaringer og en strek følelse av å tilhøre en nasjon eller et folk. Men også at klassebakgrunn og nasjonal identitet ikke henger så nøye sammen.
- Artikkel 4 «Å angre på sex» viser at seksuelle handlinger fremdeles legitimeres gjennom en norm som sier at sex bør være forbundet med kjærighet, og at det fortsatt gjelder doble standarder for gutter og jenter på dette området.

Avhandlingens konklusjon er enkelt at mye som er gammelt lever videre i det som er nytt, og at det nok finnes seiglivede grenser for hvor langt individualiseringen kan gå.

1 Innledning

Nå er du 38 år. Du har skrevet fire artikler om ungdom, som du vil levere til vurdering for dr. polit-graden. Når jeg nå ser tilbake på den virksomheten du, gjennom de siste 16 årene, har bedrevet som studerende i samfunnsfag, kan jeg skimte en rød tråd som løper gjennom din virksomhet: Du begynte med sosialøkonomi og ville bli sosialøkonom. Du var interessert i politikk, og hadde oppdaget at politisk uenighet oftest handlet om økonomiske spørsmål. Du gikk til faget i naiv tillit. Du ville lære hvordan økonomien faktisk og uomtvistelig virket. Du tok grunn- og mellomfag, matte og statistikk, og for første gang i livet fikk du skikkelig gode karakterer. Men du ble skuffet. Faget holdt ikke hva du trodde det hadde lovet. Rett nok var modellene og teoriene stringent oppbygget, logiske og ikke minst vakre, men du fant deg ikke til rette med den rasjonelle aktøren som dukket opp i alt du lærte. Han var bare en forutsetning. Det hadde du få problemer med å godta, men det var ikke sånne folk du ville studere. Den rasjonelle aktøren er i overkant fri. Han ser bare framover. Han handler i nået for å realisere gevinster i en framtid, og har ingen personlige historie som har med de valgene han tar å gjøre. I din erfaring var nesten alt du selv hadde drevet med, tett forbundet med din personlige biografi. Middelklassegutt fra Bærum. Også med vennene dine var det sånn. De også, middelklassegutter fra Bærum. Og dere ble gjenkjent. Ingen tvil, dere skilte dere ut når dere dro nedover kysten i seilbåter. At andre unge fra andre steder, helst ville spy når de så dere og forsto hvor dere kom fra, er en annen historie. Det som er viktig her er at det ikke bare var det dere ville oppnå i framtiden som hadde betydning når dere handlet i nået, også fortiden deres – rammene rundt oppveksten var viktig. Den personlige biografien og det dere drev med berørte et kollektivt nivå.

Du begynte på sosiologi. Og det var andre boller. Der var handlinger tett forbundet med slikt som sosiale klasser, kjønn, sosialisering, sosial struktur, kultur, sosiale systemer, roller, og normer, og etter hvert habitus, praksis og identitet. Ord som peker mot kontinuitet og sammenheng mellom handlinger og aktørers bakgrunn. Selvsagt kunne slike determinanter overskrides, også det var viktig – og riktig. I sosiologien kjente du deg hjemme og der gikk du etter hvert i gang med magistergraden. Du skrev om Oslo City og leste postmoderne teorier om at tegnene ikke lenger hadde referanse til noe utenfor seg selv – til historien eller en sosial virkelighet. Og du fant at

kjøpesenterets arkitektoniske beskaffenhet langt på vei kunne tolkes som uttrykk for slike strømninger. Saker og ting fra ulike steder og ulike tider var plassert hulter til bulter i en uoversiktlig materiell struktur. Men du likte deg ikke da du leste om hvilke konsekvenser dette skulle ha på erfaringsplanet. Når teoretikere skulle tolke møtet mellom folk og en slik *overestetisert* virkelighet snakket de om hallusinerte og schizofrene erfaringer. Noen gikk så langt som til å si at erfaring var umulig. Bakgrunnen var et *brudd*, et brudd mellom folks erfaringsbakgrunn og det arkitektoniske uttrykket de ble stilt overfor inne i de store kjøpesentrene. På nytt sto du overfor et tankegods som utraderte folks fortid – deres personlige biografier – fra analyseapparatet. Men denne gangen handlet det ikke om overdreven frihet. Snarere tvert om. Her var det snakk om strukturer med determinerende kraft over folks erfaringer. Du dro til Oslo City, og oppdaget at de postmoderne teoretikerne hadde lite å lære deg når du ville forstå hva vanlige folk drev med der inne. Du snakket med tre gamle damer som var kommet for å bytte småkaker. Slik fikk alle sju sorter til jul. Du snakket med folk som brukte senteret som om det skulle være et torg i en landsby. De var der for å treffe kjentfolk og for å «prate kjenning». Du forsto at omgangsformer og *væremåter* som var utviklet i helt andre kontekster simpelthen hadde flyttet inn i senteret, uten at senterets kaotiske arkitektur hadde noen særlig innvirkning på det. Det lå overskridelse i folks tradisjoner og vaner. Og jeg husker at du tenkte at man minst må være professor i litteratur for å bli særlig forvirret av å besøke Oslo City. Gamle damer klarte seg godt.

Etter hvert vant du magistergraden, og ganske tilfeldig fikk du arbeid på *Ungforsk*. To år som forskningsassistent og så fikk du stipend til å forske selv, *Frie midler* gjennom *Område for Kultur og Samfunn i Norges forskningsråd*. Du følte deg ferdig med postmodernistene, men nye navn hadde i mellomtiden vokst seg store i sosiologifaget; Giddens, Beck og Bauman for eksempel. De hadde satt *individualisering* på dagsorden, og du mistenkte at nok en teoretisk retning, som overså personlige biografier og fortidens signifikans for folks handlinger, var i ferd med å få fotfeste i faget. Studier av ungdom egner seg godt som utgangspunkt for å vurdere teoriene om det individualiserte samfunnet sin relevans. Hvis den gamle sosiale ordenen faller sammen, hvis sosiologiens gamle begreper skulle miste relevans, forventet du at du i alle fall kan finne sporene etter dette blant ungdom. Det var dette du i bunn og grunn begynte å skrive om, og din tese var at ungdom fremdeles bærer med seg sine tidligere erfaringer når de handler i verden, og at slike erfaringer har feste i strukturer og kulturer, normer og verdier som de unge har fått overlevert fra tidligere generasjoner. Du tenkte du skulle vise at

ungdom fremdeles bærer med seg mye av «det gamle» når de handler i verden.

I første omgang hadde du statistiske data om ungdom for hånden. Det var nytt for deg å arbeide med surveymaterialer, og jeg husker godt at du var i villrede om hvordan du skulle bruke dem. Men du lærte underveis og dukket etter hvert ned i studier av noen konkrete erfaringer som du tenkte kunne være typiske for den overgangsfasen som ungdomstida er. Og du håpet at dataene ville støtte ideen din om at verden ikke er fullstendig ny, og at ungdom fremdeles lener seg mot forhold som er overlevert fra fortida når de fatter sine valg.

Når jeg i dag leser det du skrev, tror jeg at de (dataene) gjorde det. Du fikk vist at seksuelle handlinger fremdels legitimeres gjennom en norm som sier at sex bør være forbundet med kjærlighet, og at det fremdeles gjelder doble standarder for gutter og jenter på dette feltet. Du viste også at røyking er tett forbundet med de sosiale posisjonene som de unge sikter mot gjennom skoleprestasjoner og utdanningsvalg, men du så også at det forholdet de har til sigaretter i mindre grad er forbundet med den klasseposisjonen de kommer fra. Du så at fremmedfiendtlige holdninger kan oppstå gjennom mekanismer som springer ut av klassespesifikke erfaringer og en sterk følelse av å tilhøre en nasjon eller et folk, men du så også at klassebakgrunn og nasjonal identitet ikke nødvendigvis henger så nøye sammen. Til slutt studerte du en krets av unge jegere som kjenner seg forpliktet overfor fedrenes gamle arbeiderklassekultur, men som uten at de oppfatter det som noe problem innlemmer den i eget moderne livsprosjekt. Jeg tror du fant at din enkle sannhet fremdels er sann. Mye som er gammelt lever nok videre i det som er nytt. De unges biografi, deres livsløp og erfaringsbakgrunn, er tett forbundet med kultur og struktur som er overlevert fra modernitetens tidligere faser. Det finnes nok noen seiglivede grenser for hvor langt individualiseringen kan gå.

Nå har du gjort det til min oppgave å begrunne standpunktet litt grundigere.

Du får ønske meg lykke til.

Individualisering: Nye rammer rundt ungdomsårene

Her skal det altså handle om ungdom, og det skal handle om unge som vokser opp i en tid mange har forbundet med en økende tendens til individualisering. Ungdom og individualisering. La meg ta det i tur og orden. Derfor først noen ord om unge folk.

Ungdom er ingen ensartet gruppe. Oppvekst skjer ennå under ulike forhold, under ulike materielle vilkår og under innflytelse av ulike kulturelle impulser. Dette er forhold som forandrer seg gjennom historien, og som dessuten varierer mellom steder, sosiale klasser og kjønn. På tvers av slike skillelinjer er ungdom også uensartet når det gjelder de personlige eller individuelle ressursene de møter ungdomstida med. Likevel bærer ordet *ungdom* mening som en mer allmenn kategori. Det handler nemlig om overgangen fra barndom til voksen alder, og denne overgangen er noe alle må igjennom. Ut fra et lignende resonnement identifiserer de australske ungdomsforskerne Wyn and White behovet for et generelt begrep om ungdom. De foreslår denne definisjonen:

... youth is most productively conceptualised as a *social process* in which meaning and experience of becoming adult is mediated. (Wyn & White, 1997)

De sosiale og kulturelle rammene rundt den sosiale prosessen hvor unge blir voksne er i kontinuerlig endring, men endringene skrider fram i ujevn takt. I våre dager endrer rammene seg særlig raskt, har mange tenkt. Bare på noen få tiår skal de vestlige sivilisasjonene ha gjennomgått en *ny stor transformasjon*. Den har fått mange navn. Ordet *postmoderne* assosieres med forfattere som Lyotard (1984) og Baudrillard (1988). Lash (1992) kaller den pågående prosessen for *refleksiv modernisering*. Giddens (1990, 1991) kaller epoken *høy-moderne* og *sen-moderne*. Beck (1992) snakker om *risikosamfunnet*. I det siste har Bauman (2000) brukt betegnelsene *flytende modernitet*. Den som leser støter også på ord som det *post-tradisjonelle samfunnet* og altså det *individualiserte samfunnet*. På litt ulike måter er dette ord som betegner hva man har tenkt som en stor og mangefasettert historisk overgang.

Om denne overgangen representerer et fundamentalt historisk brudd (á la overgangen fra middelalderens tradisjonelle samfunn til det moderne industrisamfunnet) eller en utvikling som finner sted innenfor moderniteten selv, er en av ulikhetsdimensjonene i denne litteraturen. Postmodernistene beskrev et brudd så fundamentalt at alle kjente forklaringsfaktorer måtte

kastes på skraphaugen, at hele ideen om en sosialvitenskap måtte avvises. Det postmoderne prosjektet innebar en «vending mot språket». Man tolket samtiden i termer av tekst og tegn. Lingvistik og semiologi ble viktige subdisipliner for sosiologien. Saussure og Barthes ble klassikere i faget. Dette var neppe noen vellykket løsning for samfunnsfagene. Det innebar nemlig tung strukturalisme. Det gamle problemet med å forklare endring utfra en teoretisk posisjon som ser bort fra frihet og folks overskridende kapasitet, oppsto momentant. Lash og Urry beskriver det postmoderne prosjektet ved hjelp av denne omstendelige parafrasen over et gammelt Marx-sitat: «All that is solid about organised capitalism, class, industry, cities, collectivity, nation-states, even the world, melts into air» (Lash & Urry, 1987:313). Ut fra det dypt strukturalistiske tankegodset den postmodernistiske retningen representerer, kunne de også ha ført individer og individualitet opp på lista over alt som smelter og blir til luft. Innenfor et postmoderne begrep om samtiden gir heller ikke ordet individualisering mening. Det kan virke trivielt, men vi må ha det klart for oss, for det har vært en del forvirring her: Begrepet om individualisering forutsetter at det fremdeles finnes et samfunn som er tilgjengelig for samfunnsforskernes fortolkninger.

Så er da heller ikke nøkkelfigurene bak individualiseringsteser postmodernister. Forfattere som Beck, Giddens og Bauman (som jeg kommer til å legge mest vekt på her) retter i stedet oppmerksomheten mot konsekvensene av de omfattende endringene som vesten gjennomgår på det sosio-økonomiske planet. Dermed står de midt i den klassiske sosiologiske tradisjonen. Derfra peker de på hvordan det moderne industrisamfunnets strukturer fragmenterer, at institusjoner forvitrer og hvordan folks livsbetingelser og livsbaner forandres i takt med dette.

I våre dager er det altså en ganske alminnelig oppfatning at de unges erfaringsverden har forandret seg radikalt, og fortsatt forandrer seg raskt. Det nye samfunnet, *den nye moderniteten*, identifiseres med stikkord som individualisering (selvfølgelig), globalisering, utleiring (disembedding) av tid og rom, nye former for risiko, miljøtrusler, opphopning av internasjonal kapital, omstrukturering av arbeidslivet, økt behov for utdannet arbeidskraft, radikal tvil, en vitenskap som har svekket autoritet, nasjonalstater som mister makt, endrede familieformer, nye rammer rundt oppvekst, osv. Dette er slikt som griper inn i folks hverdagsliv, og som angår de fleste livssammenhenger. Selv om tunge historiske prosesser ligger bak, er *tanken* at samfunnsstrukturenes raske forandring berører folks liv, og kanskje særlig unge folks liv, på en ganske direkte måte. De historiske endringene får følger for hvordan man forholder seg til utdanning og arbeidsliv, politikk og

moral, fritid og livsstiler, og til familie og venner. Konsekvensen blir da at ungdom, uansett sosial bakgrunn, møter helt andre utfordringer enn det deres foreldre i sin tid gjorde. Ungdomsforskningen har ofte lagt vekt på at framtida i dag framstår som mer uoversiktlig og risikopreget enn noen gang før. Det kommer av at de institusjonelle determinantene som rammet inn tidligere generasjoners overgang fra barn til voksne så å si har slutte å virke.

Selv om Beck, Giddens og Bauman står i den sosiologiske tradisjonen går de langt i å hevde at kunnskap om folks plassering i sosiale strukturer kan fortelle oss lite om hvilke livssjanser folk har. Beck kaller for eksempel de klassiske sosiologiske kategoriene for «zombie categories». Ord som klasse, utdanning og kjønn er altså levende døde. Det vil si at selv om vi fremdeles kan observere ulikhet utfra slike forskjeller, er det ikke lenger de som danner grunnlaget for de viktige problemene folk kommer opp i. Også Bauman avviser at slike kategorier er relevante. Som Weber ser han for seg at overgangen mellom det tradisjonelle og det moderne samfunnet innebar at en særskilt moderne livsanskuelse, eller en «ånd», fikk økt utbredelse. Denne framtidsrettede og forandringshungrige livsanskuelsen preger moderniteten både i den gamle og den nye fasen. Forskjellen er at mens den gamle moderniteten hadde fast form – sterke institusjoner som kunne kontrollere den moderne livsanskuelsen – er den nye moderniteten flytende og den moderne «ånd» spiller seg tøylesløst ut. «All that is solid melts into air», men uten at gamle institusjoner blir erstattet av nye «solids» denne gangen, hevder Bauman (2000).

Dette tror jeg er et generelt trekk ved teoriene om den nye moderniteten. Det som har forandret seg er de sosio-økonomiske grunnstrukturene, og dermed blir den moderne kulturen grenseløs. Min tolkning av Becks, Giddens' og Baumans bidrag går ut på at «den nye moderniteten» er en fase hvor den moderne kulturen nærmest har blitt totaliserende, en fase hvor den gamle modernitetens institusjoner forvitrer, slik at den moderne kulturelle impulsen på en særlig intens måte griper inn i alle forhold. Ut fra en slik tankegang ser vi at folk på en ny måte tvinges til å tenke over sine egne valg. Og omtrent her finner vi en betydning av termen 'det individualiserte samfunnet': Det individualiserte samfunn er, helt kort, et samfunn der modernitetens institusjoner har mistet grepet om menneskers og kanskje særlig unge menneskers liv. Og det er viktig, for det får store konsekvenser i dagligdagse situasjoner og for ungdoms særskilte utfordring. Slik individualisering innebærer at den unge er overlatt til seg selv og sine egne krefter når skjebnevalgene fattes og livsløpet stakes ut.

Problemformulering

Det meste som skrives om individualisering er rene teoretiske arbeider. Denne avhandlingen skal ikke være et slikt teoretisk syntetiserende arbeid. Her er målsettingen å peke på noen fellestrekk ved de bidragene som jeg med en fellesbetegnelse har kalt teorier om ny modernitet. I noen grad kommer jeg til å få fram ulikheter og nyanser, men først og fremst er det slektskapet mellom de ulike bidragene som er av interesse i dette arbeidet. For, i denne avhandlingen presenteres fire artikler om ungdom. Temaene varierer, de handler om rovdyrmotstand, røyk, fremmedfiendtlighet og sex, men de har det til felles at handlingene og holdningene som undersøkes befinner seg i spenningsfeltet mellom ny og gammel modernitet. I artiklene er funnene fortolket i et sosiologisk språk. Jeg har pekt på mekanismer og mulige årsaksforhold rundt de praksisformene som er lagt under lupen. I denne sammenfattende innledningen blir oppgaven å løfte de empiriske dydykkene over i den større teoretiske konteksten, min tolkning av *individualiseringstesen*.

Artiklene beveger seg på to plan: De inneholder empiriske studier av konkrete saksforhold, samtidig som de forholder seg til det eneste som alltid har vært den felles faglige referansen for sosiologisk diskusjon, det moderne samfunnet og moderniteten. Temaene er forskjellige og erfaringene som studeres er ulike, men de kretser rundt de samme grunnspørsmålene:

Må vi betjene oss av begreper om en ny form for modernitet for å forstå dagens unge? Eller bærer ordene som skulle feste modernitetens tidligere faser på begrep, fremdels viktige innsikter?

Giddens etterlyser hvordan praksis ikke bare formes av, men også er med på å gi form til modernitetens institusjoner. Men han formulerer seg slik: «The overriding stress of the book is upon the emergence of new mechanisms of self-identity which are shaped by – yet also shape – the institutions of modernity» (Giddens 1991:2). Det som skal gi form til modernitetens institusjoner er med andre ord allerede bestemt som typisk senmoderne. Dermed stenges muligheten for en praksis som virker som motkraft til endringene i retning av sen-moderniteten ute. Det er altså noe tautologisk over hans bidrag. Tilsvarende kritikk kan nok rettes mot både Beck og Bauman. Tenk for eksempel på ideen om «zombie categories». Tautologiene gjør at tesene er lite tilgjengelige for systematisk empirisk gransking. Men det er heller ikke å teste individualiseringstesen som er opplegget her. Beck, Giddens og Bauman arbeider alle med idealtyper, og deres bøker kan leses som beskrivelser av *tendenser* heller enn presise samfunns-

diagnoser, noe som også bidrar til at den empirisk baserte kritikken fort vil treffe i ytterkant av skiva. Disse trekkene ved teoriene om den nye moderniteten fører ubønhørlig til at man er nødt til å ta diskusjonen på det teoretiske planet først, simpelthen for å etablere en forståelse av hva som gjør det mulig å kommentere teoriene ut fra empiriske studier. Også dette blir en oppgave for denne sammenbindene innledningen.

2 Individualiseringstenen: Tre sentrale bidrag

Stadig oftere presenteres et bilde av unge som selvdeterminerende og ubundet av egen fortid. Dette er regelen når unge framstilles i massemediene, og vi som av og til snakker med ungdom oppdager at unge folk gjerne ser på seg selv og sin egen framtid på den måten. Ungdoms praksis på ulike felt er tema for de vedlagte artiklene, og det de unge driver med vurderes med den nye moderniteten som kontekst. Det er i den sammenhengen begrepet om *individualisering* blir helt sentralt. Individualisering ansees ofte for å være en av de viktigste aksene innenfor de historiske prosessene som festes på begrep i våre dager. Begrepet står som oftest i en innvendig relasjon til moderniseringens andre karakteristika. Individualisering kan tolkes som et produkt av de endringsprosessene man har knyttet til den nye moderniteten. Men vel så ofte oppfattes det som en av de moderne samfunnenes mer bestandige kulturelle formasjoner. Og da blir individualisering en av de drivkreftene – som fra modernitetens innside – bidrar til endringene. Individualisering behøver med andre ord ikke bare være noe som opptrer samtidig med og som følge av økt globalisering, utleiring av tid og rom, risiko etc., men kan like gjerne tolkes som en av motorene i den pågående moderniseringen. Å leve i et sterkt individualisert samfunn kan derfor for ungdom handle om at de møter ungdommens utfordringer under svakere normtrykk, med færre faste orienteringspunkter og med svak eller ingen retningsanvisning fra internalisert kultur. Men økt individualisering kan også være noe de unge selv er med på å utvikle ved å overskride de sosiale føringer og kulturelle sporer til praksis, som kan finnes i deres bakgrunn.

Når det er akkurat individualisering som trekkes fram i denne sammenhengen, har det å gjøre med det begrepet om ungdom som jeg valgte å legge til grunn. Ungdomstiden kjennetegnes ved at tabuer fra barndommen skal innlemmes i et legitimt handlingsrepertoar. De fleste unge debuterer på flere områder i løpet av ungdomstida. For eksempel skal seksualiteten utforskes, rusmidler testet ut, planer for framtida legges og holdninger til viktige samfunnsspørsmål skal gradvis ta form. Ungdomsforskningen har tradisjonelt lagt vekt på forhold i de unges fortid for å forstå hvordan ulike løp utvikler seg. Problemstillinger som legger ulikhet med hensyn til sosial klasse, kjønn og ulike former for familieproblemer under lupen, har vært typiske for den

sosiologiske forskningen om unge mennesker. Av alle begreper som tematiserer den nye moderniteten, er individualisering trolig det som mest direkte utfordrer den tradisjonelle ungdomsforskningen. På ungdommenes arenaer kan ideen om en tiltagende individualisering nemlig innebære en tese om at sosiale og kulturelle determinanter har avtagende innflytelse over den unge gutten eller jenta som skal orientere seg i verden. I denne betydningen minner individualiseringstesen om økt *liberal* frihet. Det vil si at mennesker – i dette tilfellet ungdom – i sterkere grad enn før, står i en fri og ubundet relasjon til den sosiale og kulturelle konteksten som omgir deres liv. Men, som sagt, individualisering kan også sees som et av modernitetens kulturelle kjennetegn. Da handler det om en kulturell ressurs som fremmer overskridelsen i de unges praksis. Og nettopp i en fase hvor man kaster om på tilværelsen, hvor noen handlingsmønstre forlates og andre legges til, blir relasjonen man har til de kollektive rammene rundt ens oppvekst særlig viktig.

Nedenfor presenteres tre bidrag til litteraturen om den nye moderniteten og det individualiserte samfunnet. Beck, Bauman og Giddens har alle levert mangefasetterte forfatterskap som det er umulig å yte full rettferdighet i en tekst som dette. Derfor vil framstillingen konsentrere seg om de resonnementene som er nødvendige for å få grep om hva *individualisering* kan bety. Det betyr at mange viktige elementer, som for eksempel hvordan individualisering får følger for offentlighetens virkemåte, hvordan politikk kan organiseres, om individualiseringstesens kritiske potensiale, om vitenskapens nye stilling i et sterkt individualisert samfunn og sånt noe ikke kan vies stor plass her. Men sosiologien både tolker og skaper samtiden, og bidragene som her skal presenteres er trolig blant dem som i sterkest grad har bidratt til de forestillinger om individualisering som får dominere offentligheten i våre dager. Selv om ingen av forfatterne som presenteres her har et spesielt fokus på ungdom, tror jeg det er liten tvil om at Beck, Bauman og Giddens sine tanker er blant dem som i sterkest grad er med på å prege bildet av unge som frie selvdeterminerende individer. De er de nye klassikerne i faget.

Ulrich Beck

Risikosamfunnet – En ny basis for samfunnsutviklingen

En av de mest innflytelsesrike fortellingene om den store historiske transformasjonen finnes i Ulrich Becks bok *Risk Society*. Helt kort sier tesen om *risikosamfunnet* at nye former for risiko er i ferd med å endre samfunnsinstitusjonene og dermed også individuelle livsbetingelser. Under industri-samfunnets epoke var økonomi og produksjon, eller *rikdom* som er Becks

term, konstituerende for samfunnslivet. Nå beveger de vestlige sivilisasjonene seg over mot en ny modernitet, der risikoene blir den viktigste materielle drivkraften i samfunnsutviklingen. På sikt vil denne nye basisen bidra til industrisamfunnets oppløsning.

Beck gir i utgangspunktet risiko en helt konkret betydning:

By risks I mean above all radioactivity, which completely evades human perceptive abilities, but also toxins and pollutants in the air, the water and foodstuffs, together with the accompanying short- and long-term effects on plants, animal and people. (Beck 1992:22)

Risikoenes materielle kjerne er hele spekteret av miljøproblemer som følger av moderne industriproduksjon og moderne forbruk. Men Beck er sosiolog og hans hovedanliggende er å diskutere hvilken sosial relevans risikoene har. Og han ser for seg formidable samfunnsmessige konsekvenser.

Industrisamfunnet framstilles hos Beck som en stor sammenhengende struktur, hvor industriproduksjonen var det som fikk hele samfunnet til å henge sammen. Ulikhetene i fordelingen av den rikdommen som den industrielle produksjonen akkumulerte, ble gjenspeilt på de fleste samfunnsområder. Folks sosiale status, livsstil, forbruk, interesser, kompetanse og politiske oppfatninger hang nøye sammen med deres posisjon i produksjonslivet. De sentrale politiske motsetningene hadde på denne måten utgangspunkt i materielle motsetninger. Dermed kunne verdier og interessekonflikter danne utgangspunktet for institusjoner. Partier og fagforeninger representerte for eksempel ulike sosiale klasser eller «rikdomsposisjoner». Institusjonene virket i sin tur stabiliserende på hele samfunnsstrukturen.

Risikosamfunnet har risiko som basis, en materiell kjerne som i følge Beck virker på en helt annen måte. Risikoer som global oppvarming og forurensning virker ikke ekskluderende på samme måte som rikdom. Alle kan rammes. Risikopolitikk kan derfor ikke handle om motsetninger mellom ulike sosiale klasser, om fordeling av goder og byrder og klassenes relative makt. Siden miljøtruslene er universelle og har stor geografisk rekkevidde, virker risikoene utjevne, og kategorier som deler befolkningen inn i store grupper som sosial klasse og kjønn blir irrelevante og meningsløse. Hvem «de andre» er, for eksempel hvem som tilhører risikosamfunnets analogi til industrisamfunnets fattige, blir umulig å fastslå. «De andre» blir en tom kategori. Dette bidrar til at et samfunn hvor risiko virker konstituerende neppe vil utvikle en struktur som ligner klassesamfunnet. Grunnen er at de sentrale politiske oppgavene ikke kan løses som institusjonaliserte konflikter mellom ulike posisjoner i rikdomsstrukturen. Rikdom og rikdomsfordeling vil dermed ikke lenger fungere konstituerende for samfunnet. «... poverty is

hierarchic, smog is democratic» (1992:36), spissformulerer Beck og illustrerer at trusselen fra risikoene snur opp ned på vante forestillinger om en hierarkisk samfunnsstruktur.

Kjernen i Becks resonnement er altså at de nye risikoene undergraver de klassiske materielle klassekonfliktene som finnes i industrisamfunnets basis, og derfor vil industrisamfunnet opphøre. Men Beck kan virke tvetydig på dette punktet:

Like wealth, risks adhere to the class pattern, only inversely: wealth accumulates on the top, risks at the bottom. To that extent, risks seem to *strengthen*, not abolish, the class society. Poverty attracts an unfortunate abundance of risks. By contrast, the wealthy (in income, power or education) can purchase safety and freedom from risk. (Beck 1992:35)

Poenget er nok at Beck plasserer vår egen tidsperiode i overgangen mellom den første (industrisamfunnet) og den andre (risikosamfunnet) moderniteten. Denne epoken er preget av konflikt mellom de to andre epokenes konstitusjonelle grunnlag. Og foreløpig kan det se ut som om industrisamfunnet kommer til å gå seirende ut av den konflikten. Men risikoene er uansett i sin natur demokratiske og egalitære. Mens industrisamfunnets materielle konflikter er personlige og for eksempel gir mulighet for sosial mobilitet, er risikoene universelle og irreversible, og fordi risikoene rammer på tvers og vilkårlig i forhold til de gamle sosiale hierarkiene, kan de ikke danne basis for en tilsvarende institusjonsbygging. Siden risikoene er ektefødte barn av industrisamfunnet vil det, ved radikalt å realisere sin egen logikk, på sikt undergrave sine egne forutsetninger. Ingen kan i det lange løpet føle seg sikre på å unnsnippe. Hele menneskeheten lider så å si samme skjebne.

De nye risikoene er den store motoren i utviklingen mot den nye moderniteten (Beck bruker selv ordsammenstillingen «den andre moderniteten»), men risikosamfunnet drives også fram av andre parallelle utviklingsforløp. Et av vilkårene for risikosamfunnets tilblivelse er den generelle rikdomsveksten. Selv om materiell vekst ikke har ført til relativ utjevning mellom grupper (for eksempel sosiale klasser), har velstandsutviklingen bidratt til at materielle konflikter ikke er like viktige som før. Det dialektiske motsetningsforholdet mellom industrisamfunnets sosiale klasser er derfor i ferd med å stilne hen, og dette er med på å rydde plass for den nye dynamikken hvor risikoene overtar som basis for historisk utvikling. Videre spiller vitenskapen en viktig rolle. For det første er vitenskapelige erobringer en av de viktige forutsetningene for at risikoene oppstår. Atomtrusselen og global oppvarming er produkter av vitenskapens «framskritt». Videre er risikoene sjeldent direkte tilgjengelige for alminnelig hverdagslig erfaring.

De må identifiseres av vitenskapen og formuleres vitenskapelig. Dermed blir argumentasjon som er tuftet på informasjon og vitenskapelig kunnskap viktigere politiske ressurser enn streiker eller valgseire. Streiker utføres av yrkesgrupper og partistrukturen springer ut av industrisamfunnets materielle skillelinjer, og har derfor liten slagkraft i risikokonfliktene.

At samfunnet er i ferd med å bli et risikosamfunn fører til at det endrer seg radikalt. Dermed framstår det også som et helt nytt og fremmed objekt for forskning. I samfunnsfag som sosiologi og økonomi har den monolittiske konstruksjonen av industrisamfunnet ført til at man har ment å kunne forklare og delvis også predikere menneskers virksomhet ut fra deres posisjon i «rikdomsstrukturen». I analyser av samfunn som har risiko som basis kommer dette til å endre seg. Siden motsetninger mellom den første modernitetens kategorier, som sosiale klasser og utdanningsgrupper, mister substansiell relevans og betydning, kommer de også til å bli ubrukelige som kategorier for forskning. Risikosamfunnet er et idealtypisk begrep for en samfunnstilstand hvor samfunnsfagenes gamle grunnkategorier har mistet all relevans.

Risikosamfunnet og individualisering

Risikosamfunnet springer altså ut av industrisamfunnet, og betegner en endring i samfunnets basis. Becks andre tese handler om individualisering. Med overgangen til risikosamfunnet går moderniseringen over i sin andre fase. Den klassiske sosiologien hadde det samfunnet som oppsto i og med framveksten av den moderne industriproduksjonen som sitt objekt. Man var opptatt av slikt som tradisjonens og religionens avtagende betydning, den nye produksjonsmåten, den akselererende arbeidsdelingen og det økende omfanget av rasjonelle framtidsrettede handlinger. Moderniseringens andre fase innebærer at denne utviklingen fortsetter mot et mer intenst nivå. Nå forvitrer også det institusjonelle fundamentet for industrisamfunnet. Sosiale klasser, arbeid og yrkesroller, utdanning, kjønnsroller og familier tappes for funksjon og betydning, og kan ikke lenger anspore til handling. Derfor kan slike kollektive størrelser heller ikke gi folk svar på hvem de *er*. Resultatet av dette er individualisering. Individualisering betegner, hos Beck, den sentrale kulturelle impulsen i det samfunnet som har risiko som basis, et samfunn hvor individet stilles overfor den formidable eksistensielle oppgaven *å sette seg selv i sentrum for eget liv*.

Når institusjoner forvitrer mister de evnen til å sette grenser for folks virksomhet. Båndene – eksempelvis til arbeidet og familien – som bandt folk til samfunnsstrukturen blir borte. Individualisering innebærer derfor økt frihet. Men dette er en frihet som er tuftet på en *destabilisering* av selve

samfunnsstrukturen. De nye kontroll- og integrasjonsformene som eventuelt vil dukke opp har menneskene til gode å forstå. Det ligger en form for ambivalens i dette. Rammene rundt den nyvunne friheten skaper uforutsigbarhet og usikkerhet i konkrete handlingssituasjoner. Med økt frihet oppstår altså også nye muligheter til *ikke* å lykkes.

Beck trekker fram tre områder hvor han mer konkret og detaljert beskriver individualiseringen. For det første stiller han spørsmål om avanserte samfunn er klassesamfunn. Forskning (Beck snakker her om Tyskland, hans eget hjemland) har vist at ulikhet mellom sosiale grupper var forbausende stabile gjennom 70- og 80-tallet. Likevel har temaet ulikhet forsvunnet fra agendaen. Det gjelder ikke bare som objekt for forskning og på politikens område, men også som tema for folks daglige liv. Beck vil vise at:

..., as a result of shifts in the standard of living, subcultural class identities have dissipated, class distinction based on status has lost their traditional support, and processes for the 'diversification' and individualisation of lifestyles and way of life have been set in motion. As a result, the hierarchical model of social classes and stratification has increasingly been subverted. It no longer corresponds to reality. (Beck 1992:91-92)

Folks tilknytning til sosiale klasser har blitt svakere, og klassebakgrunn har nå liten betydning for hvordan folk handler i verden. Til og med når det gjelder økonomisk overlevelse, mener Beck at folk er overlatt til å sette seg selv i sentrum for planene de legger og for hvordan målene skal nås. Slik er sosiale klassers tapte relevans eksempel på hvordan individualiseringen finner sted. Økonomisk vekst har bidratt til at levestandarden har økt for de fleste, i form av økt inntekt, mer fritid og lenger levealder. I tillegg pågår en sterk sosial mobilitet gjennom utdanningssystemet. Å velge utdanning innebærer å ta kontroll over eget liv og egen framtid. Gjennom utdanningen tilegner man seg kunnskaper som bryter med tradisjonelle oppfatninger, og man lærer seg å tenke kritisk. Den utdannede personen «... becomes an agent for reflexive modernisation» (Beck, 1992: 93). Når det alminnelige utdanningsnivået heves i en befolkning blir den refleksive måten å tilegne seg verden på mer utbredt. Det vil si at individualiseringstendensen styrkes.

Videre peker Beck på det finner sted en ny organisering av arbeidet. Arbeidslivet preges i stadig sterkere grad av mer fleksible arbeidstider, mindre stedbundne arbeidsplasser og løsere tilknytning mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. Folk står svakere når det gjelder sosiale rettigheter og tilknytningen til arbeidet blir mer risikofylt. Samtidig har utdannings-eksplosjonen ført til at utdanning har blitt helt nødvendig for god tilpasning

på arbeidsmarkedet. Men dermed har utviklingen også ført med seg en devaluering av utdanning. Utdanning har blitt en nødvendig, men langt fra tilstrekkelig betingelse for å komme på innsiden av arbeidslivet. Mekanismene har ført til at flere enn tidligere befinner seg i en gråsoner hvor de trues av løs tilknytning til arbeidet, marginalisering og sosial utstøtning. Situasjonen er uoversiktlig, og folk oppfatter at de selv er personlig ansvarlige for å håndtere de konflikter og utstøtningsmekanismer de utsettes for i arbeidsliv og arbeidsmarkedet.

Individualiseringens tvetydighet berører også familien og kjønnsrollene. Holdninger og formelle ordninger endres i retning av mer likestilling. Skilsmisserater, økt andel aleneforeldre og nye samlivsformer skaper nye roller og endrede mønstre i arbeidsfordelingen mellom kjønnene. Slikt skaper forventninger om at muligheter på arbeidsmarkedet er løsrevet fra de gamle kjønnsrollemønstrene. Tvetydigheten viser seg når forventningene ikke innfris – for eksempel ved at yrker med voksende kvinneandel gjerne preges av avtagende sosial status.

Individualiseringen gjennomsyrrer hele risikosamfunnet, og virker innenfor de fleste viktige samfunnsarenaer. De gamle institusjonelle determinantene har falt. De fungerer ikke lenger handlingsanvisende når folk opptrer på de ulike arenaene. Dette fører til en sterk økning i valgmuligheter. Det blir umulig ikke å velge. Folk tvinges til å sette seg selv i sentrum for egne valg i alle livets sammenhenger. Dette er individualisering i Becks betydning.

Anthony Giddens

Den britiske sosiologen Anthony Giddens har levert et omfattende forfatterskap. Særlig kjent er han for sin modernitetsteori, og det er den det skal handle om her. I tillegg har den såkalte *strukturasjonsteorien* – en generell metateori hvor han forsøker å overskride det han betrakter som et lite fruktbart og feilaktig skille mellom handling og struktur – fått betydelig oppmerksomhet. Strukturasjonsteoriens begreper danner et spekter av grunnforutsetninger for samfunnsfaglig forskning, og lar seg ikke anvende til analyser av konkrete substansielle studieobjekter. Forholdet mellom strukturasjonsteorien og modernitetsteorien er sånn at de begrepene som knyttes til analysen av det moderne samfunnet ikke bryter med de mer transcendentale innsiktene i strukturasjonsteorien.

Det er først og fremst i bøkene *The consequences of Modernity* (1990) og *Modernity and Self-Identity* (1991), at Giddens utvikler sin generelle analyse av moderniteten og av den spesialvarianten som går under navnet

senmodernitet (late modernity). Tolkningene av moderniteten og dens konsekvenser males fram gjennom en omfattende teoretisk syntetiserende virksomhet. Sentralt står psykoanalysen, sosiologiske teorier om relasjoner på mikro-nivået og den klassiske sosiologiens modernitetsforståelse. Det moderne samfunnet kjennetegnes ved tre grunntrekk som skiller det fra det tradisjonelle. Disse er: *Reflexivity*, *time-space-separation* og *disembedding mechanisms*.

Disembedding mechanisms kan forklares ut fra et annet viktig begrep hos Giddens, ekspertsystemer (*expert systems*). Et viktig trekk ved den moderne kulturen er at vitenskapene stadig legger nye områder inn under sine kunnskapsfelt. Etter hvert som moderniteten utvikler seg og brer seg utover, bidrar dette til dannelsen av flere og flere abstrakte kunnskaps-systemer. Og dette er en av de viktige motorene for de konstante og stadig raskere endringene som gjennomsyrer det moderne (og senmoderne) samfunnet. Ekspertsystemer handler om alt fra familierapi og kurs i personlig-hetsutvikling til moderne kommunikasjon med tele- og datanettverk og globale systemer for finanstransaksjoner. Utviklingen innebærer også at ekspertkunnskap blir stadig mer fragmentert og differensiert. Når området for slike spesialiserte systemers innflytelse eser ut, stiller de menneskene overfor stadige nye situasjoner, utfordringer og problemer. Ekspertsystemene produserer de omgivelsene det moderne mennesket lever under, på godt og vondt. Dermed produserer de også nye former for risiko (*risks*), og det er en side ved moderniteten som også Giddens legger stor vekt på.

En viktig forutsetning for å leve i den moderne verden blir at man fester tillit (*trust*) til at ekspertsystemene virker som de skal. Om de skulle svikte vil det nemlig kunne få voldsomme og uoverskuelige konsekvenser. Også Giddens lar risiko være et grunntema når han fester det moderne samfunnet på begrep, men han gir ordet et annet innhold enn Beck. Hos Beck hadde risiko en helt konkret betydning som faren for miljøkatastrofer etc. Giddens legger nok også vekt på den materielle realiteten at ekspertsystemene faktisk kan svikte, men hos ham handler risikobegrepet vel så mye om hvordan dette er med på å forme det moderne menneskets livsanskuelse, persepsjoner og virkelighetsoppfattning. Den tilliten man har til ekspertsystemene kan ikke bunne i enkeltmenneskers rasjonelle vurdering av systemenes funksjonsmåte. Til det er de for mange, abstrakte og kompliserte. Hvordan kan det da ha seg at trusselen om et nytt Tsjernobyl eller en ny katastrofal flyulykke ikke virker lammende på folk? Hvordan kan man kjenne ontologisk sikkerhet (*ontological security*) med slike trusselbilder hengende over seg? Giddens finner kildene til tillit i individets tidligste livsfase. Han går til den psykoanalytiske tradisjonen etter Erikson, og henter fram begrepet basal tillit

(*basic trust*). Gjennom den basale tilliten barnet lærer å feste til sine nære omsorgspersoner, dannes et fundament for mer alminnelig tillit til omgivelsene. Barnet ser at mor ikke forsvinner selv om hun kommer ut av syne for en stund. På et mer generelt nivå skapes dermed et grunnlag for en tilsvarende primær tillit til aktører og institusjoner som man ikke har direkte relasjoner (*co-presence*) til.

Dette er en tiltagende og spesielt krevende utfordring for mennesker som lever i det moderne samfunnet. Et av ekspertsystemenes produkter er nemlig *seperation of time and space*. Giddens etterlyser en gjennomtenkning av forholdet mellom *tid* og *rom* i samfunnsteoriene. Noe han mener at Marx for eksempel, overså fullstendig. Utgangspunktet er at alle sosiale systemer strekker seg ut i tid og rom, og at måten de gjør det på har fundamentale konsekvenser for systemenes sosiale integrasjon. Måten dette skjer på er en av de grunnleggende forskjellene mellom moderniteten og det tradisjonelle samfunnet. I det tradisjonelle samfunnet var tid og rom tett forbundet. Erfaringen av tid var knyttet til stedet (*the place*). Tid ble erfart gjennom romlig organisering av oppgaver. Årstidsspesifikke gjøremål som onner, slakting, fester, markeder, religiøse ritualer og så videre, utspant seg på konkrete steder. Og det var i stor grad slike hendelser som skapte tids-erfaringen. Selv om middelalderen også var preget av mer abstrakte ideer om Gud, liv og død og mer formelle tidsbegreper tok til å vokse fram, var det først ved innføringen av den universelle klokketida at tiden ble abstrakt på den måten som vi kjenner den i dag – som løsrevet fra romlig erfaring. I det moderne samfunnet er altså tiden abstrakt og helt løsrevet fra rommet. Giddens snakker om en tiltagende tendens til *empty time*. Det moderne mennesket er i økende grad nødt til å planlegge tiden, også i tette personlige relasjoner. Dette er igjen en betingelse for at sted skilles fra rom, *empty space*. Moderne kommunikasjonsmidler, nomadiske bosettingsmønstre, reiser og flytting fører til at sosiale relasjoner ikke lenger begrenses av romlig distanse. De grensene som avstand (altså stedet) satte i den før-moderne tiden forvitrer. Økt time-space-distantiation fører også med seg at kulturer mister lokalt fotfeste. Ungdomskulturene er et iøynefallende eksempel. Musikksmak og moter gir ofte uttrykk for identiteter som nær sagt er helt uten referanser til det stedet den enkelte unge bor.

Også refleksivitet (*reflexivity*) skiller moderniteten fra det tradisjonelle samfunnet. Begrepet er nok også det som Giddens i størst grad bruker til å skille ut senmoderniteten som en egen historisk fase. Et karakteristisk trekk ved vår tid er at mennesket i mange situasjoner stilles overfor ulike og ofte konkurrerende kunnskapsbaserte handlingsalternativer. Det kan dreie seg

om sammenhenger mellom næringsmidler og helse, om hvordan man bør opptre på arbeidsmarkedet, hvilke miljøhensyn det er verdt å ta, hvordan man bør oppdra sine barn og så videre. En følge er at man tvinges til å ha et særlig bevisst og aktivt forhold til kunnskap. Det senmoderne mennesket har utviklet en evne til å stille seg utenfor den handlingssituasjonen det står i, betrakte og vurdere alternative handlingsvalg for til sist å velge løsning. Slik er det senmoderne samfunnet kjennetegnet ved refleksivitet. Det er en strukturell tvang i sving her. En kraft som fører til at refleksiviteten ikke bare retter seg utover mot individenes omverden og de alternativene som finnes der. I senmoderniteten har folk et tilsvarende refleksivt forhold til seg selv. Folk som lever i denne æraen er *selvrefleksive*. Det vil si at folk på en helt ny måte blir nødt til å reflektere over seg selv og sine egne livsprosjekter. Det er her Giddens finner grobunnen for det begrepet han kanskje er mest kjent for, *selvidentitet* (self-identity).

Også på identitetsområdet tilbys altså en stor mengde alternativer. Det åpner for nye former for frihet, men også for farer og muligheter for å mislykkes. Og her får vi et særlig tydelig inntrykk av Giddens' bidrag til ideen om at den nye moderniteten innebærer forsterket individualisering.

But what exactly is self-identity? Since the self is a somewhat amorphous phenomenon, self-identity cannot refer merely to its persistence over time in the way philosophers might speak of 'identity' of objects or things. The identity of the self, in contrast to the self as a generic phenomenon, presumes reflexive awareness. It is what the individual is conscious 'of' in the term self-consciousness. Self-identity, in other words, is not something that has to be routinely created and sustained in the reflexive activities of the individual. (Giddens 1990: 52)

Selv-identitet forutsetter en refleksiv bevissthet om selvet, om hvem man *er*, og er ikke noe som er gitt eller dannet i løpet av det livet det enkelte individet har gjennomlevd, men noe som må produseres og vedlikeholdes av individene selv, gjennom et refleksivt arbeid. Folk må så å si tenke over hvilke alternative identiteter som foreligger, og så velge løsning for seg selv. Selv-identiteten er altså ikke noe som oppstår gjennom individets konkrete biografi. I stedet må den forstås som individets anstrengelser for å skape en biografi.

A person with a reasonably stable sense of self-identity has a feeling of biographical continuity which she is able to grasp reflexively and, to a greater or lesser degree, communicate to other people. That person also, through early trust relations, has established a 'productive cocoon' which 'filters out', in the practical conduct of day-to-day life, many of the dangers which in principle threaten the integrity of the self (Giddens 1990: 54)

Det senmoderne samfunnet plasserer altså et særegent ansvar på hvert enkelt individ. Oppgaven går ut på å skape og opprettholde en selv-identitet, konstruere personlig biografisk kontinuitet. Det vil si å knytte sammen fortid, nåtid og framtid i en koherent fortelling om selvet. En viktig forutsetning for å lykkes, som vi alt har vært inne på, er at man har etablert en basal trygghet i forhold til sine omgivelser.

Zygmunt Bauman:

Flytende modernitet: Svekkede institusjonelle rammer rundt den moderne ånd

Zygmunt Bauman ble lenge regnet som en slags postmodernitetens yppersteprest. Men Baumans bidrag innebar ingen «vending mot språket». Han sto i en tradisjon hvor man forsøkte å utvikle en *sosiologi* om den postmoderne tilstanden. I motsetning til forfattere som Lyotard og Baudrillard hevdet han at det er kulturelle og sosiale (særlig moral og etikk/normgrunnet) og ikke estetiske forhold som skiller *det postmoderne* ut som en egen epoke innenfor moderniteten. Moderniteten var tuftet på universalistiske normer, mens det postmoderne samfunnet var preget av et mangfold av motstridende autoriteter. Den postmoderne kulturen kjennetegnes ved at forskjelligartede etiske og moralske oppfatninger tilbys som legitimeringsgrunnlag for et svært bredt spekter av handlingsalternativer. Folk tvinges til å velge uten at en dominerende autoritet gjør seg gjeldende, og konsekvensen blir en form for individualisering. Prosjektet formuleres tydeligst i bøkene *Legislators and Interpreters* og *Intimitations of Postmodernity*. Men også titler som *Postmodern ethics*, *Postmodernity and Its Discontents*, *The consequences of modernity* og *Globalization* har gjort Bauman kjent som en postmoderne sosiolog. I bøkene *Liquid Modernity* (2000) og *The individualized society* (2001) framstiller Bauman den vendingen moderniteten har tatt, i en ny versjon. Han har nok beholdt mye av det gamle, men denne gangen er det ikke ordet postmoderne som betegner vår samtid. Ved å dele historien om moderniteten inn i en *fast* og en *flytende* utgave, framkommer et (delvis) nytt bilde av hvordan den andre (og altså flytende) moderniteten skiller seg fra den første (og altså faste) moderniteten.

Liquid Modernity åpner med en lang introduksjon om hvorfor flytende velges som det sentrale bilde på våre dagers samfunn. Ordet flytende står i motsetning til fast, eller det som har fast form, og blir Baumans nøkkel til å forstå hvordan dagens sosiale virkelighet skiller seg fra moderniteten i tidligere faser. Samtiden er altså flytende. Motsatt hadde den første moderniteten fast form:

I am inclined to describe our kind of social condition as 'light', or 'liquefied' modernity – as distinct from 'heavy', and better still 'hard' and 'solid' modernity of yore: our is not the 'constructed', administered and managed, but a diffuse all-permeating, all-penetrating, all-saturating kind of modernity. (Bauman 2000: 3)

Metaforen rommer et totaliserende perspektiv, en samfunnstilstand der *alt* har blitt flytende, hvor samtidens flytende karakter griper inn i alle forhold. Det er ikke lenger noe som er fast. Det vil også gjelde individer og rammene rundt folks handlinger. Den flytende moderniteten innebærer et individualisert samfunn.

Bauman utvikler ikke noen systematisk teori om hvordan de sosiale og strukturelle endringene finner sted. De konkrete mekanismene som kunne føre til overgangen mellom fast og flytende modernitet tematiseres i en viss utstrekning likevel. Også Bauman peker på at nasjonalstaten mister relevans og betydning, at klasseforhold, utdanning og relasjonen mellom sentrum og periferi endrer seg som konsekvens av modernitetens logikk, og med det antyder han (trolig inspirert av Beck og Giddens) at moderniteten moderniserer seg selv. I hans tidligere bøker er det et kjernepoeng at moderniteten bærer post-moderniteten i seg. Det er ikke motsatt. Denne forståelsesmåten er trolig også gyldig for ideen om flytende modernitet. Det vil si at flytende modernitet er å regne for en versjon av moderniteten, hvor modernitetens grunntrekk fremdeles gjør seg gjeldende. Bauman finner disse grunntrekkene hos to av den klassiske sosiologiens forfattere. Fra Marx henter han fram ideen om at «all that is solid melts into air». Og hos Weber finner han den «ånd» som gjennomsyrrer moderniteten. Dette er to dimensjoner som skaper modernitetens dynamikk, og som preger den både i flytende og fast form.

Den første moderniteten må i følge Bauman tolkes som en reaksjon på at Europas gamle føydale samfunnsordning hadde brutt sammen. Det kaoset og den uforutsigbarheten som hadde oppstått etter den tradisjonelle ordenens sammenbrudd, skulle komme til å bli erstattet av en ny og denne gangen mer robust orden; « ..., a predesigned order, a 'built' order, no longer a sediment of aimless meanderings of fate and history's blunder, but a product of rational thought and action» (Bauman 2000:142). Dette ordensprosjektet danner grunnlaget for den «ånd» som gjennomsyrrer det moderne samfunnet. Bauman beskriver hvordan denne rastløse og refleksive «ånd» i sin tur fører til at:

Modernity knows of no other life but 'made'. The life of modern men and women is a task, not a given, and a task as yet to uncompleted and relentlessly calling for more care and more effort. (Bauman 2000: 134)

Moderniteten kjenner ikke andre former for sosialt liv en det som er skapt av menneskene selv. Det gudegitte eller det naturlige har elendige livsvilkår i en slik kultur. Med det tradisjonelle samfunnets fall skifter altså menneskelivet fra å være noe gitt eller tilskrevet, til å bli en oppgave, noe som bare kan realiseres med foregripelse av framtida som horisont for de handlinger som begås. Dette er en prosess som i sin natur aldri kan bringes til ende, og derfor blir den til et stabilt destabiliserende trekk ved den moderne virkeligheten. Å forbedre den sosiale verden gjennom stadige endringer, blir en slags modernitetens imperativ. Med moderniteten kom rasjonalitet inn i verden på en ny og gjennomgripende måte. Tradisjonen hadde mistet grepet på det sosiale livet, og nå skulle samfunnet skapes *rasjonelt*.

Det før-moderne samfunnets institusjoner ble «smeltet om» i og med tilblivelsen av industrikapitalismen, men, sier Bauman: «all this was to be done not in order to do away with the solids once and for all and make the brave new world free of them forever, but to clear the site for *new and improved solids*;...» (Bauman 2000:3). Den faste moderniteten var altså kjennetegnet av sterke institusjoner, som sorterte folk i hierarkier. Sosiale klasser sto mot hverandre, og makt var lokalt forankret og bundet opp i eienomsstrukturen. Industrikapitalismen fungerte som ordnende og institusjongs-genererende prinsipp. Handlingsmuligheter, folks selvoppfatning og fellesskapsfølelse hang sammen med konkrete posisjoner innenfor et lokalt kapitalistisk samfunnshierarki. Moderniteten ble i sin tid en ny tradisjon. Et bilde på det moderne i fast form er «fordismen» – en solid struktur som holdt massene på plass. Arbeidsstyrken var organisert i fagforeninger. Fagforeningsledere forhandlet med bedriftenes ledere/eiere og deres organisasjoner på vegne av alle medlemmene. Denne prosessen var i sin tur bundet opp i keynesiansk økonomi og politisk styring. I den flytende moderniteten erstattes politikk basert på ulike klassers interessemotsetninger med såkalt *livspolitik* (life politics). Sosiale bevegelser som fortsatt er forankret i klassestrukturen mister grepet om sitt eget rekrutteringsgrunnlag, mens nye sosiale bevegelser basert på global ansvarsfølelse vokser. De tilbyr å hjelpe folk med individualiseringens og livspolitikens utfordringer. Den flytende moderniteten er et hvileløst samfunn for hvileløse individer, enten som den privilegerte turist eller som den marginaliserte vagabonden. «Melting the solids» og den moderne framtidsrettede og endringskåte «ånd» er egenskaper ved moderniteten både i den faste fasen og i den flytende fasen. Forskjellen er at i den faste fasen tøylet industrikapitalismens sterke institusjoner endringsimpulsen. I den flytende moderniteten har trollet så å si sluppet ut av esken.

Bauman undersøker konsekvensene av denne nye samfunnstilstanden, og går i dybden på flere områder. Kapitlene peker ut temaene. Det handler

om frigjøring, individualitet, forbruk, arbeid og fellesskap. Han argumenterer for at folk som lever i den flytende modernitetens æra utsettes for en veldig frihet, «as 'free' as could possibly be imagined» (Bauman 2000:22). Institusjoner som holder på å smelte, har ikke makt til å definere tingenes tilstand. De gir ikke lenger form og innhold til identiteter, men har overlatt alt slikt til individuelt initiativ. Slikt fører til frihet, men også til problematiske utfordringer. Folk gjøres individuelt ansvarlige for sin egen skjebne, uten noe kollektivt påtrykk. Under slike forhold vender folk fokus mot egne liv, mot egne personlige problemer. Dette får følger for det offentlige livet, som blir kolonialisert av spørsmål om individuelle problemer. Offentligheten blir redusert til et rom hvor nysgjerrighet overfor offentlige personers private anliggender blir dominerende. Det vil si en privatisering og en individualisering av det offentlige livet.¹ Enkeltmenneskets liv blir altså ikke bare individualisert ved at folk får økt frihet. Livet leves i en kontekst som også er individualisert. Også hos Bauman foregår altså individualiseringen både på et individuelt og et institusjonelt nivå.

Bauman utvikler perspektivet videre, og hevder at Webers gamle skille mellom verdirasjonalitet og formålsrasjonalitet har gått ut på dato. I og med at den flytende moderniteten ikke inneholder noen faste elementer, er det nå en større utfordring å identifisere *mål* enn det er å vurdere *midler* som bør brukes for å oppnå målsettinger. Som et produkt av skiftet fra et normativt regulert samfunn organisert rundt industriproduksjon til et samfunn som tar fasong av forbruket, står individene overfor en uendelighet av handlingsalternativer. Situasjonen minner om forskjellen på livet i fabrikken (som er organisert og regulert) og livet på kjøpesenteret (som handler om la seg forføre, om ønsker og begjær). Kjøpesenteret er bilde på et samfunn uten klare normative orienteringer, et sted hvor formålet med handlinger aldri ligger fast, men er noe som dannes etter hvert som handlingsalternativene bys fram for oss. Slik også med livsprosjektene mer generelt. Den flytende moderniteten innebærer et samfunn hvor folk er frie til å «... 'shop around' in the supermarket of identities» (Bauman 2000:83).

Også i Baumans verden opphører den nære sammenhengen mellom tid og rom. Også den relasjonen blir flytende.² Først og fremst understreker

¹ Bauman er bekymret og kritisk til denne utviklingen. Og det er trolig hans hovedanliggende å meisle ut fundamentet for en kritisk sosiologi om den flytende samfunns-tilstanden. Vi har i dag et stort behov for å frigjøre den offentlige sfæren fra den privat sfærens inntrenging. «Any true liberation calls today for more, not less, of the 'public sphere' and 'public power'» (Bauman 2000:51)

² Bauman lanserer fire former for by-rom, men denne typologien må jeg la jeg ligge her.

Bauman at rom er mindre viktig nå enn før. Mens kontroll over arealer var et kjernetema under den faste moderniteten, er den flytende moderniteten preget av rommet eller arealenes tapte relevans. Kapital er ikke lenger bundet til bestemte steder, og dessuten yter ikke romlighet motstand mot folks prosjekter i «softwareuniverset». Rommet setter ingen grense for folks handlinger, og betyr lite eller ingenting for effektene av det folk gjør. Rommet mister sin regulerende kapasitet. Tilsvarende deregulering ser vi i det privatiserte og fleksible arbeidsmarkedet, med korte eller ingen arbeidskontrakter – et arbeidsmarked uten innebygde sikkerhetsnett. Heller ikke ekteskapet danner lenger faste rammer rundt livene som leves. «Marriages 'till death us do part' are decidedly out of fashion, and have become a rarity» (Bauman 2000:147). Også ekteskapet er med andre ord en løs og uforpliktende kontrakt, uten klare løfter for framtida.

Fellesnevneren her er at konteksten for folks livsprosjekter har mistet sin regulerende kapasitet. I en flytende verden kjempes det livspolitiske basketaket uten faste orienteringspunkter. Uansett hvilken arena som er skueplass for denne kampen, foregår den innenfor rammer som selv er i rask forandring. Gjennom hele sin historie stiller moderniteten menneskene overfor den vanskelige oppgaven å skape og endre samfunnet, basert på foregripelsen av en framtid. I *Liquid Modernity* er et hovedtema hvilke følger dette modernitetens imperativ får i en flytende kontekst. Og problemene tårner seg opp, både på individuelt og institusjonelt plan.

Ours is ... an individualized, privatized version of modernity, with the burden of pattern-weaving and the responsibility for failure falling primarily on the individuals shoulders. It is the patterns of dependency and the interaction whose turn to liquefied has now come. They are now malleable to an extent unexperienced by, and unimaginable for past generations: but like all fluids they do not keep their shape for long. Shaping them is easier than keeping them in shape for long. Solids are cast once and for all. Keeping fluids in shape requires a lot of attention, constant vigilance and perpetual effort – and even then the success of the effort is anything but foregone conclusion. (Bauman 2000: 7-8)

Hovedtemaet for Bauman er hvilke konsekvenser modernitetens varige kulturelle impulser – forandre for å forbedre, basert på en foregripelse av framtida – får, når det tjuende århundres solide institusjoner forvitrer eller disintegrerer. Individualisering er en prosess som løper gjennom hele moderniteten, men til forskjell fra det fordums moderne samfunnet (det stabile klassesamfunnet), finnes det ikke lenger noen stabile orienteringspunkter for individene, ingen tradisjoner, ingen regler eller referansegrupper. Selve samfunnet blir en fjern størrrelse i menneskenes liv, og folk overlates til å handle

uten inngripen fra noen stabile sosiale institusjoner. Også her kommer tve-tydigheten ved individualiseringen til syne. Folk får mer frihet, men haken er at også makten flyter. Relasjonen mellom de styrende og de styrte – kapital og arbeid – er ikke lenger bundet av noe territorium, men har også blitt flytende. Og dette er både en årsak til og en effekt av destabilisering og forvitring av sosiale former. Som igjen fører til at den flytende moderniteten innebærer en intensivert individualisering.

Beck, Bauman, Giddens og ungdomsforskning: *Ett* begrep om individualisering?

Jeg har gitt korte riss av tre omfattende samtidsdiagnoser. Det er ikke plass til fyldigere redegjørelser i en tekst som denne. Her har poenget vært å presentere et utvalg som er tilstrekkelig for å få et grep om hva individualisering kan ha å si for unge som vokser opp i dag. Det kan virke lettvent å behandle Beck, Bauman og Giddens som eksempler på det samme.³

³ En slik tilnærming kan innebære at man øver vold mot viktige elementer i de tekstene som er lagt til grunn. Sentrale forskjeller mellom de tre forfatterne kan forsvinne og i tillegg er det en fare for at man mister blikket for den kritiske dimensjonen i forfatter-skapene. Samfunnskritikk er et sannsynlig hovedanliggende for den som gir seg i kast med store samfunnsdiagnostiserende analyser. Giddens skiller mellom *emancipatory politics* og *life politics*. Den første formen for politikk knyttes til modernitetens tidligere faser, hvor den sentrale politiske oppgaven var å bidra til frigjøring – fra samfunnsinstitusjonenes undertrykkende effekter. Temaer for en kritisk sosiologi vil da typisk handle om slikt som; kamp mot utbytting av arbeiderklassen, kamp for kvinners rettigheter og motstand mot fordomsfull behandling av avvikergrupper. I det seinmoderne samfunnet er slike spørsmål ikke de eneste relevante. En kritisk sosiologi må i tillegg sette «life politics» på dagsorden. «Livspolitik viser til radikalt engasjement som søker å fremme mulighetene for et meningsfullt og tilfredsstillende liv for alle» (Giddens 1994: 113). Og det er åpenbart ikke helt enkelt i et samfunn med seinmodernitetens karakteristika. Ungdom, som har sin egen framtid i støpeskjeen kan ha vanskeligheter med å finne den arenaen hvor livsstiler og identiteter kan utvikles.

Bauman har et særlig fokus på relasjonen mellom det lokale og det globale, og kapitalismens medierende funksjon for de globale maktforholdene. Individet har formelt (juridisk) fått mer frihet i modernitetens flytende fase, hevder han, men uten at de er tilstrekkelig utstyrt med ressurser som setter dem i stand til utnytte denne nyvunne friheten. Misforholdet mellom faktisk og formell frihet skyldes i stor grad at den offentlige arenaen – hvor «life politics» (Bauman bruker som vi har sett også den termen) kan oversettes til praktisk politikk – har gått tapt. I det individualiserte samfunnet finnes det ingen kanaler for å omforme individuelle problemer til kollektive ordninger. Siden den faste modernitetens store disiplinerende ordensprosjekt har gått tapt, vil det være meningsløst for en kritisk sosiologi å gå til angrep på det. I stedet bør den bidra til å reetablere en kritisk offentlighet som kan bearbeide bruddet mellom de to variantene av frihet. En vel fungerende offentlighet er en betingelse for å kunne håndtere de nye formene for elendighet og urett som har dukker opp i kjølvannet av den faste modernitetens institusjoners tapte relevans. Det er her Bauman ser sosiologiens kritiske rolle:

Men det finnes etter min mening et visst grunnlag for å gjøre det. Jeg skal peke på tre fellestrekk ved de tre forfatterskapene som peker mot et felles begrep om individualisering. Det første får man øye på når man vurderer de nye klassikernes ideer i kontrast til de gamle klassikerne. Det andre handler

Doing sociology and writing sociology is aimed at disclosing the possibility of living together differently, with less misery or no misery: the possibility daily withheld, overlooked or unbelieved.» (Bauman 2000:215)

Men dette er selvsagt en svært vanskelig oppgave. Ikke minst må det praktisk sett være meget vanskelig å komme på talefot med en makt som har antatt flytende form, selv for en sosiolog som har analysen klar. Bauman framstår som litt av en pessimist.

Beck har et annet utgangspunkt. De globale miljøtruslene er u håndterlige innenfor de politiske ordningene som ble utviklet gjennom industrisamfunnets periode. Dette skaper nok vanskeligheter, men han ser for seg at *de nye sosiale bevegelsene* kan bidra til å håndtere problemene. Nettopp ved å være instrumenter for «life politics» rekrutterer de medlemmer på et grunnlag som overskrider industrisamfunnets politiske institusjoner. Dermed kan de fungere som offentlige rom – møtesteder for private bekymringer og storpolitikk. Oppgaven for sosiologen blir dermed ikke fullt så overveldende. De nye sosiale bevegelsene finnes jo allerede. Beck er optimist.

Giddens stiller spørsmål om hvordan *tillit* er mulig i en verden hvor vitenskapen blir mer og mer differensiert og spesialisert. Tvil og usikkerhet er et sannsynlig resultat når den teknologiske utviklingen skaper nye former for risiko, som på bred front griper direkte inn folks hverdagsliv. Her kan sosiologien spille rollen som kritisk disiplin. Det som trengs er at det skapes modeller for *utopisk realisme* (Giddens 1994:112). Det må gjøres ved å balansere utopiske idealer mot realistiske vurderinger av de mulighetene som finnes innenfor dagens institusjonelle virkelighet. Potensielle «life politics-problemer» (og selvfølgelig også emancipatory politics) kan meget vel håndteres av regulære maktorganer, bare de opplyses skikkelig gjennom utopisk realisme. Hos Giddens finnes det med andre ord ingen offentlighet som har gått tapt. Han er nok den som i sterkest grad bejaer utviklingen, en skikkelig hurragutt og en ekte optimist.

Innenfor en kritisk ungdomsforskning ville forskjellene mellom de tre forfatterskapene vært viktige forskjeller. Det kunne ledet oss mot ulike løsninger på problemer som særmerker vår tids ungdomsfase. Jeg tror egentlig at det er på et allment samtidsdiagnostiserende og kritisk plan at teoriene om den nye moderniteten har mest å si oss. Ungdomsforskningen kunne godt vært innrettet mot å «fremme mulighetene for et meningsfullt og tilfredsstillende liv for alle» unge. Konteksten for ungdomslivet, slik den kan utledes av teoriene om den nye moderniteten, vil inneholde nye og uoversiktlige avhengighetsforhold, nye mekanismer for sosial utstøtning og marginalisering, sterke risikoerfaringer og radikal tvil. Til alt overmål kan man anta at den vanskelige oppgaven det er å aktivt definere sin egen identitet særlige treffer ungdom. En problematisk og angstbitende situasjon – spør du meg – som godt kunne trenge til kritisk analyser hvor man søkte å identifisere. En – i denne forstand – kritisk ungdomsforskning kunne ikke nøye seg med å identifisere tidstypiske ungdomsproblemer. Den måtte også angi hvordan og på hvilke politiske arenaer problemene kunne finne sin løsning.

Den ungdomsforskningen jeg kjenner har bare i liten utstrekning forholdt seg til ideene om den nye moderniteten på dette planet. I stedet har man vært opptatt av hvilke implikasjoner tiltagende individualisering har for hvordan vi tenker om mekanismene rundt de valgene ungdom tar. På dette området er arbeidene som er presentert over, ikke så uensartet. Som inspirasjon for konkrete studier av ungdom representerer de heller omtrent den samme tendensen, nemlig at forklaringskraften til de tradisjonelle sosiologiske variablene skal ha blitt svekket.

om hvordan ideen om den nye moderniteten bryter med et sosiologisk grunnperspektiv. Det siste (som kan tolkes som et uttrykk for det andre) gjelder ny-klassikernes konstruksjonen av identitet.

Individualisering: Klassisk versus ny-moderne utgave

De tre bidragene er alle preget av en tydelig ambivalens. Individualisering innebærer økt frihet, men er også en formidabel kilde til elendighet. Beck, Bauman og Giddens avslører en form for sosiologisk bekymring som ikke er helt ulik bekymringer vi har vært vitner til før. Tenk for eksempel på Marx' forklaring av den opprinnelige akkumulasjon, og det han skrev om sau og økt etterspørsel etter ull, om landeierne som gjør åkerland om til beiteland og om folk som mistet livsutbyttet på landsbygda og ble drevet innover mot byene. I kortversjon er dette den historiske mekanismen som skapte den frie arbeideren (Marx: Kapitalen, kap 24). Den nye arbeideren var altså fri, men dette var som vi vet en frihet det knyttet seg store kostnader til. Det er lenge siden nå, og vi vil aldri få vite hvordan han tenkte der han trasket i vei til Manchester (for å ta et opplagt eksempel). Det hadde likevel ikke overrasket veldig – om vi kunne ha truffet ham – hvis han fortalte om usikkerhet på hva framtida skulle bringe, om risikoerfaringer og om tvil som fulgte den nyvunne friheten. Vi ville heller ikke blitt særlig forbauset om han hadde gitt uttrykk for at han ikke lenger helt visste hvem han var. Hva var det den nye arbeiderklassen sto overfor om ikke individualisering?

Og selvsagt, individualisering er ikke noe nytt objekt for sosiologisk bekymring. Snarere er det et av de temaene som løper gjennom hele fagets historie. Overgangen mellom det tradisjonelle og det moderne samfunnet kan godt utlegges som en historie om individualisering. Innfallsvinkelen blir omtrent den samme som nå. Gamle sosiale fellesskap – de trygge kollektivene – gikk under også da den første moderniteten vokste fram. Med Nisbet kan vi si at sosiologien er fra begynnelsen av preget av en lengsel etter det tapte fellesskapet. «It is possible to consider that sociology is born with the nostalgia of community» (Nisbet 1996). Bekymring for sosiale fellesskaps undergang er med andre ord et sentralt tema i faget. Tönnies' overgang fra Gemeinschaft til Gesellschaft handler for eksempel om hvordan kårvilje overtar for vesensviljen som dominerende handlingstype. Det vil si upersonlige relasjoner, konkurranse og egoisme. For Weber innebærer modernisering en bevegelse vekk fra tradisjon henimot rasjonalisering. Området for rasjonelle handlinger ekspanderer, på bekostning av de andre handlingstypene. På det relasjonelle nivået vil fravær av verdi-rasjonelle, affektive og tradisjonelle handlinger blant annet få den følgen at en

sterk fellesskapsfølelse får umulige livsvilkår. Målt mot det tradisjonelle samfunnet innebærer den rasjonelle kapitalismen en sterk grad av individualisering. Også hos Durkheim kan man finne en bekymring for det tradisjonelle fellesskapets skjebne. Hos ham kjennetegnes moderniteten av at de bånd som knytter individet til familie, hjemsted og tradisjoner svekkes. Dette kan føre til at kittet i samfunnslivet, den moralske og solidariske forpliktelsen individet føler over for det kollektive systemet, smuldrer bort. Og individualisering kan jo forstås nettopp som forvitring av slike kollektive fellesskap. Durkheims håp er at denne formen for individualisering skal unngås, ved at en ny type moralsk fellesskap, basert på arbeidsdelingen, skal vokse fram. Individualisering har altså vært en side ved helt sentrale diagnoser av overgang fra det før-moderne tradisjonelle samfunnet til det moderne industrisamfunnet – et kjernetema i faget.

Hos ny-klassikerne finnes et annet syn på hvordan vi bør forstå overgangen mellom det tradisjonelle og det moderne samfunnet når det gjelder akkurat individualisering. Beck beskriver overgangen slik: «...first the disembedding, and second the re-embedding of traditional social forms by industrial social forms.» Som nevnt sier Bauman noe av det samme på denne måten: «all this was to be done not in order to do away with the solids once and for all and make the brave new world free of them forever, but to clear the site for *new and improved solids*;...» (Bauman 2000:3). Når det gjelder overgangen til risikosamfunnet ser Beck det på en helt annen måte. «First the disembedding and second the re-embedding of industrial social forms by another modernity.» Ordsammenstillingen social forms er borte når den andre moderniteten betegnes. Grunnen er at risiko-samfunnet ikke har sosial form eller struktur, i noen konvensjonell forstand. Det er først og fremst turbulent. Vi har beveget oss «into the turbulence of risk society», og står nå overfor et paradigmeskifte på sosialt nivå. De moderne samfunnene konfronteres med grensene for sine egne modeller. Når industrisamfunnets institusjoner og sosiale former har falt, forsvinner også de kollektive meningsressursene (klasse og klassebevissthet er nærliggende eksempler). Individet stilles overfor fundamentalt nye oppgaver. Individualisering kan altså forstås som den prosessen individet gjennomgår i det turbulente risiko-samfunnet. Det er ikke slik at dette innebærer atomisering og isolasjon og enden på alt sosialt liv. Problemet består i at folk må produsere sin egen individuelle historie. Siden de sosiale formene har forsvunnet, kan de heller ikke gi noen anvisninger når det gjelder utvikling av slikt som vennskap, nettverk, forpliktelser og preferanser. «Standard biography becomes a chosen biography,

a do-it-yourself biography or a reflexive biography.» Individet har altså fått en ny oppgave i å ta stilling til hvem han eller hun vil være.⁴

Modernitetsteorier inneholder teser om individualisering. Uansett epoke handler analysene om destabilisering på samfunnsnivå og om økt frihet, flere valgmuligheter og mer personlig ansvar for individene. Men i den nye moderniteten mister den gamle modernitetens institusjoner relevans, og trygge kollektiver forvitrer uten at de erstattes av nye. Da overlates individer i sterk grad til seg selv og sine egne refleksive kapasiteter – når livet skal leves. En fellesnevner for Beck, Bauman og Giddens er at det moderne ordensprosjektet går mot sitt endelikt. Tidligere faste rammer rundt den overgangsfasen vi kaller ungdomstid erstattes av kaos. Den unge stilles overfor uoversiktlige handlingsalternativer, svakt normtrykk og få samfunnsmessige orienteringspunkter. Individualiseringen innebærer at individet pålegges store og tunge oppgaver. For mange kan oppgavene bli for store og for tunge. Med økt frihet følger økt personlig ansvar og fare for selvforskyldt marginalisering. Men individualisering har også positiv valør. Ordet konnoterer økt frihet og økte muligheter for folk til selv å velge livsbane.

«Ny-klassikerne» ser altså endringen fra det tradisjonelle samfunnet til det moderne industrisamfunnet som et skifte fra et sett tunge strukturer til et annet. Den første moderniteten særpreges av at institusjoner tøyler tendensen til individualisering. Industrisamfunnet hadde kollektive ordninger som kunne løse individene gjennom viktige overgangsfaser. I følge den australske ungdomsforskeren Johanna Wyn er utdanning ungdomstidens viktigste innhold i

⁴ Det er i historisk lys at Beck («re-embedding by industrial social forms») og Bauman («new and improved solids») fortolker overgangen fra det tradisjonelle til det moderne samfunnet, som overgangen mellom to tunge strukturer. Strukturene har institusjonell styrke til å forankre folks liv i sterke kollektiver. Kan hende er de selv i ferd med å begå den samme tabben som han implisitt kritiserer den klassiske sosiologien for, at det han karakteriserer som et turbulent risikosamfunn like godt kan tolkes som et samfunn hvor nye sosiale former eller kollektiver er i ferd med å feste grep om individene. Selvsagt avviker de teknologiske forholdene og kapitalismens organisering (som danner utgangspunktet for de endringene vi ser i dag) fra de som skapte overgangen til industrisamfunnet. Men den bekymringen Beck, Bauman og Giddens legger for dagen er forbausende lik den sosiologiens klassikere la for dagen. Mens klassikerene nostalgisk så de tradisjonelle institusjoner forvitre, og bekymret seg for at fellesskapene – de trygge kollektivene – skulle forsvinne, ser slike som Beck, Bauman og Giddens i dag at identiteter den gangen fikk feste i ny institusjoner, at nye kollektiver var kraftige nok til å være ankerfeste for folks selvfølelse. Mens de i dag, når de diagnostiserer sin egen samtid, observerer noe som ligner det klassikerne så da de observerte sin – institusjonell oppløsning og individualisering.

denne historiske epoken. Perioden mellom barndom og voksen alder var først og fremst en fase i folks liv hvor de skulle forberede seg til en tilværelse innenfor arbeidslivet, som voksne i familieinstitusjonen og til samfunnet for øvrig. Som overgangen mellom barndom og voksen alder hadde ungdomstida lineær karakter. Og dette var mulig fordi arbeidslivet, familien og utdanningsinstitusjonene var tett sammenføydd under den samme superstrukturen, det moderne industrisamfunnet (Wyn & White, 2000). Det var mindre rom for den ekstra refleksive formen for individualisering.

Wyn utvikler et ungdomsbegrep for vår samtid som svarer til tanken om intensivert individualisering. Referansekategorien er et begrep om nye tilknytningsformer i voksenlivet, *new adulthood*. Endringer på arbeidsmarkedet, særlig gjennom svakere arbeidskontrakter, mer bruk av deltid og midlertidige ansettelser, bidrar til løsere koblinger mellom industrisamfunnets institusjoner (Wyn & White 1997). Relasjonen mellom arbeid, utdanning og familieliv er i ferd med å anta nye former. Vi ser at kontrasten mellom Wyns begreper om ungdom er helt i overensstemmelse med kontrasten mellom den gamle og den nye moderniteten. Det første, en ungdomstid som var bundet opp i industrisamfunnets tunge institusjoner, hvor den unge ble loyet fram til stabile posisjoner i arbeid og familier. Det andre, en ungdomstid som gjennomlevs i en refleksiv kontekst. Ungdomstiden blir en fase hvor de unge selv må finne kursen. For å uttrykke Wyns poeng i den nye modernitetens språkdrakt: De unge produserer selv sin historie. De gjennomlever en valgt biografi.

Ungdom, individualisering og bruddet med sosiologien

Selv om verken Beck, Giddens eller Bauman har ungdom som tema, beskriver alle tre samfunnstilstander som må få sterke konsekvenser for folk når de gjennomlever overgangen til voksent liv. Enten den nye moderniteten kalles for risikosamfunnet, sen-modernitet eller flytende modernitet, representerer den en sterkt individualisert kontekst for ungdomslivet. Med referanse til ulike utviklingsmekanismer presenterer de tre forfatterne en utvikling som hvis den får virke, på radikale måter setter individer i en *fri* stilling til sin omverden. De sterke institusjonene fra modernitetens tidligere epoker representerer ikke lenger noen autoritativ ressurs for unge på vei mot framtiden. Ansvar er overført fra det kollektive nivået til den unge selv. For å uttrykke det med Beck: Den unge *må sette seg selv i sentrum for eget liv* når framtidvalgene fattes.

Dette får følger for hvordan vi skal forstå ungdommens utfordringer. I tillegg får det også følger for det perspektivet vi må legge på den unges rela-

sjon til barndommens erfaringer. Flere av sosiologiens kjernebegreper står i skarp motsetning til formuleringene av den nye og sterkt individualiserte moderniteten. Et nøkkelbegrep i denne sammenhengen kan for eksempelets skyld være *sosialisering*. Begrepet defineres i samtlige innføringsbøker og betyr for eksempel «de måter og prosesser hvorved mennesket forvandles fra biologisk vesen til samfunnsvesen» (Østerberg 1984:78). Sosialisering legger slik vekt på at den sosiale sammenhengen, som rammer inn folks liv, er avgjørende for hvordan mennesker tenker og føler og for hva de gjør. Når synsmåten settes i forbindelse med innsikten at samfunnene er preget av ulikhet og motsetninger (for eksempel mellom klasser og kjønn), ser man at sosialiseringprosessen må avleire seg ulikt i ulike sosiale grupper. Det vil med andre ord si at ungdom kan komme til å tenke, føle og handle ulikt etter hvilken sosial sammenheng de vokser opp i. Sosiologifaget har åpnet opp for slikt som *kjønns spesifikk* eller *klasse spesifikk* sosialisering. Videre er kontinuitet en sentral dimensjon i sosialiseringbegrepet. Tidlig primær-sosialisering er avgjørende for hvordan den unge tenker, føler og handler når han/hun møter ungdomstidens utfordringer. Ulike varianter over denne synsmåten har dominert de empiriske disiplinene. La meg ta et par eksempler fra mine egne empiriske temaer. På seksualitetens område (som er tema for en av artiklene i denne avhandlingen) har man for eksempel funnet at jenter er mer opptatt av intimitet og trygge kjærlighetsforhold i seksuelle relasjoner enn det gutter er (se for eksempel Schultz m.fl. 1977). Træen (1993) fant at gutters primære interesse ligger i lyst og nytelse. Også forklaringene av ulike politiske orienteringer (som også er tema for en av artiklene) legger vekt på sosialisering. Jerome konkluderte med at «early political and value socialization» hadde stor betydning for dannelsen av fremmedfiendtlige holdninger (Jerome 1996: 517). Dette er bare eksempler, men de illustrerer den erkesosiologiske tankegangen, nemlig at folks tanker, følelser og handlinger har en forbindelse til den enkeltes fortid – oppvekstens kontekst. Den sosiologiske synsmåten legger med andre ord vekt på kontinuitet og sammenheng mellom livets forskjellige faser. Det er en innvendig sammenheng mellom barndommens kontekstavhengige erfaringer og de måtene man opptrer på seinere i livet. Betydningen av begrepet sosialisering eksemplifiserer poenget, men det er i grunnen ganske tilfeldig valgt. Også ord som normer, roller, internalisering, habitus og identitet forutsetter i bunn og grunn den samme relasjonen mellom individet og dets omgivelser. Det sosiologiske individet er i sin daglige virksomhet dypt sett vevet inn i den sosiale og kulturelle konteksten for sitt liv, men uten å gå restløst opp i den. Sosio-

logiens perspektiv innebærer at det er sammenheng mellom fortid, nåtid og framtid i folks livsførsel.

Dette destillatet av et sosiologisk grunnperspektiv kan vise oss hvorfor teoriene om den andre moderniteten ofte har vært tolket som et brudd med den sosiologiske tradisjonen. Når risikoene bryter ned den første modernitetens kategorier, arbeidet, klassene, familiene og nasjonalstatene; når industrikapitalismens institusjoner og maktorganer smelter og blir flytende uten at nye solide institusjoner dannes; og når ekspertsystemer differensierer, endring går raskere og tvil blir hovedmodus for refleksive livsprosjekter; da skifter beveggrunnen for individuell praksis fra den unges fortid og faktiske gjennomlevde biografi (sosialisering) til framtida og det individuelle selvet. Det er slike forhold som fører til at Beck, Giddens og Bauman hver på sin kant kommer fram til at de alminnelige sosiologiske gruppekategoriene ikke lenger kan gi viktige innsikter om samfunnslivet. Å spørre om hvordan dette og hint varierer med klasse, kjønn, bosted og etnisk bakgrunn representerer dermed en fåfengt forskningsstrategi. I et samfunn som er preget av radikal individualisering ligger nemlig ikke årsakene til folks ulike tilpasninger på det planet. Sammenhengen mellom fortid, nåtid og framtid er brutt.

Slike tanker har trolig hatt stor betydning for hvordan sosiologer tenker om ungdom. Under følger noen eksempler på hvordan dette har artet seg. 1) Heggen (2002) fant at jenter fra bygdene oftere enn jenter fra byene valgte høyere utdanning. Tolkningen går i retning av at bygdejentene fremdeles henger fast i den gamle modernitetens institusjoner. Utdanning knyttes til emancipatory politics og fungerer som arena for frigjøring fra «sterke tradisjonar i sine lokalmiljø». Motsatt må vi da forstå nedgangen i utdanningsfrekvensen hos byjenter som «eit varsel om endringar i ungdomsfasen («new adulthood»))» (Heggen 2002: 18). For byjentene følger ungdomsfasen ikke lenger en lineær utvikling, og referansen til barndommens erfaringer er brutt. 2) I mediene har det gjennom de siste årene blitt alminnelig å hevde at årsaksforholdene rundt unges bruk av illegale rusmidler ikke lenger har å gjøre med dårlige oppvekstkår, kriminalitet eller annen elendighet. Tesen handler vel særlig om «partydopet» ecstasy som i høy grad har vært assosiert med såkalt vellykket ungdom, men også når det gjelder stoffer som cannabis, kokain og amfetamin har man tenkt i slike baner. En britisk forskergruppe (Parker m.fl. 1998) fant at illegale rusmidler hadde et så sterkt fotfeste i middelklassen og at bruken blant studenter nå må anses å være et normalfenomen. De konkluderte med at rusbruk blant unge i dagens Storbritannia må tolkes i lyset av nyere modernitetsteori – «whether it is *high, post or late*» (Parker m.fl. 1998:22). 3) Selve krontemaet i denne

sammenhengen handler om de nye sosiale bevegelsene. De kan skilles fra gamle politiske bevegelser – som arbeiderbevegelsen – ved at fokus for deres politiske oppmerksomhet er flyttet fra urettferdighet knyttet til den gamle moderniteten, til den nye modernitetens allmenne og globale problemer. De nye bevegelsene har dermed en appell som ikke er avhengig av at potensielle rekrutter er forankret i bestemte posisjoner innenfor industri-samfunnets sosiale struktur. Samtidig kan de ha en «life politics»-agenda, en slags hjelpefunksjon for mennesker som befolker den nye moderniteten, som jo på et refleksivt nivå må avklare identitets- og livsstilsspørsmål. Med bakgrunn i dette doble fokuset har man hypotetisk sett for seg at rekruttering til bevegelsene vil være uavhengig av medlemmers klassebakgrunn og kjønn etc. (for en nærmere forklaring se Strandbu og Krange 2003). At tesen ikke står seg mot empiriske undersøkelser finnes det flere eksempler på (se f.eks. Skogen 1999).

Individualiseringsteser impliserer at den klasse- og/eller kjønnsspesifikke sosialiseringen det sosiologiske perspektivet setter fram, ikke lenger har relevans. Dette gir et perspektiv på ungdom: Seinmoderne ungdommer orienterer seg og handler i verden uten at de sosialiseringssprosessene de har vært gjennom virker som føringer på det de gjør. Denne ekstreme formen for voluntarisme (voluntarisme uten normer) kommer særlig klart til uttrykk i Becks, Baumans og Giddens' behandling av begrepet *identitet*.

Identitet i gammel og ny utgave

Identitet er et av de store moteordene nå om dagen. 'There has been a veritable discursive explosion in recent years around the concept of «identity»', skriver for eksempel Stuart Hall i innledningen til antologien *Questions of cultural identity* (Hall & du Gay 1996). Få om noen sider av dagens sosiale virkelighet får samme oppmerksomhet, og da handler det ikke bare om studier av identitet i seg selv. Begrepet har blitt et slags brenn-glass som kan brukes til å fokusere på nær sagt hva som helst. Et slående eksempel er «Makt og demokratiutredningen», som gjennom Siri Meyers deltakelse (Meyer & Sirnes 1999; Dokk Holm & Meyer 2001) har ment at vi kan få kjennskap til grunnlaget for demokrati og kunnskap om hvordan makt fungerer gjennom studier av identitet og identitetskonstruksjon. Identitet regnes som så viktig at det gis stor plass i et av samtidens mest prestisjefylte forskningsprosjekter i Norge. Bauman finner en begrunnelse for den veldige interessen for identitet i kjernen av modernitetens vesen. Moderniteten, sier han, er kjennetegnet ved at den setter verden i bevegelse og synliggjør skjørheten og foranderligheten i alle ting. Og dette aktualiserer et begrep om

identitet. «'Predestination' was replaced with 'life projects', fate with vocation – and 'human nature' into which one was born was replaced with 'identity' which one needs to saw up and make fit» (Bauman 2001:142). Identitetsbegrepet griper rett inn i diskusjonen om moderniseringen. Og den behandlingen det får, gjør det til et av de begrepene som mest effektivt demonstrerer hvor radikale de endringene man ser for seg egentlig er.

Et kjernebegrep i diskusjonene om det ny-moderne individualiserte samfunnet har altså vært identitet. Øia (2002) slår fast at dannelsen av identitet foregår i ungdomsårene og utlegger begrepet slik: «Enkelt uttrykt dannes identiteten gjennom bearbeiding av våre samlede sosiale og personlige erfaringer, som et svar på det grunnleggende spørsmålet: Hvem er jeg?» Selv har jeg sagt det slik: «*Identity* is a concept that holds together two quite distinctive dimensions. On one level it means identification with something collective, cultural or social. On the other it denotes a sense of *self* and a sense of *continuity* within that self» (Krange 2001). En slik definisjon bryter verken med den klassiske psykologiske eller sosiologiske betydningen av termen, dessuten ligger den tett opp mot den etymologiske betydningen av ordet.

Ordet *identitet* er avledet av det latinske *idem* som betyr *det samme*. Riksmålsordboken operer med to betydninger. For det første betyr det at to eller flere (ting eller vesener) er identiske. Det vil si, de er *ett og det samme*. For det andre knytter ordet an til en *jeg-følelse*. Identitetskrise defineres for eksempel slik: «det at ens personlighetsfølelse, jeg-følelse, synes å gå i oppløsning» (Riksmålsordboken 1982). Sammenhengen mellom de to betydningene virker klar. For individer innebærer det å ha identitet en følelse av at *jeg* er en og den samme, det er en kjerne i mitt vesen og denne kjernen er meg. Etymologisk handler begrepet altså om at noe er det samme, og overført til en jeg-følelse må identitet da innebære at *jeg er* en og den samme. Dette kan ikke være meningsfylt uten at man trekker inn et visst tidsspenn. Vi får da at identitet betyr noe sånt som en følelse av å være en og den samme over tid.

Når det gjelder psykologiens begrep om identitet er det Erik Erikson (1968) som har levert det klassiske bidraget. For omtrent førti år siden diagnostiserte han en tilstand av forvirring, identitetskrise, en lidelse som særlig unge led av. Dette var en patologisk tilstand som krevde behandling, men i en mildere form var det også et alminnelig forbigående problem, knyttet til normal personlighetsutvikling i ungdomsfasen. Erikson så på menneskets psykologiske utvikling som en serie av faser. Innenfor hver fase skal et bestemt utviklingsmål nås. Det innebærer at hver fase også er en krise.

Spedbarnet må for eksempel etablere en fundamental tillit (basic trust) og bekjempe mistillit (mistrust). I ungdomstida blir det å etablere en sammenhengende identitet den sentrale utfordringen. Årsakene til at sjansene for å få problemer akkurat mens man gjennomlever ungdomsårene handler om raske endringer, både på et biologisk og et sosialt kulturelt nivå. Den unge opplever at kroppen gradvis blir mer voksen, samtidig som også forventningene som rettes mot ham endres. Erikson peker på at ungdom må ta viktige valg på nesten alle livets områder. Den koherente identitetens motstykke er *identity diffusion*, eller rolleforvirring i norsk oversettelse. Da makter man ikke å få valgene til å henge sammen i et sammenhengende hele, som et sammenhengende uttrykk for hvem man er.

I følge Erikson er det altså i ungdomsfasen man finner fram til et svar på spørsmålet: Hvem er jeg? Dette gjøres som en respons på de forventninger som rettes mot eller rollene som tilbys den unge. Dermed ser vi at begrepet holder fram to nivåer. Det viser både til en indre individuell og en ytre samfunnsmessig dimensjon, både til individuell frihet og til kollektiv tilknytning.

... for we deal with a process 'located' in *the core of the individual* and yet also in *the core of his communal culture*, a process which establishes, in fact, the identity of those two identities. (Erikson 1968:22)

Det kommer fram at Erikson både skiller og holder sammen de to nivåene. Og dette er kanskje problematisk. Det kan jo se ut som om det skal være identitet mellom individet og dets omgivelser. Det vil i så fall si at individ og samfunn begrepsfestes som et og det samme, og at skillet mellom *the core of the individual* og *the core of his communal culture* ville bryte sammen. Erikson løser dette potensielle problemet ved å insistere på at tanken ikke bare er sosialt konstruert. De sosiale og kulturelle omgivelsene sees som avgjørende for dannelsen av identitet, men identiteten dannes som individers respons på forventninger og andres vurderinger. Relevansen av de andres vurderinger blir nemlig vurdert av individet. Dermed er den unge aktiv deltaker i prosessen. Selv om dette for det meste foregår på et ubevisst plan, er det altså ikke slik at individet reduseres til noe sosialt. Derfor er det neppe rimelig å lese sitatet over helt bokstavelig. Identitetsbegrepet står seg bedre og er atskillig mer nyttig dersom tolkningen i stedet går i retning av at det er en relasjonell forbindelse mellom de to nivåene, men uten at de går helt opp i hverandre.

Erikson reiser spørsmålet om «what identity feels like when you become aware of the fact that you do undoubtedly have one», og han svarer at det kjennes «as a subjective sense of an invigorating sameness and

continuity.» Relasjonen denne følelsen har til det kollektive nivået kan illustreres ved hjelp av et av de uttrykkene Erikson ser for seg at rolleforvirring kan få.

For å illustrere det tyr han nemlig til kategorier som sosiologien ofte har identifisert med den gamle moderniteten.

The loss of a sense of identity is often expressed in a scornful and snobbish hostility towards the role offered as proper and desirable in one's family or immediate community. Any aspect of the required role or all of it – be it masculinity or femininity, nationality or class membership – can become the main focus of the young person's acid disdain. (Erikson 1968: 172)

Her må det tilføyes at Erikson argumenterer for at samfunnet aksepterer, til og med oppmuntrer, de unge til å utsette viktige identitetsvalg og å eksperimentere med roller. Han anser at det er viktig for de unge å få tid når de skal finne ut hvem de vil være. En viss rolleforvirring hører den sunne ungdomstida til, og er med andre ord av det gode. Det bør videre understrekes at begrepet om identitet har dynamiske kvaliteter. Vel er identitetsvalgene særlig viktig i ungdomsfasen, men det er ikke slik at man etter dette har en fasttømret rigid identitet. Følelsen av kontinuitet er viktig (for å unngå psykopatologiske utslag) gjennom hele livet, men det er åpenbart rom for endringer ettersom individer må tilpasse seg nye sosiale og kulturelle situasjoner. Oppsummert kan vi si at Erikson nærmest gir begrepet en tverrfaglig definisjon. Biologiske forutsetninger, personlig organisering av erfaringer (tidligere identifikasjoner) og det kulturelle miljøet gir form, mening og en følelse av kontinuitet i erfaringen med ens egen unike eksistens (Erikson 1968, Kroger 1989, Coleman & Hendry 1999).

At andres oppfatninger og vurderinger utgjør en nødvendig forutsetning for at vi skal utvikle en indre kjerne – et selv – har vært sosiologisk allemannseie helt siden Georg Herbert Mead. «The self is essentially a social process going on with two distinguishable phases» (Mead 1934/1982: 178). *Selvet* (the self), hos Mead, er menneskets evne til å gjøre seg selv til objekt for sin egen bevissthet. Det betyr at mennesket i sitt innerste vesen både er et subjekt og et objekt. Mead identifiserte altså to sider eller faser ved selvet. Han kalte dem *jeget* (I) og *meget* (Me), der jeget er selvet i sin subjektfase og meget objektfasen. Jeget er individets umiddelbare respons på de andres oppfatninger, selvets uforutsigbare og kreative side. Jeget er overskridende og kan overraske oss. Vi kjenner det ikke uten gjennom våre handlinger. For vår bevissthet finnes det utelukkende som minner om ting vi har gjort. Jeget har med andre ord en slags ubevisst eller ikke erkjent karakter. Selvet har

dermed ikke tilgang til seg selv i sin subjektive fase. Med meget forholder dette seg annerledes. Meget er, i motsetning til jeget, selvet slik det framtrer for bevisstheten. Meget er på en måte individers evne til å tenke over seg selv. Det skjer gjennom rolleoverføring, ved å ta i bruk det Mead kaller signifikante symboler. Selvet gjøres til objekt for tankene gjennom objektivisering. Det kalles symbolsk interaksjon. Den indre samtalen som føres i selvet har som forutsetning at man kan betjene seg av symboler som overtas fra den sosiale omverden. Meget er dermed produktet av interaksjonen med andre, *generaliserte andre*. Individets omverden smelter sammen med og blir en del den objektive erkjente siden ved selvet. Meget som gjør det mulig å leve i en sosial verden, er bestemt ved og er en del av individets sosiale omverden. Derfor er jeget helt nødvendig i Meads teoretiske system. Jeget gjør nemlig samfunnsmessig endring mulig. Uten det måtte vi konkludert med at folk gikk restløst opp i de sosiale og kulturelle omgivelsene, endring ville vært utenkelig og Mead ville vært ført opp i et teoretisk uføre.

Selvet står i et dialektisk forhold til bevisstheten (mind). Kroppen er ikke et selv, sier Mead, og blir til et selv bare når bevisstheten er etablert. På den andre siden er det refleksive selvet en forutsetning for at bevisstheten skal etableres.⁵ Det blir med andre ord umulig å skille selvet fra bevisstheten. De er hva de er ved hverandre (for å låne en uttrykksmåte fra Østerberg). Derfor er og blir selvet, selv om vi ofte tenker det som en mental prosess, i bunn og grunn en sosial prosess. Den individuelle tanken er altså et sosialt fenomen. Det subjektive og overskridende nivået jeget er definisjonsmessig utilgjengelig for tanken. I dét man makter å gjøre jeget tilgjengelig for tanken, og Mead åpner for at det kan skje, blir jeget uvegerlig til meget. Bevisstheten er og blir sosialt preget. Men den indre individuelle og objektiverte bevisstheten blir ikke rent ut plantet inn i oss fra den ytre verden. Siden det spontane og uoversiktlige jeget også inngår i interaksjonen med omverden er ikke måten dette skjer på totalt determinert av de sosiale omgivelsene.

I den sosiologiske tradisjonen etter Mead og i den psykologiske etter Erikson, er individualitet umulig utenfor en sosial sammenheng. Identitet er dypest sett et sosialt fenomen. Det å ha identitet innebærer videre en følelse av kontinuitet i selvet. Dette korresponderer med den etymologiske betydningen. Man kunne si at identitet handler om følelsen av at *jeg er en og den samme, over tid*. Og denne følelsen er ikke noe som kan konstrueres rent

⁵ Her kan vi ha grunn til å føle oss skikkelig lurt. Det er mulig at Mead ender med å forutsette det han skal forklare (for en diskusjon av dette problemet se Collins 1988).

refleksivt eller velges helt fritt. Den er nøye forbundet med de sosiale og kulturelle rammene som omgir individet, som han eller hun ikke kan velge og som i den forstand utgjør de objektive betingelsene for dannelsen av identiteten. Men selv om identitet knytter an til et kollektivt nivå har vi altså med en personlig identitet å gjøre. Poenget er heller at individualitet er utenkelig uten det kollektive eller sosiale nivået. Videre ligger i dette at den interaksjonen som ligger til grunn for dannelsen av individuelle selv eller identiteter ikke først og fremst er språklig formidlet. Det er altså ikke nødvendig at folk har et bevisst forhold til de prosessene som fører til identitetsdanning. Snarere tvert om. Sosialiseringen foregår kontinuerlig i alle hverdagslivets situasjoner, og formidles som regel uten at vi tenker over det. Ikke desto mindre bidrar sosialiseringen til at vi blir kompetente mennesker som kan handle i verden, foreta vurderinger og fornemme hvem vi er.

Hva så med identitetsbegrepet i teoriene om den nye moderniteten? Boka *Modernity and self-identity* åpner med at Giddens skiller mellom de to nivåene 'extensionality' og 'intentionality'. Det ekstensjonelle handler om endringer i de overordnede institusjoner, mens det intensjonelle handler om de konsekvensene dette får for folks alminnelige liv. «The overriding stress of the book is upon the emergence of new mechanisms of self-identity which are shaped but –yet also shape – the institutions of modernity» (Giddens 1991: 2). Giddens vil med andre ord tematisere hvordan «extensionality» og «intentionality» interagerer. Det ene sentrale begrepet i denne sammenhengen er *selv-identitet*, det andre er *sen-modernitet*.

Giddens definerer selv-identitet slik: «It is *the self as reflexively understood by the persons in terms of her or his biography*» (Giddens 1991: 53). Selv-identiteten er altså ikke et begrep som uttømmer selvet, men selvet slik det framstår for den enkeltes bevissthet. Det innebærer trolig at Giddens ikke avviser tanken om at selvet har en kjerne utenom det refleksive, for eksempel en personlig identitet, eller fundamental tillit. På dette nivået kan det være slektskap mellom Giddens og Eriksons begrep om identitet. På den annen side er Giddens inspirert av den amerikanske pragmatismen (Lemert 1994), som Mead var en del av, og som altså la avgjørende vekt på at individet ser seg selv gjennom andres perspektiver. Ordsammenstillingen «selv» og «identitet» kan være et uttrykk for at Giddens forsøker å kombinere de to teoritradisjonene. Analogt med Eriksons begrep om identitet og Meads begrep om selvet, betegner også selv-identitet relasjonen mellom individet og dets sosiale og kulturelle omgivelser. Men Giddens anliggende er å få grep om hvordan forholdet mellom 'ekstensjonaliteten' og 'intensjonaliteten' er særegent i våre dager. Selv-identitet blir dermed en prosess som

hører hjemme i en bestemt sosial struktur og en bestemt kultur, sen-moderniteten. Selv-identitet er altså i slekt med det klassiske identitetsbegrepet idet det betones som en relasjon mellom individet og dets omverden, men det avviker ved at det avgrenses til en refleksiv kapasitet hos individet. Selv-identitet minner dermed om bevisstheten (mind) hos Mead. Definisjonen av selv-identitet utelukker likevel ikke at det i tillegg finnes en identitet som ikke har denne refleksive kapasiteten. Og hvis Giddens' begreper skulle korrespondere helt med Erikson og Mead ville det være påkrevd. Det som ligger utenfor bevisstheten utgjør som vi har sett nødvendige teoretiske elementer i deres teorikonstruksjoner.

Men Giddens gir en slik ikke-refleksiv eller før-refleksiv side ved selvet liten eller ingen oppmerksomhet. Et mulig unntak er understrekningen av at individet må være i besittelse av fundamental tillit dersom det skal make å møte kravet om refleksivitet som individet stilles overfor i det seinmoderne samfunnet. Men uansett vekkes mistanken om at sen-modernitetens menneske må forstås i termer av individualisme og ekstrem voluntarisme.

In the post-traditional order of modernity, and against the backdrop of new forms of mediated experience, self-identity becomes a reflexively organized endeavour. The reflexive project of the self, which consist of the sustaining of coherent, yet continuously revised, biographical narratives, takes place in the context of multiple choice as filtered through abstract systems. (Giddens 1991: 5)

The reflexivity of the self is continuous, as well as all-pervasive. At each moment, or at least at regular intervals, the individual is asked to conduct a self-interrogation in terms of what is happening. Beginning as a series of consciously asked questions, the individual becomes accustomed to asking, 'how can I use this moment to change'. (Giddens 1991: 76)

I og med at Giddens vier de prerefleksive sidene ved selvet liten oppmerksomhet etterlates inntrykk av at selv-identiteten er en kontinuerlig altoppslukende prosess, at selvet *bare* er refleksivt. Det ser dermed ut til å være mindre plass for de før-refleksive sidene ved selvet. Hos Beck virker dette enda med åpenbart:

Individualization in this sense means that each person's biography is removed from given determinations and placed in his or her own hands, open and dependent on decisions. The proportion of life opportunities, which are fundamentally closed, to decision-making is decreasing and the proportion of the biography, which is open and must be constructed personally is increasing. Individualization of life situations and

processes thus means that biographies becomes self-reflexive, socially prescribed biography is transformed into biography that is self-produced and continues to be produced. (Beck 1992:135)

Her mister folks faktisk gjennomlevde historie all relevans og betydning. Viktige andre i barnets oppvekst setter ikke lenger spor i den enkelts sinn. Hos Erikson og Mead var de andre, den sosiale virkeligheten, helt avgjørende for dannelsen av identitet og selv. Som en følge av slike innsikter har sosiologer oftest sett tanker og handlinger som uttrykk for oppvekstens sosiale kontekst, eller altså den gjennomlevde biografien. Hos Beck er det omvendt. Gjennom en refleksiv anstrengelse greier det ny-moderne mennesket å «skrive om» den virkelige biografien til en valgt biografi. Dette innebærer en radikal type frihet.

We live in an age in which the social order of the national state, class, ethnicity and the traditional family is in decline. The ethic of individual self-fulfilment and achievement is the most powerful current in modern society. The choosing, deciding, shaping human being who aspires to be the author of his or her own life, the creator of an individual identity, is the central character of our time. (Beck & Beck-Gernsheim, 2001)

Det er altså ikke et *uvanlig* menneske som besitter den refleksive kapasiteten til å skape sin egen identitet, men «The central character of our time». Meningen må være at de fleste (og når det gjelder ungdom – de aller fleste) handler ut fra en idé om at de velger *alt* selv. Dette kunne selvsagt være tenkt nettopp som en idé, altså som en slag fremmedgjort forestilling mange har om sin egen interaksjon med verden. Men det ser ut til at Becks forslag går ut på at folk faktisk er frie på denne måten. Bauman har muligens et litt annet syn på saken.

It is how the contrived necessity of identity building and rebuilding feels, how it is perceived from 'inside', how it is 'lived through', that matters. Whether genuine or putative to the eye of the analyst, the loose, 'associative' status of identity, the opportunity to shop around, to pick and shed one's 'true self', to be on the move, has come in present day consumer society to signify freedom. (Bauman 2000: 86)

Her rettes fokus mot den *følelsen* folk har av å være overlatt til seg selv når identiteter dannes. Og det er jo en følelse man godt kan ha uten at selvet reelt sett dannes på den måten. Hypotesen her kunne være at forestillingen om den radikale friheten finnes i kulturen, og at folks evne til å turnere de synlige uttrykkene for den identiteten de besitter er avgjørende for om de kommer til å oppfattes som frie. I den flytende moderniteten er altså frihet på

dette personlige og private planet et viktig kulturelt trekk, og det får mer dyptgripende følger.

Once the beliefs, values and styles have all been 'privatized' – decontextualized or 'disembedded', with the sites offered for re-embedding reminiscent more of motel accommodation than of permanent (mortgage loan repaid) home – identities cannot but look fragile, temporary and 'until further notice', and devoid of all defences except the skills and determination of the agents to hold them tight and protect them from erosion. The volatility of identities, so to speak, stares the residents of liquid modernity in the face. (Bauman 2000:178)

Å kjenne en følelse av kontinuitet i selvet er altså også hos Bauman blitt en oppgave for individet, og en meget tung oppgave kan man tilføye. Den sosiale konteksten man skulle føle kontinuitet med har blitt flytende. Det vil si at de rollene som tilbys den unge, at de forventningene som rettes mot ungdom, er omskiftelige og uensartede. Med Erikson kunne man si at dette handler om rolleforvirring på institusjonelt nivå. Et samfunn som kjenne- tegnes ved fravær av kontinuitet kan neppe fungere som autorativ tilbyder av stabile identiteter. Dermed inneholder også Baumans tese om flytende modernitet et begrep om refleksiv identitetsdannelse - en prosess hvor ingen andre krefter enn individets selvdeterminerende frihet virker inn.

Det finnes kanskje forskjeller mellom Beck, Giddens og Bauman i synet på hva identitet er i den nye modernitetens sammenheng. Men alt i alt virker det rimelig å hevde at de er forent i synet på at den har blitt et refleksivt prosjekt, og dette er dypt sett forskjellig fra de grunnantakelsene om selvet som har vært dominerende i sosiologifaget. På den ene siden står et individ hvis individualitet forutsetter den sosiale sammenhengen det vokser opp i. På den andre et individ som styres av egne valg også når det gjelder hva individualiteten skal inneholde. Det er tunge historiske endringsprosesser på institusjonelt nivå som skaper og formelig tvinger folk til frihet. Men selv om det derfor dreier som om en form for strukturell tvang, later sluttposisjonen til å være radikalt voluntaristisk. For alt ser liksom ut til å være overlatt til folk selv. Klassiske sosiologiske kategorier kan ikke ha forklaringskraft når det gjelder «the central character of our time». I det seinmoderne samfunnet kan ikke sosial klasse, kjønn og etnisk/nasjonal identitet lenger gi fart og retning til individuelle livsløp. Selv normer og verdier slik de før kunne vært overlatt – gjennom sosialisering og av og til internalisering – fra en generasjon til en annen, må nå begrunnes på individuelt nivå. Ja til og med identiteter, folks vedvarende følelse av hvem de *er*, skal nå være framlagt for valg og individuelle refleksjoner.

Et begrep om individualisering - en oppsummering

Individualisering handler om hvordan individet er forbundet med det samfunnet som omgir det. Dette forholdet kan sees som et kontinuum. Ytterpunktene vil være hva vi kan kalle et rent kollektivistisk samfunn (A) og et rent individualistisk samfunn (B). I det første tilfellet vil det ikke være noe rom for individualitet, det vil si en individualitet som kan skilles fra det rent samfunnsmessige. Det individualistiske eller voluntaristiske perspektivet innebærer at det ikke finnes noe samfunn. Et av samfunnsvitenskapenes adelsmerker er diskusjonen rundt nettopp dette motsetningsforholdet – dualismen individualisme og kollektivism – og problemene med dem tør være godt kjent. Individualismen betrakter samfunnet som summen av individuelle beslutninger. Dette ender i en sirkelforklaring (f.eks. Etzioni 1988, Giddens 1984). Kollektivismen har et teoretisk problem. Når hva folk er og hva folk gjør helt ut er sosialt determinert får man problemer med å forstå endring (f.eks. Alexander 1990).

Formuleringene av identitetsbegrepet hos Erikson og begrepet om selvet hos Mead kretser rundt disse problemene. Begge holder fram både det kollektive og det individuelle som nødvendige dimensjoner ved det menneskelige subjektet og dets selvforståelse. Både identiteten og selvet er sosiale størrelser, og det kan by på problemer av den typen som kollektivismen har. Erikson forsøker å løse problemet ved å hevde at individet er aktiv deltaker i identitetsdannelsen, med sider ved seg selv som ikke er sosialt bestemt. I Meads teoretiske system skal det usosialiserte og over-skridende jeget løse kollektivismens problem. Man kan diskutere hvor vellykket disse løsningene er, men i selve problemdiskusjonen ligger uansett en viktig lærdom. Når vi skal meisle ut en forståelse av hva individualisering kan innebære for dagens unge, har vi nemlig noe å lære nettopp av de teoretiske problemene Erikson og Mead baler med. Og det er at individualitet ikke kan forstås uten et begrep om det sosiale. Samtidig får begge fram et perspektiv på individualitet som ikke reduserer individer til noe rent samfunnsmessig. Dette tror jeg er noe av grunnen til at identitetsbegrepet har blitt så populært i samfunnsvitenskapene. Marianne Gullestad er et eksempel på en som betjener seg av identitetsbegrepet for å overkomme dette doble problemet som jeg beskrev over. Hun skiller identitet analytisk fra den delen av selvet som føler kontinuitet. Samtidig er hun skeptisk til rollebegrepet som hun mener er for sterkt knyttet til sosiale strukturer. Hun utvikler argumentasjonen som en diskusjon av manglene ved litteraturvitenskapens fokus på «enestående personligheter», og samfunnsvitenskapenes tendens til å se alt det mennesker gjør som «tvers igjennom sosiale størrelser». Gullestad

ønsker å overskride dualismen individualisme/kollektivism, og her er identitet nøkkelbegrepet (Gullestad 1996).

Gullestad velger altså å forstå identitet som noe som står mellom selvet og strukturene, og dermed ender hun opp i samme posisjon som nyklassikerne. Også hennes identitetsbegrep åpner for raske identitetsskift, alt for raske identitetsskift. Identitet blir omtrent det samme som ting, eller symboler som kan kommunisere (både til andre og til individet selv) hva selvet er i relasjon til sin omverden av strukturer og roller. Identitetsbegrepet går fra å betegne noe man *er* til å handle om noe man *har*. Samtidig ser det ut som om identiteter man *har*, bare er forankret i individet. Identitet ender med å bety omtrent det samme som *preferanse*. Riktig nok understrekes det at identiteten er relasjonell, og både individuell og sosial. Men individet får for stor bevisst innflytelse over identitetsdannelsen. «Identiteter», sier Gullestad, «[...] er oppnådd gjennom forhandlinger og refleksiv bruk av de ressurser livsløpet tilbyr, ...» For meg ser det ut som forsøket på å overskride dualismen individualisme og kollektivism, gjennom den tentative syntesen mellom litteraturvitenskapen og samfunnsfagene, ikke er særlig vellykket. Det er tvilsomt om vi har bruk for et slikt identitetsbegrep. Det nye begrepet om identitet havner på den individualistiske siden og får problemer, individualismens problemer.

Min tolkning av begrepene risikosamfunnet, det senmoderne samfunnet og den flytende moderniteten går ut på at de betegner en ny stor historisk transformasjon, hvor den moderne kulturelle impulsen, som for så vidt gjør seg gjeldene gjennom hele modernitetens historie, utspiller seg på en særlig intens måte. Her ligger nøkkelen til det jeg oppfatter som individualisering innenfor den nye moderniteten. Beck, Giddens og Bauman representerer tre sentrale bidrag til denne store fortellingen om disse historiske endringene. Selv om perspektiver, begreper og konklusjoner er forskjellige, er likhetene mer iøynefallende. De store strukturelle endringene følger omtrent det samme overgangsmønsteret: I moderniteten finnes en form for egendynamikk (eksempler: risikogenererende teknologiutvikling, utleiringsmekanismer og en framtidorientert endringskåt ånd) som får selve fundamentet for denne historiske epoken til å gå i oppløsning. En sentral tese er at dette får store følger for menneskelig praksis. Når den gamle modernitetens sterke institusjoner mister relevans, når staten, organiseringen rundt motsetningen mellom sosiale klasser, utdanningsvesenet og familiene ikke lenger kan løse de presserende oppgavene som folk står overfor, blir de helt og holdent overlatt til sine egne individuelle refleksive kapasiteter. Sosial posisjon har da ikke lenger noen klar innflytelse over de valgene folk tar. Selv på det helt

personlige nivået, når det gjelder spørsmålet om identitet (om hvem man er), er individet overlatt til sine egne tankers kraft – en ekstremt voluntaristisk posisjon.

Dette gir et bestemt perspektiv på ungdom. Hvis vi holder fast at ungdomstida innevarsler en overgang fra barndom til voksen alder, må fokus rettes mot de orienteringspunkter som finnes for den som skal stake ut kursen for eget liv. Begrepene om den nye moderniteten beskriver et nytt samfunn hvor industrisamfunnets eller den første modernitetens institusjoner forvitrer og mister grepet om folks livsførsel. Som kontekst for ungdomslivet ser den dermed ut til å tilby få faste orienteringspunkter. Bare en regel later til å gjelde, nemlig kravet om å opptre selvdeterminerende refleksivt. Og det kravet gjelder på bred front. Ungdom må kunne knytte de valgene de tar på alle livets områder til den koherente biografien de må lage om seg selv. Det vil si at slikt som utdanningsvalg og yrkesvalg, og valg som handler om seksualitet og utprøving av rusmidler, stil, smak, interesser og preferanser, politiske holdninger, moralske og etiske oppfatninger, må kunne tenkes som sider ved den identiteten den unge konstruerer seg. Og alt dette må den unge ta stilling til uten hjelp eller innflytelse fra noen autorativ makt. Det spiller ingen rolle hvor man kommer fra, hvilken klassebakgrunn man har, hvilke interesser og holdninger foreldrene har eller hvilket kjønn man har. Utledningen av ny-klassikernes bidrag blir at det å være ung i den nye modernitetens æra er en særlig vanskelig oppgave.

3 Individualisering på tre nivåer

Historien om moderniteten er skrevet som en historie om individualisering. Man kan hevde at analysen av individualiseringstendensene beveger seg på flere nivå; et institusjonelt, et individuelt og et kulturelt nivå. Nivåene kan ikke betraktes som uavhengige av hverandre, men man kan heller ikke forutsette noen lovmessighet i sammenhengen mellom dem. Individualisering betegner i grunnen ulike temaer. Det ene temaet handler om at folk stilles overfor flere valg eller handlingsalternativer, det andre handler om hvordan man velger og hvilke handlingsvalg folk faktisk tar, og det tredje handler om individualisering som sentral meningsdimensjon i kulturen. At muligheter finnes er ingen tilstrekkelig betingelse for at folk faktisk benytter de mulighetene de har. Det er altså et empirisk spørsmål om den institusjonelle individualiseringstendensen fører med seg individualisering også på det individuelle nivået. Det er uvisst hvilke effekter forestillingen om at menneskers praksis er løsrevet fra institusjonelt trykk og sosialiseringssprosessers innflytelse, får for folks livsførsel. Individualiseringstesen, slik den kan utledes av Beck, Giddens og Bauman sine arbeider, inneholder et forslag om at disse nivåene henger sammen med en form for regelmessighet. For analytiske formål kan det være fruktbart å behandle dem atskilt, ved at man lar dem betegne ulike relasjoner i unges liv. For å rede grunnen for min empiriske tilnærming skal jeg drøfte de tre nivåene nærmere nedenfor.

Det institusjonelle nivået

I bøkene *Theorizing Modernity* og *A history and Theory of the social sciences* diskuterer Peter Wagner samfunnsvitenskapenes historie og teoretiske utvikling. Han sier: «(...) sociology constitutes itself as a conceptually informed diagnosis of the present» (Wagner, 2001a: 3). Med det framsetter han en tese om et slags skjebnefellesskap mellom sosiologien og det samfunnet den er virksom innenfor. På den ene siden er moderniteten vilkåret eller forutsetningen for samfunnsvitenskapen, og på den andre siden er det samfunnsvitenskapenes oppgave å tolke og begrepsfeste modernitetens tilstand. Ut fra en slik synsvinkel vil kriser i fagene dypest sett handle om samfunnsmessige kriser. Skjematisk periodiserer Wagner samfunnsvitenskapenes utvikling i tre epoker, to kriser og en konsoliderende fase.

De sosiologiske klassikernes epoke representerer den første krisen. Durkheim, Weber, Marx, Simmel og Tönnies er kjente navn fra den tiden. Deres tema var overgangen fra det tradisjonelle til det moderne samfunnet. Motivet var en turbulent historisk fase hvor politikk og maktforhold endret seg raskt og hvor grunnlaget for samfunnets integrasjon var truet. Prosessene de festet på begrep tilhører i dag sosiologenes felleseie: Fra *Gemeinschaft* til *Gesellschaft*, fra *mekanisk* til *organisk* solidaritet, fare for oppløsning – *anomi*, økt utbredelse av *formålsrasjonelle handlinger*, *legalt* i motsetning til *tradisjonelt* og *karismatisk herredømme*, fare for tilstivning – *rasjonalitetens jernbur*, brå endringer i *basis*, en ny *arbeiderklasse* oppstår og *borgerskapet* (de som eier kapital og produksjonsmidler) tar over for de gamle føydalherrene, nye produktivkrefter driver den kapitalistisk organiserte økonomien framover. Det var store endringer som var i sving den gangen, og klassikernes samtid ble festet på begrep ved hjelp av ord som på ulike måter viste til bekymring for turbulens og forandring, men også tilstivning.

Den andre epoken i Wagners bok, betegnes som en konsoliderende fase der faget skulle bidra til en rasjonell reorganisering av de vestlige samfunnene etter krigen. Dette er en periode som er preget av stabilitet. Industrisamfunnets institusjoner er mektige, og sosiologene som regjerer i denne perioden finner fram til begreper som peker mot stabilitet og reproduksjon. Nå blir sosialisering og internalisering, normer og roller, grupper, sosiale systemer og sosial struktur kjernebegreper i faget. Begrepene maler fram et bilde av et støtt og rotfestet samfunn, der kjerneinstitusjoner som familien, arbeidet og utdanningsinstitusjonene holder samfunnet på plass. Samfunnsfagene leverer viktige styringsredskaper.

Wagner knytter modernitetens andre krise til det vi i vid forstand kan kalle vår samtid, samfunnenes og fagenes utvikling fra sekstitallet og utover. Han legger vekt på flere utviklingstrekk. Et kjernepunkt er at de vitenskapelige disiplinene avslørte sine begrensninger som styringsredskaper. Ungdomsopprørene som hippiebevegelsen representerte former for endring som den funksjonalistiske positivistiske sosiologien ikke kunne fatte. Oljekrisa i 1973 innebar et endeligt for Keynesiansk styringsøkonomi. I tur og orden falt de fra hverandre, de vitenskapelige paradigmenes som hadde levert de vestlige statene politiske styringsinstrumenter. Samfunnsutviklingen sprenget på flere områder grensene for de samfunnsvitenskapelige forståelseshorisontene. Dette dannet grunnlaget for oppblomstringen av det postmoderne innslaget i sosiologisk tenkning – en posisjon som avviser muligheten for å styre samfunnsutviklingen med vitenskapelige redskaper. På det praktisk politiske planet har utviklingen gått i retning av at også

politikerne har overlatt mer og mer styring til markedet (Wagner 2001a og 2001b).

Et uttrykk for en abdisert politisk virksomhet kan også identifiseres i vår egen norske virkelighet. Den store oppslutningen som finnes om markedsløsninger kan tolkes som uttrykk for individualisering på det institusjonelle nivået. Gjennom konkurranse mellom tilbydere skal markedets *usynlige hånd* med god hjelp fra nyttemaksimerende etterspørrere, gi bedre allokering av ressurser og dermed gode løsninger for flertallet. Kjernen i markedsmodellen er rasjonelle aktører som på individuelt grunnlag søker å optimalisere egen nytte innenfor gitte budsjettbetingelser. Det handler altså om individuelle valg som antagonisme til statlig styring. Og markedsmodellen er tidens løsning på stadig flere politiske problemer. Wagner peker ut oljekrisa, og påfølgende tap av tillit til Keynesiansk styringsøkonomi, som bidrag til at en høyrebølge skyldes over vesten. USA fikk Reagan, Storbritannia Thatcher og Norge fikk Willoch. En av de første embetsgjerningene til Willochs regjering var å gi slipp på den politisk styrte renta. Siden er Statoil og Televerket delvis privatisert og gjort om til aksjeselskaper. Distribusjonen av kraft og teletjenester er *konkurransesatt*. *Fritt sykehusvalg* følger samme mønster, pengene skal følge pasienten. Kraftleverandører og leverandører av teletjenester som var offentlige etater opptrer nå som private aktører i markeder. På få år har mye som folk i sin daglige praksis kunne ta for gitt gått over til å bli noe de må velge. Det er den formen for individualisering som først og fremst er en egenskap ved institusjonene.

Retter man fokus på det institusjonelle nivået er det ingen sak å identifisere en forsterket tendens til individualisering i vår tid. Arbeidslivet er et mye brukt eksempel. Allerede tidlig på 70-tallet benyttet Daniel Bell ordsammenstillingen *det post-industrielle samfunnet* – i boka *The coming of the post-industrial society* – for å beskrive en ny organisering av økonomien. På samme måte som den industrielle revolusjonen ble fulgt av nedgang i sysselsetning innenfor jordbruksnæringene, ville nå sysselsettingen i industrien gå ned og stadig flere bli ansatt i servicenæringene (Bell, 1973). Parallelt med denne utviklingen har det – særlig blant unge – vært en økning i deltidsarbeid, arbeid uten regulert arbeidstid og krav om kunnskap og fleksibilitet. *Post-fordistisk økonomi* er ikke organisert rundt industriell produksjon og det får blant annet den følgen at oppslutningen om fagforeningene avtar. Slik har man sett for seg en ny organisering av arbeidslivet uten tunge innslag av kollektive ordninger. For Beck (1992) er dette deler av den utviklingen som går i retning av en ny modernitet, hvor folk får stadig mer personlig ansvar for sine erfaringer i arbeidslivet.

Utdanningsinstitusjonen er trolig blant de viktigste for ungdom. Skoleprestasjoner og utdanningsvalg er med på å forme det livsløpet den unge legger ut på. De britiske sosiologene Furlong og Cartmel hevder om det britiske utdanningssystemet at det langt på vei reflekterer seinmodernitetens mest sentrale karakteristika: «Young people today face new risks at school which they are increasingly expected to negotiate as individuals rather than as members of a collectivity» (Furlong & Cartmel 1997: 11). Selv om det britiske utdanningssystemet (som det norske) har gått gjennom reformer som innebærer standardisering, konkluderer Furlong og Cartmel med at hovedbildet er økt differensiering. Et trekk de legger vekt på er at utdanning i dag framstår som et forbruksgode der unge mennesker er de potensielle konsumentene. Skolen og andre utdanningsinstitusjoner konkurrerer om å trekke til seg elever og studenter.

Det norske utdanningsvesenet kan – om man vil – beskrives på tilsvarende måte. Heller ikke her er endring i retning av mer mangfold og flere valg helt entydig. Sektoren har gjennom de siste årene vært gjenstand for omfattende reformer. Reformen i videregående skole (Reform 94) innebar for eksempel en reduksjon i antall grunnkurs fra 109 til 13, flere løp i videregående skulle gi generell studiekompetanse (Hernes 2002). Høgskolereformen var på mange måter en sentraliseringsreform, rasjonalisering av administrasjoner, sammenslåing av høgskoler på fylkesnivå og statlig regulering av skolenes virksomhet. Dette er endringer som peker i retning av standardisering. Også her til lands er det altså tvilsomt om utdanningsinstitusjonen har blitt mer differensiert og kjennetegnes av individualisering. Men det er liten tvil om at den i sterkere grad enn tidligere ligner et marked. Skoler, høyskoler og universiteter er avhengige av å trekke til seg elever og studenter for å overleve økonomisk, de opererer som tilbydere i et utdanningsmarked. Antallet private utdanningssteder vokser, og de offentlige institusjonene får bevilgninger etter hvor mange som består eksamen.

Under headingen «Utdannelse din beste investering» hadde Aftenposten 10. februar 2003 (den dagen jeg skrev dette) fire fulle sider med annonser for ulike utdanningsinstitusjoner. Om lag 60 utdanningssteder tilbød sine tjenester. Muligheter som for få år siden ikke fantes, tilbys side om side med mer tradisjonelle utdanninger. Fire private videregående skoler reklamerer for seg selv, Kristelig Gymnasium, Bjørknes og Steinerskolen, både på Nesodden og i Oslo sentrum. Også på høyskolenivå er det mye kjent. Norges idrettshøyskole og Norges Landbrukshøyskole tilbyr studier i sine kjernefag. Høgskolene i Oslo, Akershus og Buskerud har annonser for sine bachelor- og mastergrader. Estetiske fag, helse og sosialfag, tekno-

logiske fag, journalistikk, biblioteksfag, økonomi, administrasjon og ledelse. Og hvis du er «LEI AV Å VÆRE EN I MENGDEN?», kan du begynne på Høgskolen i Lillehammer. BI alene har åtte annonser av varierende størrelse. Den private høyskolen presenterer ikke noe av innholdet i sitt tilbud. Samtlige annonser består kun av den kjente logoen og vekselvis en nettside (www.bi.no) og et 810-nummer (810 00 500). BI er allerede etablert som et sterkt varemerke. Men mulighetene strekker seg langt utover de velkjente utdanningene. International Education Board Ireland anbefaler Irland som studiested – et slikt valg vil gi berikende kulturell erfaring i tillegg til nyttig utdanning. The University of Queensland, Edith Cowan University og Flinders University, alle fra Australia, tilbyr studier på Bjørknes World Wide Education i Oslo. Den tyske skolen i Oslo, Max Tau, tilbyr et «nytt og spennende bikulturelt tilbud». Vil du ta medisinstudier i den polske byen Kraków? Folkeuniversitetet i Arendal hjelper deg i søkeprosessen. Går du på The Paradigm Academy vil du gjennomgå «Personlig og profesjonell utvikling som forbedrer dine øvrige evner og ferdigheter og fører deg mot dine drømmer».

Gjennom et raskt blikk på Aftenpostens annonsesider – denne tilfeldige dagen – får man altså inntrykk av en stor og mangefasettert utdanningssektor, et uoversiktlig mangfold av tilbud som stiller store krav til den som skal stake ut kursen for egen framtid. Også her er utdanningsstedene konkurrerende tilbydere i et utdanningsmarked. Situasjonen for dagens norske ungdommer minner om den Furlong og Cartmels beskriver fra Storbritannia: Unge mennesker står overfor en veldig mengde av muligheter. Det stiller store krav til deres evne til å velge. Valg som peker framover mot individuell tilpasning og personlig skjebne. Når de sees i sammenheng med modernitetens generelle utvikling kan slike trekk ved samfunnet tolkes som en form for individualisering. Selv om det ikke foregår noen entydig bevegelse i retning av økt individualisering på det institusjonelle nivået, kan det være liten tvil om at utviklingen i hovedsak går mot flere markedsløsninger og i den forstand flere valgsituasjoner.

Et ankepunkt mot den generelle tesen om institusjonell individualisering har vært at den er begrepsfestet i helt generelle termer og utlegges som en global prosess, hvor alle viktige institusjoner influeres samtidig. Dette har bakgrunn i at de ulike institusjonene sees som deler av en større struktur. Eksempelvis blir dermed arbeidslivet, nasjonalstatene, familiene og utdanningsvesenet institusjoner som betinger hverandre, samtidig som de har ulike konserverende oppgaver for den store sammenhengende samfunnsstrukturen. På dette punktet er Beck særlig tydelig. Hos ham henger de

ulike institusjonene sammen i kjeder. Den strukturerende kraften i industri-samfunnets var det Beck kaller rikdom. Rikdomsfordelingen delte befolkningene inn i sosiale klasser, disse var i sin tur en forutsetning for kjernefamilien som igjen var en forutsetning for arbeidsdelingen mellom kjønnene. Samtidig strukturer klassetilhørighet også slikt som utdanningsvalg, forbruksmønster, politiske orienteringer og involvering. Av en slik totaliserende teori, hvor alt samfunnsmessig er så tett integrert, følger det at frigjøring på arbeidslivets område samtidig innebærer individualisering i relasjon til alle industrisamfunnets institusjoner. Det er trolig et svakt empirisk grunnlag for å hevde at dette er tilfelle. Birkelund fant for eksempel at selv om klassestrukturen er i stor forandring og skilsmisseraten øker, holder familiens institusjonelle betydning seg stabil. Hun konkluderte i kontrast til Becks begrepsbruk, og slår fast at individualisering rammer ulike institusjoner i ulik grad (Birkelund 2000). Det er med andre ord gode grunner til å ha en åpen holdning til hvilke konsekvenser individualisering på et område får på et annet.

Individualisering på individnivå

Fra Beck, Giddens og Bauman kan vi utlede en tese om at økt individualisering på det institusjonelle nivået fører med seg at unge velger sin framtid uten å være preget av internalisert sosial struktur. Individualisering blir da forstått som noe som både karakteriserer institusjoner og unges sosiale praksis, økt mangfold av mulige sosiale roller og samtidig mer frihet i den unges relasjon til de rollene han eller hun prøver ut. På den ene siden kunne man snakke om en økning i antall sosiale roller, og på den andre rolledistanse eller individuell frihet i relasjonen til de forventningene som retter seg mot rollene den unge til en hver tid innehar. Poenget synes å være at institusjoner som nå ser ut som arenaer for valg, har mistet sin forbindelse til kollektive sosiale identiteter og dermed sin handlingsregulerende kapasitet. I kombinasjon med nedgang i etterspørselen etter ufaglært arbeidskraft, har økt etterspørsel etter spesialisert og fleksibel arbeidskraft ført til at unge på en fundamental måte selv stilles til ansvar for utfallet av de valgene de tar – har man tenkt. Kollektive identiteter som tidligere definerte unges relasjon til for eksempel utdanningssystemene er svekket (Furlong og Cartmel 1998). Det er som en konsekvens av slike utviklingstrekk man har tenkt seg at kjønn, bosted og sosial klasse ikke lenger virker styrende på folks handlinger og identiteter. Det sosiologiske sosialiserte individet erstattes i denne modellen av et selv-determinerende, fritt og autonomt individ.

Men empiriske studier viser at tesen neppe er sann. Forhold innenfor utdanningssektoren kan igjen tjene som eksempel. Selv om sammenhengene har blitt svakere, viser norsk forskning om skoleprestasjoner og rekruttering til høyere utdanning at det fremdeles er betydelige sosiale forskjeller. Sønner og døtre av foreldre med høy utdanning eller høy sosial status har fremdeles større sannsynlighet for ta utdanning på universitet og høyskole (Knudsen m.fl. 1993, SSB 2002). Ulikhetene er trolig størst når det gjelder såkalte elitefag. Nordli Hansen har vist at sosiale rekrutteringsforskjeller er særlig sterke når det gjelder profesjonsstudier som medisin, jus, arkitektutdanning, siviløkonomi- og sivilingeniørstudiene (Nordli Hansen 1999).

Basert på data fra undersøkelsen Ung i Oslo 1996 studerte Anders Bakken og jeg (Krange og Bakken 1998) årsakene til at innvandrerungdom har svakere skoleprestasjoner enn sine etnisk norske medelver. Når dataene ble brutt ned på sosial klasse viste det seg at det i stor grad var de gode prestasjonene til elever fra *de humanistisk sosiale mellomlagene* som skapte gjennomsnittsforskjellene. Sosial klasse hadde derimot lite å si for innvandrerelevens resultater. De lignet norske arbeiderklasseelever uansett hvilket yrke fedrene hadde. Dette statistiske samspillet ble tolket ut fra en Bourdieu-inspirert *mangelhypotese*. En sannsynlig forklaring var at innvandrerungdommene og de unge fra arbeiderklassen manglet det samme, nemlig de kulturelle ressursene som gir jackpot i karakterboka. Funnene sto altså godt til en teori som sier at handling først og fremst er produkt av kroppsliggjort (det vil si ikke-erkjent) sosial struktur. Forklaringen står i et direkte motsetningsforhold til individualiseringstenen.

Utdanningsinstitusjonen er preget av at langt flere tar høyere utdanning i dag og at kombinasjonsmulighetene er flere. Selv om elever og studenter kanskje kan sies å stå overfor flere valg, kan det altså se ut til at gamle seleksjonsmekanismer fremdeles er i sving. Samtidig som utdanningsinstitusjonen er kjennetegnet av flere valgmuligheter, følger de faktiske valgene unge mennesker fatter ofte gamle mønstre. Men det er viktig ikke å se seg helt blind på den stabiliteten tallene avslører. Flere av de nevnte studiene viser også tendenser til utjevning mellom klassene. Dessuten har det skjedd dramatiske endringer i forholdet mellom kjønnene. Generelt er kvinner nå overrepresentert i høyere utdanning (Knudsen m. fl. 1993). Det samme gjelder studentmassen på et elitefag som medisin (Frønes 1996). Men slike endringer representerer ikke nødvendigvis noen utjevne individualiseringstendens. De kan like gjerne handle om nye seleksjonsmekanismer knyttet til kjønnssosialisering.

Ut fra et bredere empirisk tilfang ble tilsvarende funn presentert i boka *Young people and social change* (Furlong og Cartmel 1998). Furlong og Cartmel lette etter tendenser til individualisering blant unge i Storbritannia. Etter en gjennomgang av de unges tilpasning på ulike områder – utdanning, arbeidsmarked, avhengighet av foreldre, fritid, helse, kriminalitet og politisk deltakelse, konkluderer de med at mye er ved det gamle:

The paradox of late modernity is that although the collective foundations of social life have become more obscure, they continue to provide powerful frameworks which constrain young people's experience and life chances. (Furlong & Cartmel, 1997: 109)

Furlong og Cartmel følger Beck og Giddens (som de lar formulere individualiseringstesen) langt på vei, og fastholder at det britiske samfunnet er sterkt individualisert. Det er altså til tross for en pågående individualisering de finner at tradisjonelle kilder til ulikhet, slik som kjønn og sosial klasse, fremdeles er virksomme. Forfatterene framstiller situasjonen som et paradoks. Bakgrunnen er at de i utgangspunktet aksepterer hypotesen som sier at individualisering på det institusjonelle nivået også fører til individualisering på det individuelle. Når unge som lever i en institusjonelt individualisert verden likevel reproducerer ulikheter langs de klassiske aksene, sprenger empirien grensene for hva ny-klassikernes begreper setter oss i stand til å forstå. Dermed oppstår paradokset. Problemet med et voluntaristisk perspektiv er nettopp at det ikke setter oss i stand til å forstå hvorfor handlinger og holdninger er empirisk forbundet med folks økonomiske, sosiale og kulturelle livssammenheng. Furlong og Cartmel oppfatter at den empiriske virkeligheten representerer et paradoks, men det kommer av at de aksepterer en teori om at individualisering på institusjonelt nivå må lede til individualisering også på det individuelle nivået. Men dette er i bunn og grunn en merkelig konstruksjon. En sterk økning i antall valgmuligheter, økte krav som stilles til den enkelte om selv å velge og selv å ta ansvar for sine handlinger, innebærer ikke at man uten videre må kaste vrak på det sosiologiske grunnperspektivet. Legger man begreper om sosialisering, normer og det gamle begrepet om identitet til grunn, er det overhode ikke merkelig og langt fra noe paradoks at klasse og kjønn fremdeles setter grenser for hva ungdom gjør, selv om institusjonene ikke skulle være bygd opp rundt slike kategorier. Det kan være riktig at ungdom som vokser opp innenfor den nye modernitetens æra oftere møter en virkelighet som tvinger dem til å ta valg. Det kan også hende at de lever i en sammenheng hvor institusjonelle ordninger sjeldnere er konstruert ut fra industrisamfunnets hierarkiske struktur, og at de står overfor flere individuelle og færre kollektive

ordninger. Men ikke noe av dette innebærer at et voluntaristisk perspektiv blir mer riktig. Det er ingen ting ved den nye modernitetens institusjonelle karakteristika som med nødvendighet skulle medføre at ungdommens liv skulle være løsrevet fra oppvekstens sosialiseringprosesser. Det er heller ingen ting som tyder på at oppvekst har sluttet å variere med de økonomiske, sosiale og kulturelle ressursene som finnes i de sosiale sammenhengene hvor unge vokser opp. Spørsmålet er vel heller om et voluntaristisk syn på mennesker noensinne kan bli sant.

Ideen om refleksiv modernisering overdriver subjektivitetens betydning. Den nye formen for subjektivitet som springer ut av individualiseringen er utstyrt med alt for stor grad av autonomi, hevder May og Cooper. Dermed undervurderes de begrensninger som legges på folks evne til «helt på egenhånd» å konstruere nye *identiteter*. Teoriene om refleksiv modernisering ser bort fra subjektivitetens sosiale basis, og dermed skjules de maktrelasjoner og kilder til innflytelse som finnes bak den generelle trenden i retning av individualisering.

Det voluntaristiske perspektivet fører altså ikke bare til at man overser viktig sosiale forskjeller, men også til at sentrale makt og dominansforhold mistes av syne (May & Cooper 1995).

Individualisering som forestilling – eller som element i dagens kulturelle virkelighet

Det kan altså stilles spørsmål om hvorvidt individualiseringstenen treffer godt som samtidsdiagnose. Modernisering innebærer differensiering og det fører til en pluralisering av mulige livsløp. Dette er et gammelt tema i sosiologien. Man må kunne anta at unge gjennom hele modernitetens historie har blitt stilt overfor nye og flere muligheter enn sine foreldre. Men bildet er som sagt ikke entydig. Mye tyder også på at ungdom som opptrer innenfor institusjonene som kanskje er særlig viktige i overgangen fra barndom til voksen alder, nemlig familien, utdanningsinstitusjonen og arbeidsmarkedet, framviser stor grad av stabilitet.

Samtidig:

The relation between technical vocabularies of social science and lay concepts is a shifting one: just as social scientists adopt everyday terms – 'meaning', 'motive', 'power', etc. – and use them in specialised senses, so lay actors tend to take over the concepts and theories of the social sciences and embody them as constitutive elements in the rationalization of their own conduct. (Giddens 1993:167)

Giddens selv er et prominent eksempel på en som har bidratt med teori og begreper som finnes i folkelige varianter. Og kanskje gjelder det særlig ideene om at en ny type personlig frihet gjør seg gjeldende, at folk handler ubundet av egen fortid og sosial kontekst. *Ideen* om at folk er ubundet av sosiale strukturer og at individuelle valg og individuelt ansvar har større betydning i dag en før, finnes uansett i vår kultur. Og den har trolig stor utbredelse også utenfor den kompliserte faglitteraturen. Giddens legger for eksempel stor vekt på sider ved populærkulturen når han meisler ut begreper om selvidentitet i den sen-moderne kulturen. I ukeblader og dagspresse ser han hvordan folk gjøres oppmerksom på at de har mange valg – hvordan de oppfordres til å tenke over hvem de *er* og hvem de *vil være*. Kombinert med folks økte økonomiske mulighetsbetingelser bidrar mediernes synliggjøring av mangfold til at den refleksive samfunnsånden formerer seg. De moderne mediene er selv del av en sen-moderne kultur, samtidig som de også sprer denne kulturelle sporen i brede lag (Giddens 1991, 1992).

Under arbeidet med artikkelen «Å angre på sex» (artikkel nummer 4 i vedlegget til denne avhandlingen) kom jeg over et nummer av Cosmopolitan (The world's no.1 magazine for young women, Mai 1996). Bladet lyste mot meg fra hyllen i Narvesenkiosken, og kan tjene som eksempel på hvordan ideen om individualisering har gjennomslag i massemediene. På forsiden profileres artikkelen «9 vital lessons in mad, bad sex». Et avsnitt tar oppgjøret med normen om at sex bør følges av kjærlighet: «Oh sure, traditionally good girls don't. We've all been brainwashed to believe the only right relationship is where love and sex come neatly wrapped in a big, strong, handsome bundle. ... – what the heck is a girl meant to do? Enjoy herself, enjoy her freedom and live life. This is were mad, bad sex – the one night stand, for example – comes in.» Cosmo framstiller normen som sier at sex må høre sammen med kjærlighet, som et fremmedgjørende dogme, som hjernevask. I stedet er det den uforpliktende seksualrelasjonen som verdsettes. Bruddet beveger seg på to plan. For det første hører «kjærlighetsnormen» til på historiens skraphaug. En kultur hvor slike normative påbud kan ha handlingsdeterminerende kraft tjener ikke unge kvinners interesser. Den lenker dem til kjøkkenbenken, og det er ikke der moderne kvinner vil leve sine liv. Men artikkelen formidler også at den gamle kulturelle impulsen ikke behøver å ha en slik innflytelse lenger. Selv om «kjærlighetsnormen» nok finnes enda kan man nemlig velge å se bort fra den. Og det er det som er lærdommen for Cosmo-leseren. Unge kvinner er nå frigjort fra gamle seksualnormer. Og denne friheten stikker dypt. Her er enda et sitat: «A one-night stand can give you the opportunity to be whoever you want to

be. Or to be who you really are.» Tilfeldig sex åpner, i følge Cosmopolitan, altså for at den unge kvinnen kan leke med egen identitet. Hun kan være hvem hun vil, og et av valgene er å velge å være den hun egentlig er. Poenget er at hun velger, tenker over saken altså, og så, i møte med den tilfeldige seksualpartneren, framstiller hun et selv. Bladet beskriver mad, bad sex som normativt bra. Idealet treffer dermed kjernen i Giddens' framstilling av intimitet slik den framstår i senmodernitetens utgave. Seksuell praksis og identitet tilbys som noe individet selv gir innhold gjennom en aktiv refleksiv prosess. Senmodernitetens seksuelle handlinger utveksles i en bestemt type relasjon som Giddens betegner som *pure relationship*, det vil si mellom autonome individer, frigjort fra fortidas begrensende normer. Bare én norm gjør seg gjeldende og den handler om full frihet for dem som deltar (Giddens 1992).

Jeg bruker dette eksempelet fordi bladet har ligget i bokhylla så lenge. Jeg kunne valgt mange andre eksempler. Den som hører på radio, ser fjernsyn, leser aviser eller ukeblader vet at det er riktig. Budskapet om at ungdom nå lever selv-refleksive liv der de skaper sine egne identiteter går igjen overalt. Jeg tror at dette er ferd med å bli den mest utbredte selvoppfatningen blant unge i dag. Selv ble jeg oppmerksom på dette da Anders Bakken og jeg for noen år siden holdt veiledningsseminar om ungdom og sosiologi for hovedfagsstudenter på ISS/UiO. Temaene de ville skrive om var mange – fritidsklubber, marginalisering blant unge i kystkommuner, unges kroppoppfatninger, extacybruk i Oslos club-miljø etc. Nær sagt samtlige mente at deres tema i bunn og grunn handlet om identitet, og at vilkårene for identitetsdanning var dramatisk forandret de siste tiårene. Nå, sa studentene, er samfunnet individualisert og ungdom er helt overlatt til seg selv og sin egen frihet når identiteter skal gis form og innhold. Identiteter velges. Før, sa de, var tradisjonene sterke og identitetene tilskrevet, man ble sånn som man var på det stedet eller i den klassen man vokste opp. Man valgte ikke, identiteter var kollektive størrelser – monitorer for sosial og kulturell kontekst. Det voluntaristiske perspektivet på egne livssjanser og egen identitet har blitt common sense blant ungdom i dag, tror jeg.⁶ Forsker og statsviter Erling Dokk Holm har møtt den samme livsanskuelsen hos unge kvinner som frekventerer caféene på Grünerløkka. Han skriver: « ... det er verd å merke seg at et voksende antall forkaster klassebegrepet, og det gjelder i alle samfunnslag.» Jeg tror altså at dette kan være riktig. Men Dokk

⁶ Nå har vi muligheten til å undersøke dette. I den nye store undersøkelsen «Ung i Norge 2002» har vi spurt 12 000 unge om de tror at den bakgrunnen de har påvirker de mulighetene de har på forskjellige arenaer.

Holm går lenger: «Klassebegrepet gir derfor knapt mening mer for folks identitetsdannelse, mens det tidligere var en markant faktor» (Dokk Holm 2002: 133).

Dokk Holms feilslutning kan illustrere et mer generelt poeng. Selv om ungdom ofte har en selvoppfatning som forteller dem at de på en radikal måte er ubundet av egen fortid, er det ikke sikkert at de *er* det. Fra den norske utdanningssektoren har vi sett hvordan sosial klasse fremdeles har stor betydning for det utdanningsløpet mange unge legger ut på. Det samme gjaldt britisk ungdoms tilpasning til mange forskjellige institusjoner. At de unge selv ikke oppfatter at sosial klassebakgrunn utgjør viktige mulighetsbetingelser i deres liv, er på ingen måte en forståelse samfunnsforskningen bør overta. At de klassiske sosiologiske kategoriene fremdeles har statistisk impact viser at innsikten mest sannsynlig er gal. Det må heller være forskningens oppgave å trenge gjennom en slik falsk selvoppfatning, og å vise hvor og hvordan sosiale forhold har innflytelse over konkret praksis. På denne bakgrunnen kan det hevdes at selvet som forbindes med den nye moderniteten er mindre refleksivt enn det selvet som knyttes til industri-samfunnets epoke. Bugge peker på at folk i *det tradisjonelle klasse-samfunnet* hadde identiteter som var klart forankret i arbeidet. De hadde en sterkere bevissthet om *sine objektive sosiale mulighetsbetingelser*, og var derfor mer refleksive enn folk som tenker på seg selv som autonome selvdeterminerende individer (Bugge 2002). Furlong og Cartmel legger også vekt på den ideologiske slagsiden individualismen har. Individualisert frihet som betydningsfull kulturell verdi, gir individet et helt selvstendig ansvar for egen skjebne. Enten de lykkes eller mislykkes har individualisert ungdom ikke noe annet å skylde på enn seg selv. At man kjenner det slik, innebærer imidlertid ikke at de gamle strukturene har sluttet å virke. De virksomme strukturene skjules bak ideologien. Folk kjenner seg med andre ord friere enn de er, og bærer selv byrdene når ting går galt. Furlong and Cartmel kaller det «The epistemological fallacy of late modernity» (Furlong and Cartmel 1997). Det dreier seg om en form for falsk bevissthet som trolig er meget utbredt i våre dager.

En annen posisjon

Det knytter seg problemer til tesen om det individualiserte samfunnet. Særlig problematisk er det voluntaristiske synet på individualitet og praksis som framkommer. Det bryter med den subjektforståelsen som har ligget til grunn for sosiologien og som sier at all individualitet forutsetter det sosiale. For et

tradisjonelt sosiologisk blikk er det derfor langt fra overraskende når forskningen fortsetter å rapportere om at ungdom framviser stor grad av stabilitet i sine handlinger og holdninger. Men dette gjennomgående forskningsfunnet er uforståelig med de begrepene som tilbys av ny-klassikerne. Mot individualiseringsteser er det derfor nærliggende å ta til orde for et syn på individer og handling som ikke reduserer alt mennesker *gjør* og alt de *er*, til produkter av refleksive anstrengelser.

Bourdieu's teorier er blant de som mest eksplisitt motsetter seg den voluntaristiske subjektforståelsen. Med begreper som *kulturell kapital* og *habitus* viser han hvordan de dominerende sjiktene i det franske samfunnet (på 1970-tallet) reproducerer sin makt, gjennom subtile kulturelle mekanismer. Kulturell kapital betegner det å ha inngående, men ikke (nødvendigvis) refleksiv kjennskap til den legitime kulturen. De dominerende klasser består av individer som med stor selvfølgelighet turnerer sentrale kulturelle koder, stil, uttrykksmåter og kunnskapsformer. På denne måten bygger de opp en slags kollektiv identitet som skaper skarpe grenser mot andre befolkningsgrupper og som bidrar til at elitene effektivt reproducerer sin egen maktposisjon. Hos Bourdieu handler ikke dette om kalkulerte effekter av snedige planer. Gjennom habitusbegrepet legger han i stedet vekt på sosialisering som grunnlaget for reproduksjonen av klasseforholdene. Habitus er en slags praktisk sans som ansporer til praksis først og fremst på et vanemessig, eller ikke-refleksivt nivå. Praksis er derfor å forstå som uttrykk for kroppslige eller på sett og vis ubevisste handlingsmåter. Habitus setter folk i stand til å opptre på meningsfulle måter, også strategisk hensiktsmessig, uten at praksisen som utføres er forankret i refleksjon eller har en klar mental representasjon hos den som utfører handlingene. Denne evnen til å opptre i verden er ikke tilegnet gjennom refleksjon eller aktiv læring. Habitus dannes gjennom en langsom sosialiseringssprosess som er situert i konkrete sosiale omgivelser. Den praktiske bevisstheten som oppstår er ikke lik over alt, men varierer med den konteksten hvor den dannes. Kjernebegrepene i denne sammenhengen er sosiale klasser og klassefraksjoner.

I *Distinksjonen* (Bourdieu 1984) kan man over mange sider lese om et servilt småborgerskap som alltid søker å ligne de som befinner seg øverst i de sosiale hierarkiene, og som har makt innenfor ulike *sosiale felt*. På den måten forblir småborgerskapet i de dominertes posisjon. Den kulturelle kapitalen endrer seg nemlig – sakte, men fort nok til at småborgerne aldri når helt opp. Streng budsjettbetingelser setter skarpe grenser for hvilke kulturelle preferanser arbeiderklassen kan tillate seg å ha. De lærer seg å like

sin skjebne og utvikler en «smak for det nødvendige». Sammenlignet med småborgerskapets «hermekultur» står arbeiderklassekulturen dermed i skarp kontrast til de *dominerende sjiktenes dominerende kultur*. Selv om dette er iøynefallende kulturelle motsetninger mellom høy og lav i det franske samfunns hierarkiet, representerer ikke kultur motsetningene noe grunnlag for organisert kamp mellom klasser. Praksis manifesteres som sagt ut fra kroppsliggjorte handlingsskjemaer, og representanter for klassene ser dermed ikke sin egen praksis som uttrykk for annet enn egne personlige oppfatninger og smaksorienteringer. Ulike konkrete praksiser springer dermed ut av det sosiale klassehierarkiet. Men dette skjer altså uten at folk er seg bevisst at valgene de tar, smaken de har og de holdningene de forfekter, er reproduksjoner av kultur med klar forankring i klassehierarkiet.

Bourdieu's anliggende er å bryte ned det han oppfatter som den lite fruktbare og usanne dikotomien mellom aktør og struktur. Men den som leser ham oppdager at det hovedsakelig er en taus kunnskap som ansporer til praksis. Dermed sitter man igjen med inntrykk av at praksis refererer til tunge strukturer og at de som utfører handlingene er tungt strukturerte individer. Bourdieu har vært kritisert for å ha et uklart handlingsbegrep. Elster (1983:66) kritiserer ideen om en praktisk sans (*habitus*) for å innebære en form for ubevisste strategier. Det er en selvmotsigelse i dette. Fravær av intensjoner kan ikke motivere for handling. Dermed blir det uklart hvordan de øverste klassefraksjonene egentlig klarer å oppnå reproduksjon av sin mektige posisjon. Når det som motiverer for handlinger ikke er kjent for den som handler, er det også umulig å opptre strategisk. Konsekvensen av handlinger må være bevisst intendert eller uintentert, hevder Elster. Bourdieu's begreper er utviklet for å forstå observert sosial reproduksjon i Frankrike på begynnelsen av 1970-tallet. Skal man bruke dem bør temaet nettopp være sosial reproduksjon. Jeg tror at begreper som *habitus*, taus kunnskap og sosial kapital er langt mindre fruktbare når man vil forstå endring. Grunnen til det er at det er vanskelig å se hvordan man kan overskride eller endre, når det som motiverer for handlinger ikke er kjent for den som handler.

Mens det voluntaristiske begrepet om subjektivitet - som kan utledes av teoriene om den nye moderniteten - får problemer med å forklare kontinuitet og sosial reproduksjon, får altså begrepet om taus kunnskap problemer med å forklare endringer. Dersom det er noe riktig i at det foregår en individualisering på det institusjonelle nivået, og dersom forestillingen om at selvet og identiteten dannes refleksivt er svært utbredt blant dagens unge, må vi tro at dette får konsekvenser på det individuelle nivået - at det blir en viktig side

ved de sosialiseringprosessen dagens ungdom gjennomgår. Institusjonell individualisering og individualisering som verdi i kulturen kan nemlig utgjøre sentrale trekk ved den sosiale konteksten ungdomslivet leveres innenfor. Dette skaper andre livsbetingelser enn de som preget moderniteten i den industrielle fasen. Vi må tro at den tause kunnskapen som utvikles gjennom situert praksis over lang tid, endrer seg når mange institusjoner antar markedskarakter og når kulturelle impulser forteller den unge at han eller hun helt og holdent kan skape seg selv. Hvis unge, som skal innlemme ny praksis i eget handlingsrepertoar, oppfatter at virkeligheten er individualisert, kan det hende at de svarer med å overskride de kollektive rammene de har hatt rundt sin oppvekst. Selv om man må avvise det voluntaristiske perspektivet på selvet og identiteten er det ikke umulig at individualiseringen kan fungere som en kulturell ressurs som unge tar i bruk i overgangen mellom barndom og voksen alder. For empirisk ungdomsforskning er det hverken holdbart å observere stabilitet og konkludere med at individualiseringstesen er feil, eller å høre på folk som føler seg individualisert og på det grunnlaget konkludere med at individualiseringstesen er sann. Ved å plassere individualiseringstesen på tre nivåer har jeg forsøkt å bane veien for en åpen holdning til hvor grensene for individualiseringen går. Dette har dannet grunnlaget for den empiriske tilnærmingen jeg har hatt til problemfeltet. I mine studier måtte det være plass til både nytt og gammelt, på samme tid.

4 Noen metodologiske vurderinger

Det byr på problemer å studere ungdom i sammenheng med teoriene om den nye moderniteten. Forfattere som Giddens, Beck og Bauman står i fremste rekke blant dem som har levert bidrag til den nye samtidsdiagnosen. Når man leser deres tekster møter man en argumentasjon som i all hovedsak utvikles gjennom tolkninger av litteratur. Metoden, kan man kanskje si, er teoretisk syntetiserende. Når de gjør rede for empiriske funn, er det aldri i form av egne originale forskningsbidrag. Så vidt meg bekjent er det i det hele tatt veldig få undersøkelser som tar opp individualiseringstenen med konvensjonelle empiriske metoder, og kanskje noe av grunnen er at den syntetiserende virksomhet så å si unndrar seg empirisk granskning. Det har vært hevdet at teorier, som de om den nye moderniteten, innebærer lite annet enn generell begrepsdannelse (eks. Goldthorpe, 2000). Og inntrykket av en relativt vilkårlig omgang med empiri fester seg lett for den som leser. Dette knytter an til en større diskusjon som jeg, for å plassere mitt bidrag, kort skal kommentere.

Ingen har lyktes i å definere et felles sett av grunnbegreper for sosiologien. Diskusjonen om dette i det hele tatt er viktig og nødvendig, har snarere vært litt av et kjennetegn for faget. Men, noen har forsøkt. Mest kjent er selvsagt Talcott Parsons teoretiske system, hans «grand theory», som nettopp skulle være samlende og grunnleggende for all sosiologi. Men, som vi vet, faget ser i bunn og grunn ut som en samling bindestreks-sosiologier eller spesialdisipliner. Institusjonelt og faglig har den norske sosiologien vært delt – i en praktisk disiplin med forankring i en spesialisert instituttsektor og en akademisk teoretisk tradisjon med sete ved universitetene (Mjøset 1991). Også internasjonalt har man sett en tilsvarende deling. Den praktiske og den teoretiske sosiologien har hatt få berøringspunkter (Collins og Walter 1994). Noen (eks. Merton) har sett mangfoldet som en produktiv styrke, andre har tolket dette som et tegn på krise. Goldthorpe og Giddens er begge eksempler på det siste.

Fauske (1998) leser Giddens' «grand theory» – strukturasjonsteorien – som forsøk på å bryte ned motsetningsforholdet mellom subdisiplinene. Giddens' metasosiologiske prosjekt går i korthet ut på å danne en sosialteori og et begrep om praksis – et slags handlingsbegrep, *agency* – som skal bryte ned det han oppfatter som ufruktbare dikotomier som aktør-struktur, individ-samfunn etc. Gjennom dette vil han skape et grunnlag for kommunikasjon

mellom de ulike tradisjoner i faget. Mot en bakgrunn av begreper om en sosial ontologi skal ulike emner kunne diskuteres. Giddens gir dermed teori en slags forrang. Han hevder at dannelsen av begreper må ha stor autonomi i forhold til empiri (Giddens 1989). Dette har ført til at man også har lest Giddens' teori om det høy-moderne og individualiserte samfunnet som ren teoriproduksjon.

Også Goldthorpe oppfatter at sosiologien befinner seg i krise (Goldthorpe 2000). Faget mangler enhet. Det finnes ingen konsensus om hva sosiologi bør være. Dessuten preges moderne sosiologi av en fundamental mangel på sammenheng eller integrasjon mellom teori og empirisk forskning, og det er først og fremst teoretikernes feil, hevder Goldthorpe. Han retter skytset nettopp mot Giddens og hevder at begreper og teori står i et vilkårlig forhold til reelt eksisterende sosiale fenomener i hans arbeider. I stedet, sier Goldthorpe, er teorier anvendbare bare dersom de kan forklare faktisk empirisk virkelighet. Videre er det ikke alle typer empiriske observasjoner som kan eller bør representere faktisk eksisterende fenomener (les kvalitative data). Heller ikke alle teoretiske tolkninger kan godtas. Goldthorpes løsning er å forankre sosiologien i analyser av kvantitative data, og teorier om rasjonelle valg. Dette, mener han, vil kunne gi en form for enighet som kan overskride krisen i faget.⁷

Vi har altså for oss to sett av motsetningsforhold. Først, om mangfoldet av subdisipliner, om variasjonen i ulike teoretiske og metodologiske tilnærminger representerer et problem eller ikke. Dernest, om hvordan dette eventuelle problemet burde løses. Skal man som Giddens skape et fundament ut fra aprioriske grunnbegreper, eller skal man som Goldthorpe forankre faget i kvantitative dataanalyser og teorien om rasjonelle valg (som jeg for øvrig ikke kan forstå at han gir noe annet enn aprioriske begrunnelser for)? Disse motsetningsforholdene treffer noen problematiske sider ved mitt arbeid.

Denne avhandlingen er et forsøk på å begå det vanskelige grepet å la det empiriske smale dypdykket og den store diskusjonen om modernitetens utvikling opplyse hverandre. De vedlagte artiklene dykker ned i hvert sitt

⁷ I motsetning til Merton mener Goldthorpe at den pluralismen som preger faget er uheldig. Pluralismen er nemlig ikke fundert i *noen* form for enighet. Dette skaper det problemet at sosiologer ikke har noe felles fundament å vise til når uenigheter skal diskuteres. Uenigheten er dermed uløselige og grunnlaget for rasjonelle vitenskapelige kontroverser er ikke til stede. I og med at hans forslag går ut på samling om kvantitativ data-analyse og teorien om rasjonelle valg, er det jo lite trolig at hans forlag vil oppnå konsensus. Det tror han vel neppe selv heller.

spesialiserte felt. Det handler om unges utprøving og feiling på seksualitetsens område, om forbruk av sigaretter (som er et av de sentrale undertemaene på rusfeltet), om fremmedfiendtlige holdninger og om rurale unge menns tilpasning på den moderne landsbygda. Dette er fire, i praksis atskilte felt, med sine egne klassikere og sine egne faglige tradisjoner. Dessuten varierer også metodegrunnlaget. Likevel, de handlingene og holdningene eller altså den praksis som legges under lupen, begås og utvikles i den samme store konteksten. Mitt enkle utgangspunkt er at dersom modernitetsteoriene skal ha relevans må de også ha relevans for vanlige unge menneskers liv.

Artiklene er spesialiserte, men også generelt sosiologiske. De forholder seg til tradisjonene og litteraturen på feltene, men løfter også fram de store teoriene.

Det jeg har forsøkt er med andre ord å krysse over motsetningen mellom Giddens og Goldthorpe. Jeg har i denne innledende teksten forsøkt å diskutere den begrepsutviklingen som har vært rundt ideen om ny modernitet og individualisering, men jeg har ikke villet at dette skulle være et syntetiserende arbeid i den teoretiske tradisjonen. Jeg har forøkt å få tak på den brede konteksten for fire empirisk baserte artikler. Strategien for dem er ikke å *teste* individualiseringstesen. I stedet har jeg ut fra en *ex-post* tilnærming tolket funnene i lyset av teoriene om den nye moderniteten. Ambisjonen har altså ikke bare vært å kontekstualisere ungdommens praksis, men også på et empirisk grunnlag kommentere de store teoriene. På denne måten har jeg ment at det var mulig å gi empirisk forankrede framstillinger av de mekanismene som er i sving når ungdom møter ungdommens utfordring. Og jeg tror at det typiske er at de gjennom sin praksis krysser over grensene mellom gammel og ny modernitet.

Artiklene er skrevet av en forsker på et oppdragsforskningsinstitutt. De representerer praktisk forskning, og har møtt de standardene som kreves der. Tidsskriftene plasserer seg ofte innenfor en sjanger, og stiller gjerne strenge sjangerkrav. Slikt bidrar de til at artikkelformatet blir smalt. I denne teksten har dette arbeidet som er utført i den «spesialiserte instituttsektoren» blitt kastet over i den «akademisk teoretiske tradisjonen med sete ved universitetene». En av oppgavene i denne sammenbindende innledningen har vært å gå på tvers av arbeidsdelingen mellom instituttene og universitetene. Å synliggjøre hvordan smale empiriske dypdykk og stor teori kan ha relevans for hverandre.

5 Valg av empiriske emner

Hva skal man så studere når man vil delta i diskusjonene rundt ny modernitet, ut fra empiriske data om ungdom? Et viktig trekk ved den bolken av teorier som jeg har valgt å forholde meg til er at man ikke skiller strengt mellom makro og mikro-nivået.⁸ Et uttrykk for dette finnes i Zygmunt Baumans forord til Ulrich Bechs bok, *Individualization*:

... 'reciprocal conception': society shaping the individuality of its members and the individuals forming society out of their actions while pursuing strategies plausible and feasible within the socially woven web of their dependencies (Bauman i Beck 2001)

Formuleringen peker mot hva vi kan kalle et grunnsyn, en apriorisk innsikt om at mennesket både formes av og skaper den sosiale verden. Og ikke overraskende er dette også et av elementene i Giddens' metateori, strukturasjonsteorien. Han kaller fenomenet «the duality of structure».

... everyday activities connect to global outcomes and vice versa. In the global economy, for example, local purchasing decisions affect, and serve to constitute, economic orders which in turn act back upon subsequent decisions. The type of food a person eats is globally consequential in respect to global ecology. On a somewhat less encompassing level, the way in which a man looks at a woman may be a constituting element of deeply engrained structures of gender power. The reproduction/transformation of globalizing systems is implicated in a whole variety of day to day decisions and acts. (Giddens 1993:8)

Godtar man at forholdet mellom mikro- og makronivået må forstås som sammenhengende heller enn som adskilte nivåer, gis det her en åpning for at nær sagt hvilken som helst empirisk mikrointeresse bør ses i lyset av den større makrokonteksten. Samtidig må det være et ideal her å ha blick for hvordan individuell praksis inngår i systemer av motiver, mening og makt. Hovedpoenget er at alminnelig hverdagspraksis både bekrefter og produserer aggregert samfunnsstruktur. Det tilbys altså et voldsomt utfallsrom av mulige temaer. Man kan nær sagt studere hva som helst, bare det «smale» studiet også innebærer et fokus på den store konteksten.

⁸ For ordens skyld: Å holde fram at makro- og mikronivået ikke kan ses som adskilt, innebærer ikke at man må avvise å skille dem for analytiske formål.

Teoriene om den nye moderniteten setter praktisk talt ingen grenser for hvilke konkrete empiriske felt tesene skal være gyldige for. Jeg valgte å skrive om rovdrymotstand, røyking, fremmedfiendtlige følelser og å angre på sex man frivillig har deltatt i. I jakten på konkrete forskbare emner lot jeg meg inspirere av Parks gamle begrep om marginalitet. De store diskusjonene i samfunnsfagene finnes ikke bare i faginterne kretser. Både individualisering og tradisjoner finnes som levende kulturelle impulser. Mediene er fulle av «skap deg selv»-budskapet. Samtidig forsøker foreldre, skole og politikere å formidle tradisjonelle verdier. Det er dermed mulig å stille opp en hypotese om at ungdom lever i et slags normativt spenningsfelt mellom signalene fra ulike og konkurrerende normsendere. Og det er denne situasjonen som minner om marginalitet. Parks utgangspunkt var studier av immigranternes situasjon i USA ved begynnelsen av det tjuende århundret. Immigranten beskrives som «a cultural hybrid», en som lever i en tvetydig posisjon mellom kulturelle og sosiale kontraster. *The marginal man* har bånd til ulike leire. Slikt kan skape problemer, men gir også åpning for endring og nye positive livsløp. De jødiske immigrantene som er Parks fremste eksempel, blir avbildet som historiske helter. Jøde-immigrantens virksomhet bærer i seg muligheten for fornyelse og forbedring. Stonequist (1935) åpner for at marginalitet kan handle om forskjeller som rent ut er kulturelle.⁹ Begrepet har altså ikke etniske minoritetsgrupper som nødvendig utgangspunkt. Poenget er at det beskriver en posisjon mellom relativt autonome kulturer. Analogt kan ungdoms situasjon i dagens virkelighet beskrives som preget av ulike kulturelle formasjoner som befinner seg i ulike posisjoner på akse ny og gammel modernitet. Den nye moderniteten som innebærer radikal individualisering er jo konstruert som en del av mer generelle moderniseringsprosesser. Det er tale om en glidende overgang. Det er en nærliggende tanke at det kan finnes impulser fra moderniteten i begge utgaver, samtidig. Oppgaven ble altså å lete fram handlinger og holdninger som foregår på arenaer hvor det er sannsynlig at unge står overfor motstridende kulturelle impulser, for eksempel i form av doble sett av normer. Trolig lever dagens unge i et spenningsfelt mellom moderne og sen-moderne kulturelle impulser. Det var avgjørende å holde åpent at både «det gamle» og «det nye» kunne eksistere samtidig i ungdommenes liv.

Rovdyrkonflikten er preget av skarpe fronter hvor moderne verneinteresser står mot tradisjonelle verdier knyttet til jordbruk og jakt. Unge

⁹ Stonequists primære interesse var psykososiale konsekvenser av å identifisere seg med to biologisk og kulturelt adskilte grupper. «... in looking at himself from the standpoint of each group he experiences the conflict as a personal problem» (Stonequist 1935 s.6).

som skaper seg et liv på bygdene i dagens Norge møter tydelige representanter for begge syn i sin hverdag. Samtidig lever de i en kontekst som er i sterk endring når det gjelder forhold som bosetting, næringsvirksomhet, og arbeidsfordeling mellom kjønn. Tidligere var *røyking* kulturelt sett forbundet med frihet og autonomi. Den dominerende tolkningen går i dag ut på at røykeren i tillegg til å utsette seg for helsefare også sliter med andre sosiale problemer. I dette ligger det paradoksalt et potensial for at røyking fremdeles kan fungere som symbol for den løsrivelsesprosessen ungdom går gjennom, som markør for nyvunnen frihet fra barndommens autoriteter. Dagens unge står altså overfor doble konnotasjoner når det gjelder sigaretter. Både den nye og den gamle kulturelle betydningen kan være virksomme. Den store andelen *innvandrerungdom* i Oslo-skolen representerer en endring som har foregått over noen få tiår. Dette er et område hvor dagens unge møter en virkelighet hvor foreldregenerasjonen helt mangler egne erfaringer. Det sentrale budskapet fra skolen og andre institusjoner er at man skal vise toleranse og forståelse. Samtidig vet vi at negative følelser for innvandrere i mange land er forbundet med en sterk følelse av å tilhøre en nasjon. Kan det være at de unge utsettes for doble signaler også på dette området, og at foreldrene til tross for sine manglende erfaringer er viktige sosialiseringss-
agenter? *Seksualitet* og intime relasjoner er et av de temaene som eksplisitt er diskutert innenfor litteraturen om den nye moderniteten. Giddens foreslår som nevnt «rene relasjoner» som begrep for den sammenhengen seksuelle handlinger foregår innenfor i våre dager. Andre forskere (som Rudberg 1997) finner at den gamle normen om at sex bør være forbundet med kjærlighet fremdeles er virksom blant dagens unge. Også på dette området er det altså sannsynlig at dagens unge står overfor doble sett av normer. Håpet var at disse temaene skulle egne seg til å fange opp mekanismer som hypotetisk hadde feste både i modernitetens tidlige og sene faser. Jeg tror det viste seg at de gjorde det.

6 Presentasjon av artiklene og avslutning

ARTIKKEL 1: Reflexive tradition: Young working-class hunters between wolves and modernity

Artikkelen handler om et nettverk av unge menn som bor, arbeider og jakter i Østerdalens skogsområder. Vurdert ut fra stil og interesser handler det om menn som langt på vei minner om den unge «bygdemannen», slik han stereotypisk blir framstilt. De har jaktstøvler, baseballuer og jegerjakker. De har arbeiderklassebakgrunn og er lokalpatrioter med sterk interesse for jakt, hunder og våpen. De har lite eller ingen utdanning utover de obligatoriske ni årene. Og de har sett mange jevnaldrende forlate bygda for å ta arbeid eller utdanning. Området de bor i var et av de første ulven tok i bruk da den vendte tilbake til norsk natur mot slutten av 1990-tallet. Jegernetverket er befolket av menn som uttrykker kompromissløs motstand mot ulv. Formålet med artikkelen er å gi en sosiologisk tolkning av de prosessene som produserer denne overbevisningen.

Jakta foregår noen måneder hver høst, men etter de unges jegeres mening kreves det at man bruker naturen og følger viltet året rundt om man vil bli en ordentlig god jeger. Medlemmene i nettverket ser på muligheten for å drive jakt på en skikkelig måte, som den viktigste begrunnelsen for å bli boende i skogsbygda. Ulven som utgjør en trussel både mot jaktbart vilt og mot jakthundene, oppfattes derfor som en trussel mot deres eget livsprosjekt. På sikt er det, i deres øyne, en mulighet for at ulven vil gjøre det umulig å være det de aller helst vil være, skikkelige jegere. Ulvekontroversen er dermed en sterkt personlig konflikt for medlemmene i nettverket. Spissformulert går det på selvfølelsen løs. På denne bakgrunnen tolket vi holdningene til rovdyr gjennom en diskusjon av identitetsdannelse og stedstilknytning. Bygda ses ofte som byens motsetning, en antagonisme som i regelen tolkes langs dimensjonen tradisjonell versus moderne. Livsstiler og levemåter som har sin sosiale forankring i bygdesamfunnene blir ut fra en slik synsvinkel gammeldagse og avlegs. Gjennom utøvelsen av jakt, ferdigheter de har lært av sine fedre og bestefedre, fører jegerne det de selv oppfatter som gamle lokale tradisjoner videre. Jakta og veidemannslivet

skaper en følelse av samhørighet med bygda og fortida der, og er uten tvil en grunnpilar i den selvfølelsen eller identiteten disse unge mennene har. Temaet som presser seg fram er selvsagt hvordan slike identiteter dannes og opprettholdes, om de unge jegerene opptrer i tråd med den refleksive modernitetens krav.

I det offentlige ordskiftet har det vært vanlig å uttrykke bekymring for lavt utdannede unge menn fra bygdene. De er framtidens store tapere, har man tenkt, folk som snylter på foreldre og sosialvesen, og som gjør lite annet enn å cruise hvileløst rundt i gamle biler. Grunnen skal være at det ikke finnes arbeid for unge menn på bygdene lenger, og at de ikke har den energien som skal til for å flytte. Synspunktet impliserer en påstand om at bygdens unge menn er håpløse slaver av tradisjonelle maskuline og rurale identiteter. For selv om typiske mannsjobber i industri, skog- og landbruk forsvinner, har antallet arbeidsplasser i offentlig og privat tjenesteyting steget helt fram til i dag. Det finnes altså arbeid, men fordi dette er arbeid som ikke passer for folk med rurale maskuline identiteter, trues den unge bygdemannen av marginalisering. De unge jegerne gjør skam på denne forestillingen. Medlemmene i nettverket har arbeid på tvers av skiller mellom næringer. Selvsagt har noen jobber i transport og industri, men flere jobber i offentlig og privat servicevirksomhet der de har høyt utdannede kvinner som sjefer. Fellesnevneren er at de har arbeid som ikke krever utdanning utover fagbrev. På hjemmefronten har de koner og samboere som avkrever dem en stor grad av deltakelse i huslige sysler, som barnepass, bleieskift, oppvask og husvask.

De er jegere, arbeidstakere og familiemenn. De operer på forskjellige arenaer hvor det rettes ulike forventninger mot dem. Men det later ikke til at den mulige kulturelle motsetningen mellom maskulin jeger og «myk mann» føles som et problem. Og det er det som er teoretisk interessant i denne sammenhengen. Dette er menn som både er tradisjonelle og immobile. De kommer fra arbeiderklassen og er jegere. Når de i tillegg selv har lite utdanning befester de tilhørighet i den lokale arbeiderklassen. Kort sagt ligner de sine fedre og bestefedre. Men de moderniseringsprosessene som kjenner seg samtida rammer også bygdene. Sterke endringer i sysselsettingsmønsteret, globalisering av kapital og kultur, individualisering. Også de unge jegernes tilværelse er preget av sosial endring. Trolig ville risikoen for marginalisering vært større om de bosatte seg i en stor by. Der ville de følt seg kulturelt mistilpasset, tilgangen til jakt ville vært mye dårligere, og på grunn av høye boligkostnader ville de ikke kunne finansiere en levestandard på nivå med den de har i dag. Så de blir der de er og løser trusselen om marginalisering ved å håndtere fleksible identiteter. Det er altså et spenn

mellom nytt og gammelt i de unge jegernes tilværelse. De føler kontinuitet med og personlig tilknytning til stedets lokale tradisjoner. Og det virker rimelig å tolke deres lokalt forankrede identiteter som stabile og ganske uforanderlige. Men å være maskuline tradisjonsbærere innebærer ikke at de avviser krav som stilles til et likestilt familieliv og til arbeidstakere i den moderne servicesektoren. Det er plass til både brudd og kontinuitet i de unges jegernes liv.

ARTIKKEL 2: Return of the Marlboro Man? Recreational Smoking among Young Norwegian Adults

Artikkelen beskriver to former for sigarettøyking, dagligrøyking og det vi kan kalle festrøyking. Som kulturuttrykk har røyking beveget seg fra å konnotere frihet og suksess, til å symbolisere avhengighet, lav sosial status og marginalisering. Både nasjonalt og internasjonalt finnes det empirisk evidens for å hevde at røyking i dag er forbundet med et bredt spekter av problemer. Spørsmålet som drøftes er om også festrøykerne passer inn i et slikt stigma. To dimensjoner går nærmere etter i sømmene. Den ene handler om problematferd og bruk av rusmidler, den andre om sosiale og kulturelle ressurser. Det undersøkes også om røykevanene henger sammen med de unges klassebakgrunn. Begge gruppene sammenlignes med restkategorien ikke-røykere. Her benyttes materialet fra *Ungdom, livsstil og rusmidler* (for en detaljert beskrivelse av materialet se Pedersen 1991). Vi møter ungdommene når gjennomsnittsalderen er 21 år.

Gruppen av festrøykere er klart mer ressursrike enn dagligrøykerne. De har sjeldnere skilte foreldre, har sjeldnere opplevd arbeidsledighet, har fått bedre skolekarakterer, er oftere under utdanning, og er mer opptatt av «finkultur». Også sammenlignet med ikke-røykerne er dette tendensen, men sammenhengen er ikke like klar. Når det gjelder atferdsproblemer og rus-erfaringer er bildet et annet. Festrøykerne gjør like mye ugagn og drikker seg like ofte fulle som dagligrøykerne, men tidlig i tenårene drakk de ikke like mye som gruppen av dagligrøykere. Dagligrøykerne har oftere begynnende alkoholproblemer, flere av dem røyker hasj, de er mer eksponert for røyk fra foreldre og fra venner i tidlige ungdomsår. På disse områdene avviker ikke festrøykerne fra ikke-røykerne. Et klart mønster trer fram. Festrøykerne skårer høyest på den dimensjonen som måler sosiale og kulturelle ressurser, og de ligger mellom ikke-røykerne og dagligrøykerne på dimensjonen som handler om problematferd og bruk av rusmidler. Som gruppe framstår de

som ressurssterke og eksperimenterende samtidig som de sjelden havner i virkelig trøbbel.

Den etablerte maktdiskursen gir røyking et entydig stigma. Røykeren er en avhengig nikotinslave som utsetter seg for stor helserisiko. Samtidig er det etter hvert godt kjent at røykere oftere enn andre befinner seg i forskjellige marginale posisjoner. Nettopp et slikt stigma gjør sigaretten tilgjengelig som en markør av frihet, kontroll og autonomi. Og for folk som aspirerer mot middelklassesjiktene i det norske samfunnet er kontroll viktig. Lennart Rosenlund har vist at dette gjelder både som kontroll over eget liv og som en mer generell følelse av innflytelse. Ved å røyke viser festrøykeren at han aspirerer mot disse samfunnslagene. Han stiller seg utenfor andres kontroll, og tar i stedet kontrollen selv. Omvendt vitner dagligrøyking om avhengighet som er det motsatte av kontroll. Festrøyking og dagligrøyking har trolig veldig ulike betydninger i den norske kulturen.

Bourdieu's perspektiv på hvordan symbolsk makt er knyttet til det sosiale stratifikasjonssystemet anvendes i tolkningen av dagligrøykernes, festrøykernes og ikke-røykernes ulike sosiale og kulturelle forankring. De unge reproducerer sammenhenger mellom sosiale strukturer og kulturelle symboler, men uten at dette har klar sammenheng med den klasseposisjonen de unge kommer fra. Klassebakgrunn målt med fars yrke hadde nemlig ingen prediksjonsverdi for de unges relasjon til sigaretter. Det er ikke sosial reproduksjon i Bourdieus forstand vi observerer. Det er den klasseposisjonen de unge selv aspirerer mot, gjennom de valgene de har tatt, som ser ut til å være avgjørende. Trolig er uformell sosialisering innenfor utdanningsinstitusjonene viktig i denne sammenhengen.

ARTIKKEL 3: Anti-foreign sentiments among youth in Oslo: A matter of social stratification or individualized identity formation?

Artikkelen tar utgangspunkt i et funn som går igjen i litteraturen om innvandringsfiendtlighet, xenofobi og negative følelser overfor innvandrere; nemlig at innvandreriendtlige holdninger og følelser gjerne er forbundet med en sterk nasjonalitetsfølelse. Alternative teorier har lagt vekt på at en negativ innstilling til innvandrere har å gjøre med prosesser som dypest sett handler om motsetninger mellom sosiale klasser. Artikkelen stiller spørsmål om disse to tradisjonene kan forenes - om ikke nasjonalfølelse (på tvers av

Marx' prediksjoner) i våre dager kan ha sterkest forankring i arbeiderklassen. Sammenhengen mellom nasjonalfølelse og negativt syn på innvandrere har ingen opplagt kausal rekkefølge. Arbeiderklassen konkurrerer oftere med innvandrere, de bor oftere i de samme områdene som dem og dessuten finnes det en rekke kulturelle elementer som skiller arbeiderklassen fra den mer innvandrervennlige middelklassen. Kanskje slike karakteristika skaper et grunnlag både for fremmedfiendtlighet og nasjonalfølelse, kanskje til og med i den rekkefølgen. Ut fra tilsvarende resonnementer ble det også stilt spørsmål om tradisjonelle kjønnsidentiteter hadde betydning for fremmedfiendtlige følelser.

Disse problemstillingene ble undersøkt ved bruk av surveymaterialet *Ung i Oslo 1996* (for en detaljert presentasjon se Bakken 1998). Funnene gir ingen støtte til hypotesene. Negative følelser overfor innvandrere hadde sammenheng både med ungdommens bakgrunn og med den klasseposisjonen de aspirerte mot gjennom valg de hadde tatt i skolesammenhengen. Hvor ofte foreldrene handlet i «innvandrerbutikker» (ofte, av og til eller aldri) var en særlig sterk prediktor. Å ha foreldre som aldri handlet i slike forretninger var den egenskapen som isolert sett ga den høyeste gjennomsnittsskåren på målet for negative følelser overfor innvandrere. Også instrumentene som målte nasjonalfølelse og tradisjonell maskulin identitet hadde klar positiv korrelasjon. Men de sosiale bakgrunnsfaktorene kunne ikke forklare de initiale sammenhengene mellom negative følelser for innvandrere og maskulin eller nasjonal identitet. Klassevariablene hadde klar signifikant effekt også etter en kontroll for nasjonal og maskulin identitet, og vice versa. Tolkningen gikk ut på at slike identiteter ikke kunne ses som mediert gjennom den sosiale klassestrukturen.

Med Giddens kan det argumenteres for at seinmoderniteten har preg av et mangfold av motsetningsfylte autoriteter, en kontekst som utsetter folk for en sterk følelse av risiko. Den friheten som oppstår i kjølvannet av denne utviklingen kan føre til radikal tvil og skjøre identiteter. For folk som oppfatter dette som en nær umulig psykologisk utfordring, er det en sannsynlig respons å lengte etter en tapt fortid med klare strukturer og avklarte maktforhold. Både nasjonal identitet og tradisjonell maskulin identitet kan fortolkes som en slik lengsel etter tradisjon. Kanskje negative følelser overfor innvandrere blant unge mennesker i dag, har å gjøre med problemer som oppstår innenfor den nye modernitetens løse strukturer og at det er derfor disse identitetene ikke har noe klart feste i klassestrukturen. Men tolkningene kunne ikke stoppe med det. De empiriske sammenhengene kan tyde på at det foregår tung verdiformidling på tvers av generasjonene. At den

sterkeste prediktoren for negativt syn på innvandrere var foreldrenes bruk av innvandrerbutikker, er trolig et uttrykk for at foreldrene har stor betydning som sosialiseringssagenter. Også i denne artikkelen setter empirien dermed grenser for hvor langt ideene om tiltagende individualisering bærer. Når vi vil forstå hva fremmedfiendtlige holdninger og følelser blant ungdom handler om i dag, bør vi trolig holde fokus på foreldrenes betydning som signifikante sosialiseringssagenter.

ARTIKKEL 4: Å angre på sex

Artikkelen handler om en bestemt erfaring, å angre på sex man frivillig har deltatt i. Det stilles spørsmål om hva som kjennetegner ungdom som har hatt slike opplevelser, om det er forskjell på gutter og jenter, om hva slags handlinger som skaper anger og om hvilke meningskategorier angeren knytter an til. Studien er basert på det longitudinelle datasettet *Ungdom, livsstil og rusmidler*. Hovedvekten er lagt på kvantitative data. I tillegg ble ungdommene bedt om med egne ord å redegjøre for hva som skjedde og hvem som var med (uten å nevne navn).

Det statistiske mønsteret som framkommer avtegner et tvetydig bilde. Angreerfaringen er dels knyttet til normale ungdomsliv hvor utprøving av seksualitet utgjør en sentral utviklingsdimensjon, ved siden av andre handlinger som overskrider tabuer fra barndommen, som forbruk av alkohol, sigaretter og til en viss grad hasj. Den unge skal lære de subtile kodene man bruker for å forhandle om sex og samleie. Dette er et nytt område for de fleste og det er stort rom for misforståelser. Samtidig fant vi en overhyppighet av angreerfaringer i den gruppen av unge som har vært utsatt for seksuell viktimisering, som har uheldige foreldrerelasjoner, atferdsproblemer og rusproblemer. Flere jenter enn gutter hadde angret og sannsynligheten for å ha angret på sex steg med antall seksualpartnere. Også denne sammenhengen var mye sterkere for jentene enn for guttene. Angreerfaringen hadde ingen ting med foreldrenes sosiale klasse å gjøre.

Videre fant vi at angeren ofte oppsto i det vi kalte *mangelfulle relasjoner*. Mangel er her fravær av gjensidig kjærlighet. Denne formen for anger oppsto delvis som følge av at den ene var forelska og den andre ikke, og delvis som følge av at man hadde sex i relasjoner som de unge mente ikke skulle inneholde slike handlinger – med venner eller tilfeldig bekjente. I tillegg var det et visst innslag av *instrumentelle bekymringer*, det vil si bekymring for slikt som graviditet og kjønnssykdommer. Dessuten la ganske

mange vekt på at de hadde vært beruset. Det fantes grobunn for anger i følelsen av at rusen hadde medvirket til at de gjorde ting de egentlig ikke ville. *Fylla har skylda*. Ungdommen etterlot et inntrykk av at den gamle normen som sier at sex bare kan legitimeres gjennom kjærlighet, fremdeles er levende og virksom. Angeren oppsto oftest etter et brudd på kjærlighetsnormen, og bruddene slo to veier. Mange angret da de oppdaget fravær av emosjonell involvering hos seksualpartneren, andre fordi de for sent oppdaget at partneren kjente seg lur. Funnene svarer til gamle og velkjente doble standarder for gutter og jenter på dette feltet. Forventningene om at sex bare skal skje innenfor rammene av romantisk kjærlighet så ut til å være noe jentene i sterkere grad enn guttene la på seg.

Funnene ble blant annet tolket i kontrast til Giddens begreper for intime relasjoner i den seinmoderne konteksten. Det viktige stikkordet er *rene relasjoner* (pure relations), som er sosiale relasjoner partene inngår i for relasjonens egen skyld, en slags kontrakt mellom autonome selv-refleksive individer. På intimitetens område innebærer det at seksualitet skal være frigjort fra gamle normer og tradisjonelle maktforhold. De unges angreerfaring følger et mønster hvor flørt og forpliktende forspillshandlinger, i en kontekst av fest og rus, utløste seksuelle handlinger. Angeren dukket opp i etterkant – dagen derpå, når handlingene ble vurdert i en annen sammenheng. Mønsteret representerer en antagonisme til de rene relasjonene. Normer som skulle være gått ut på dato og diskursive kjønnete maktrelasjoner gjorde seg gjeldende. På den seinmoderne scenen ser angreerfaringen gammelmodig ut, der er jo alt lovlig bare det skjer under full frivillighet og mellom autonome selv-refleksive individer. Selvsagt ville ikke de handlingene som er beskrevet lokke fram angeren hos alle. Det kan hende seksualitet rett som det er utspiller seg i rene relasjoner. Men eksempelet viser likevel at gamle internaliserte normer fremdeles er levende blant ungdom i Norge.

Avslutning: Et gjennomgående mønster

Jeg har benevnt Beck, Giddens og Bauman sine modernitetsteorier som en form for *voluntarisme*. Termen kan ha noe ulik mening, og det kan skape forvirring. La meg som en oppsummering av denne avhandlingens hovedpoeng forklare nærmere hvilken betydning jeg har lagt i begrepet. I fremmedordboka står det at voluntarisme er et «filosofisk verdenssyn som hevder at viljen ligger til grunn for all virkelighet» (Damms fremmedordbok, 1981). Den sosiologiske tradisjonen har insistert på et sosialt grunnlag for viljeshandlingen. Voluntarisme er først og fremst assosiert med Parsons som brukte det i sin kritikk av økonomifagets instrumentelle forståelse av handling, som han kalte *utilitarisme*. Jeg kan ikke gå dypt inn i dette her, men for ham var det et hovedpoeng at når økonomenes handlingsmodell (en rasjonell aktør som i en gitt situasjon søker å oppnå mål ved mest mulig effektiv bruk av de midler han har til disposisjon) gjøres allmenn, løser den seg opp i urimeligheter. Parsons viser at målene da enten er tilfeldige og dermed ikke valgt, eller så er de ikke uavhengige av handlingssituasjonen og da er de ikke mål. Dette som Parsons kaller *utilitarismens dilemma* fører til at mennesket opphører å være handlende aktør, og omdannes til et rent biologisk vesen eller en fysisk ting (Parsons, 1988). Dermed skjuler det seg tung determinisme bak den tilsynelatende fritt velgende rasjonelle aktøren, mener Parsons. Skal tanken om et individ som forfølger sine mål ved å velge adekvate midler kunne opprettholdes, måtte det innføres et begrep om normer. Og det er det som er kjernen i det sosiologiske begrepet om voluntarisme. Termen beskriver det «normstyrte» mennesket. Men den frie viljen forsvinner ikke av den grunn. Snarere tvert om. Poenget er at selv om normer ansporer til handling, er det aktørene selv som aktivt velger. Ved å vektlegge de sosiale normenes betydning for handlinger, forsøkte Parsons å berge ideen om den frie viljen.¹⁰

Det kan nok diskuteres hvor vellykket Parsons' manøver er på dette punktet, men det er noen grunnleggende *likhetstrekk* i den sosiologiske forståelsen av handling. For sosiologer er individet situert i en sosial og kulturell sammenheng. Autonomi betegner derfor ikke det ensomme individ som velger, men et sosialt individ som i sine valg og sin motivasjon er påvirket av verdier, normer og sosiale praksiser. Selv om det finnes mange ulike posisjoner i forhold til hvilke faktorer som vektlegges, er det likevel i hovedtrekk samme tankegang. Sosiologien framhevet det som for den

¹⁰ Mønsteret i tankegangen er ikke helt ulik den vi finner hos Mead og Erikson. For dem var det sosiale en forutsetning for individualitet.

klassiske liberalismen framsto som et paradoks, nemlig at det frie individet er et avhengig individ – et individ som inngår i en sammenheng av sosiale relasjoner, sosiale normer og verdier, regler, praksiser og så videre. I lys av denne grunninnsikten blir spørsmålet om den nye moderniteten og individualiseringen mer et spørsmål om grader enn om noe radikalt nytt.

Også de «seinmoderne» teoretikerne deler nok grunntrekkene i den sosiologiske tankegangen. Giddens legger for eksempel vekt på at selv om individet empirisk sett framstår som determinert, har det likevel alltid – på et ontologisk nivå – muligheten til å handle annerledes (Giddens, 1984). Kanskje et tilsvarende *resonnement* kan brukes om Becks utsagn om at samfunnsfagernes klassiske empiriske kategorier er *zombie categories*. Så selv om Beck, Giddens og Bauman beskriver et individ som later til å være ubundet av normer og tunge sosialiseringprosesser, ville det være urimelig å bruke termen utilitarisme om den individualiseringen de lar karakterisere den nye moderniteten. Formelt sett avviser ikke nyklassikerne at normer (eller noe annet samfunnsmessig) er forutsetning for frie valg, men likevel mister de etter min oppfatning grepet om hvordan *det sosiale* er virksomt – på individnivået – når folk handler i den nye modernitetens sammenheng. Voluntarisme, slik det ble myntet ut av Parsons, skulle bidra til å trekke opp grensen mot den determinismen som lurte bak den rasjonelle og tilsynelatende frie aktøren som økonomene opererte (og fremdeles opererer) med. Normer som forutsetning for vilje altså. Ordboka betoner bare viljen i denne dualismen og «ny-klassikernes» individualiseringsteori minner om voluntarisme i denne betydningen, altså «at viljen ligger til grunn for all virkelighet». Derfor kalte jeg deres bidrag voluntarisme.

Siden min lesning av dem går ut på at de mister grepet om hvordan sosialisering og normer fremdeles er virksomme, satte jeg meg fore å undersøke om ikke normer og sosialiseringssagenter fremdeles gjør seg gjeldene når dagens unge tar sine valg. Det gjorde jeg ved å studere unge mennesker i ganske ulike sammenhenger. Et par forhold synes å gå igjen. Den empirien som presenteres, enten det handler om korrelasjoner og regresjonskoeffisienter eller feltarbeid og dybdeintervjuer, stritter imot det voluntaristiske perspektivet på individer og handlinger som er nedfelt i tesene om den nye moderniteten. Angreerfaringens aktualisering av kjærlighetsnormen, røykemåtenes forankring i sosiale og kulturelle strukturer, de fremmedfiendtlige holdningenes klare sammenheng med nasjonal identitet og foreldrenes bruk av innvandrerbutikker og de unges jegernes verdsetting av jakt og tradisjonelle maskuline posering, er ikke forståelig uten begreper om sosialisering og normer. De unges praksis viser at sosialiseringssagenter utgjør en viktig horisont for handlinger de begår og holdninger de har. For å få grep om det

disse unge menneskene driver med må vi legge til grunn et perspektiv der individualitet og individuelle handlinger dypt sett er uttrykk for den sosiale sammenhengen ungdommene har vokst opp i. Funnene og tolkningene som presenteres bærer bud om at begrepene om den nye moderniteten og individualiseringstenen ikke fanger opp de mekanismene som gjør seg gjeldende blant de unge jeg har studert. Men handlingene og holdningene kan heller ikke tolkes som ren reproduksjon av sosiale strukturer. De gamle kategoriene, som sosial klasse og kjønn, kan ikke bære hele historien om våre dagers ungdomstid. Ungdommens praksis på de feltene jeg har studert overskrider også de sosiale og kulturelle determinantene som finnes i deres bakgrunn. Verden er ikke helt ny, men heller ikke alt er ved det gamle.

Litteratur

- Alexander, J. C. & Seidman, S. (1990) *Culture and society : contemporary debates*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Bakken, A. (1998): *Ungdomstid i storbyen*. NOVA: Rapport 7/1998.
- Baudrillard, J. (1988): *Selected Writings*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2000): *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2001): *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. (1992): *Risk Society*. London: Sage.
- Beck, U. & Bech-Gernsheim, E. (2001): *Individualization. Individualized individualism and its social and political consequences*. London: Sage publications.
- Bell, D. (1976) *The coming of post-industrial society*. New York. Basic Books.
- Birkelund, G.E. (2000): «Modernitetens flertydighet: økende individualisme eller stabil strukturell ulikhet». *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 2:215-235.
- Bourdieu, P. (1984): *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. London: Routledge.
- Bugge, L. (2002): «Identitet og makt». *Agora. Journal for metafysisk spekulasjon*, 3/4:134-162.
- Coleman, J.C. & Hendry, L.B. (1999): *The nature of adolescence*. London: Routledge.
- Collins, R. (1988): *Theoretical Sociology*. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, Publishers.
- Collins, R. & Walter, D. (1994): Did social science brake down in the 1970's? I: Hage, J. (red.): *Formal theory in sociology. Opportunity and pitfall*. Albany: State University of New York Press.
- Dokk Holm, E. & Meyer, S. (2001): *Varene tar makten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Dokk Holm, E. (2001): «Instant Identity» I: Dokk Holm, E. & Meyer, S. (red): *Varene tar makten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Elster, J. (1983): *Sour grapes and onions: studies in the subversion of rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Erikson (1968): *Identity: Youth and crises*. London: Faber & Faber.
- Fauske, H. (1998): Anthony Giddens: Refleksiv modernitet. Orden og kaos i det høymoderne samfunn. I: Fürst, E. L. & Nilsen, Ø. (red.): *Modernitet. Refleksjoner og idébrytninger*.

- Frønes, I. (1996): «Revolusjon uten opprør. Kjønn, generasjoner og sosial endring i Norge på 1980-tallet». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 1:71-86.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997): *Young People and social change. Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A. (1976): *New Rules of sociological method. A positive critique of interpretative sociologies*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1984): *The constitution of society : outline of the theory of structuration*. Cambridge : Polity Press.
- Giddens, A (1990): *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1991): *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Cambridge Polity Press.
- Giddens, A. (1992): *The transformation of intimacy: sexuality, love and eroticism*. Oxford: Polity Press
- Goldthorpe, J. H. (2000): *On Sociology. Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Gullestad, M. (1996) *Hverdagsfilosofer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guttu, T., Skadberg, K. & Wettergreen-Jensen I. (1986): *Riksmålsordboken*. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Hall, S. & Gay, P. (1996): *Questions of Cultural Identity*: London: Sage.
- Heggen, K. (2002): «Utkantjentene sin stille revolusjon». *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 2:3-20.
- Hernes, G. (2002): *Videregående opplæring hva nå?* Oslo: Konferanserapport, Nifu.
- Jerome, S.L. (1996): «Antiforeign sentiments in Germany: Power Theory versus symbolic explanation of prejudice». *The Journal of Politics*, 4:516-527.
- Knudsen, K. m.fl. (1993): *Endringer i den sosiale rekrutteringen til høyere utdanning etter 1980*, NAVFs utredningsinstitutt, Norges forskningsråd.
- Krange, O. (2001): «Anti-foreign sentiments among youth in Oslo: A matter of social stratification or individualized identity formation» *Young: Nordic Journal of Youth Research*, 3: 43-64.
- Krange, O. og Bakken, A. (1998): «Innvandrerungdoms skolekarakterer: Tradisjonelle klasseskiller eller nye skillelinjer». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 3:381-410.
- Kroger, J. (1989): *Identity in adolescence : the balance between self and other*. London : Routledge.
- Lash, S. (1992): *Modernity and Identity*. Oxford: Blackwell.
- Lash, S. & Urry, J. (1987): *The end of organised capitalism*. Cambridge: Polity.

- Lemert, C. (1994): «Dark thoughts about the self». I: Calhoun (red.) *Social theory and the politics of identity*. Oxford: Blackwell.
- Lyotard, J (1984). *The postmodern condition : a report on knowledge*. Minneapolis : University of Minnesota press
- May, C. og Cooper, A. (1995) Personal identity and social change: some theoretical considerations. *Acta Sociologica*. 1:75-85.
- Marx, K. (1986): *Capital. A Critique of political economy*. Moscow: Progress Publishers.
- Mead, G.H. (1982): *Mind, self and society: From the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: The Chicago University Press.
- Meyer, S. & Sirnes, T. (1999): *Normalitet og identitetsmakt i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mjøset, L. (1991): *Kontroverser i norsk sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Nisbet, R. (1996): *The sociological tradition*. New Brunswick: Transaction publishers.
- Nordli Hansen, M. (1999): «Utdanningspolitikk og ulikhet. Rekruttering til høyere utdanning 1985-1986». *Tidsskrift for samfunnsforskning*. 2:172-203.
- Park, R.E. (1928): «Human migration and the marginal man». *The American Journal of Sociology*, Trykt opp i R.H. Turner (1967): *Robert E. Park: On social control and collective behavior. Selected papers*, Chicago: Chicago University Press.
- Parker, H. m.fl. (1998): *Illegal leisure. The normalization of adolescent recreational drug use*. London. Routhledge.
- Parsons, T. (1988): *Sosiologiske essays, Utvalg og innledning ved Dag Østerberg*. Oslo: Pax forlag.
- Pedersen, W. (1991): *Drugs in adolescent worlds. A longitudinal study of adolescent drug use socialization*. Oslo: Department of Psychiatry, University of Oslo.
- Rudberg, M. (1997): *Kjærlighetsartikler: Ungdom, kjønn og kjærlighet i forandring*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Schultz m.fl. (1977): Explaining premarital sexual intercourse among college students: A causal model. *Social Forces*, 56: 148-165.
- Skogen, K. (1999): *Cultures and natures: Cultural patterns, environmental orientations and outdoor recreation practices among Norwegian Youth*. Oslo: Nova, Rapport 16/99.
- Statistisk sentralbyrå (2002): *Valg av høyere utdanning*. Aktuell utdanningsstatistikk, 8/2000.
- Stonequist E.V. (1935): «The problem of the marginal man». *The American Journal of Sociology*, XLI-1

- Strandbu, Å. og Krange, O. (2003): Youth and the environmental movement – symbolic inclusions and exclusions. *Sociological Review*. In Press
- Træen, B. (1993): *Norwegian adolescents' sexuality in the era of AIDS: empirical studies on heterosexual behavior*. Universitetet i Oslo. Oslo: National Institute of Alcohol and Drug Research.
- Wagner, P. (2001a): *Theorizing modernity. Inescapability and attainability in social theory*. London: Sage Publications
- Wagner, P. (2001b): *A history and a theory of the social sciences. Not all that is solid melts into air*. London: Sage Publications.
- Wyn, J. & White, R. (1997): *Rethinking youth*. London: Sage publications.
- Wyn, J. & White, R. (2000): Negotiating social change. The paradox of Youth. *Youth and society*. 2:165-183.
- Øia, T. (2003): *Innvandrerungdom – kultur, identitet og marginalisering*. Avhandling levert til dr. philos-graden ved universitetet i Oslo. Publisert i NOVA's rapportserie.
- Østerberg, D. (1984): *Sosiologiens nøkkelbegreper, og deres opprinnelse*. Oslo: J. W. Cappelens forlag.

Olve Krange og Ketil Skogen:
**Reflexive Tradition. Young Working-Class Hunters
between Wolves and Modernity**

Vurderes for publisering i Rural Sociology

Reflexive tradition:
Young working-class hunters between wolves and
modernity

Olve Krange¹⁾
Norwegian Social Research - NOVA

Ketil Skogen
Norwegian Social Research - NOVA
and
Norwegian Institute for Nature Research (NINA)
Human-Environment Division

Acknowledgement: This research was funded by grants from the Research Council of Norway, the Environment and Development Division, and from the Directorate for Nature Management.

¹⁾Direct correspondence to the first author at: NOVA – Norwegian Social Research, P.O. Box 3223 Elisenberg, N-0208 Oslo, Norway E-mail: Olve.Krange@nova.no

Abstract

This paper is based on a qualitative study of young working-class men in a small, rural community in southeastern Norway, who are dedicated hunters. These men form a network of hardcore carnivore adversaries. Our aim is to give a sociological interpretation to the process through which they form their attitudes and practices regarding the reappearance of wolves in their district. As dedicated hunters and dog owners, the network members see the wolves as a serious threat – not only to their leisure pursuits, but also to their life projects. The wolves are perceived as impairing their chances to be what they want to be – true hunters and outdoorsmen. Therefore, we discuss the process of attitude formation in the light of theories of identity, paying special attention to the idea that identity formation is strongly affected by increased individualization in “late modernity”. Rural ways of life are often seen as representing the opposite of such modernization processes, implying that there is an antagonism between the modern and the traditional along an urban-rural axis. Yet even if some fundamentally important choices made by the young men include distinct elements of local tradition, it is not obvious that these choices are less reflexive than those made by socially and spatially mobile peers. On the contrary, structural change in rural communities has made it increasingly difficult for young people to pursue traditional lifestyles. Far from “preferring the necessary”, our men have chosen a path in life which they are forced to submit to reflexive thought.

Introduction

It was November, and a late rainy evening. Through an unusually dark landscape, we were driving along a steep and narrow forest road. There was no starlight or moonlight and no snow; the leaves had fallen from the trees. The car stopped by a stretch of boggy land. A mist was covering the marsh. In the distance the silhouette of a hill covered with spruce and pine was faintly visible. When the engine stopped, a complete silence surrounded us. Our key informant, *Frank*, a young local woodsman, stepped out of the car. He waited a few seconds, listening, then began to howl like a wolf. The vigorous, spooky sound cut through the darkness. He waited, but there was no response, and we walked silently for another 100 meters. A new howl from Frank, but no response to his second or third attempt. Then suddenly, we heard something moved in the bushes near by. A rush of adrenaline, and we were running back to the safety of our car.

‘It was probably nothing, but I don’t trust those bastards’, Frank said, referring to the local wolf pack.

Perhaps the whole thing was a confidence trick. Nevertheless, our conversation loosened on the drive back, our shared experience having broken the ice. He had made me, an intellectual city guy, feel the fear. By running with him, I accepted his interpretation of the situation and demonstrated my confidence in him. After the incident, he set the terms, and the conversation went easily. Frank, who knows the woods like the back of his hand, was pointing in all directions and telling stories about his life as a devoted hunter – from childhood to young adulthood. Then he spoke of the large carnivores, especially the wolves that had recently reappeared in the area. He was demonstrating what I felt was fascination, fear to some extent, but primarily anger. So, I asked him if, despite his reasons for hating wolves, he were not a little bit fascinated by them. ‘We can accept a limited numbers of lynx, wolverines, and even bears,’ he responded, ‘but never wolves’. And as we talked about wolves, his outdoor experiences were transformed from pleasant memories into stories about poor prospects for the future. (*Extract from the first authors field notes.*)

Frank is a young man living in a forest community in the eastern part of Norway. Now, in his late twenties, he is going through a transition from youth to adulthood and has recently established himself with a wife, a baby, a dog, a house, and a car. Judging from his appearance, he is the stereotype of a young rural man. He usually greets us wearing well-worn boots and

denims, an old baseball cap, green hunting jacket, short hair, narrow whiskers, and a firm handshake. He always carries a rifle when he walks in the woods, and because he walks a great deal, he is a person who is often armed. All his life he has lived in the same small forest community. He has a working-class background and has never completed any education exceeding the compulsory nine-years. Today he is employed as an unskilled social worker in a local school.

Over the years Frank has seen many of his childhood peers leave the area for education or work, and he has observed that they do not return. Yet he has stayed behind. He is not alone in this, however, and he has daily contact with a fairly large network of like-minded friends that we will label ‘stayers’. They are young working-class men who share his clothing style, his attitudes toward large carnivores, and his passion for hunting. Some, like Frank, have just started families. Their greatest concern these days is the reappearance of wolves in their forests, a development they interpret as a threat to their life projects.

Aim of paper and theoretical outline

This paper is about Frank and his friends, and their life projects as young working-class men in a rural community. We wish to tell their story, to present their own interpretation of their situation, and to outline some theoretical approaches that may help us to understand the challenges they face.

Immobile working-class men

“You can call me a local patriot”, Frank said at the beginning of the first interview, “if you go 10 km. north and 10 km. south – that’s about it – you’ve reached the limits of the area where I am willing to live my life”. Frank is not exactly mobile. He is strongly attached to the place where he was brought up, and he has never had any plans to leave it. According to central conceptualizations of modernity in its present state, Frank and the others may seem outdated in their outspoken attachment to their home place.

As Bauman suggests, ‘The urge for mobility, built into the structure of contemporary life, prevents the arousal of strong affections for any of the places; places we occupy are no more than temporary stations’ (Bauman, 1992:695). An undermining of strong commitment to any given locality seems to be a direct consequence of the general modernization process described by Bauman. In the post-modern epoch, culture is understood to be

a celebration of a consumption that has individualized life-style choices and mobility as core elements. Furthermore, globalization is a dividing process as much as a unifying one. It creates new forms of social division. According to Bauman (1998:2), the ability to move is becoming ‘the main stratifying factor in our late-modern or post-modern times’, making mobility one of the most desirable assets. As capitalism moves toward weaker bonds between corporations and local communities, spatially attached residents are becoming vulnerable. “The company is free to move; but the consequences of the move are bound to stay. Whoever is free to run away from the locality, is free to run away from the consequences” (Bauman, 1998: 8-9). Therefore, to be bound to any locality, to be a ‘stayer’, may be seen as a sign of marginalization. The risk of facing such marginalization would seem to be greater in rural districts, where the number of jobs is more limited than in urban areas.

Indeed, Norwegian public debate has demonstrated increasing concern for such ‘stayers’. As the rural labor market is getting more difficult, it has been argued, young men without academic training will lose in the competition for jobs (Magnussen, 1995). Sociologist Ottar Brox – who is highly visible in the public debate – recently made headlines by claiming that a new social class of “losers” is developing in the countryside. “Young men from rural areas no longer have the energy to move to the cities to find work [...] sometimes they take odd jobs to pay for petrol and booze, but they cannot make enough money to buy a home of their own” (*Nationen*, 2001). Such statements create an image of a countryside filled with young, often poorly educated working-class men, who – while driving aimlessly around in their cars – are parasites on their parents and the social security system. There is an obvious gender dimension to these concerns. The number of jobs in industry and forestry is decreasing, while the number of jobs in the private and public service sector has, at least to this point, been increasing (Statistics Norway 2002a). Typical jobs for men are disappearing, but within the modern welfare state the number of service jobs is still high, so there is an ample supply of jobs that have typically been occupied by women.

On identity: The individualization hypothesis

Identity is a concept with two quite distinct dimensions. At one level it refers to identification with something collective, cultural, or social. At another level it denotes a sense of something individual, a *self*, and a sense of *continuity* within that self. Whether the forces creating such identities are to be found on the individual or the collective level is disputed. According to

Mead (1962), *the self* is a product of a socialization process that takes place in a local context – situated in time and space – where children grow into society by gradually learning to take the perspective of the other. The constantly ongoing interaction with *the significant other* creates a child that in a strong sense comes to resemble the socialization agents.

The ‘high priests’ of the so-called post-, high-, or late-modern epoch have all been preoccupied with individualization, and identity seems to be a core concept. In the work of Giddens, for example, contrary to Mead’s conceptualization of a socially determined self, identity formation is no longer situated in a local context. Heavy structural changes labeled *separation of time and space* and *disembedding mechanisms* ‘propel social life away from the hold of pre-established precepts or practices’ (Giddens, 1991: 20) and remove the objects of identification from local society. This situation poses a great challenge for modern youth. The ongoing individualization process is leaving traditionally important social agents and social background less influential on young people’s choice of life track. The late modern individual is doomed to autonomy. People are not determined by structure in their struggle to achieve a sense of self. They must choose from a large range of possible identities, or they can create altogether new identities. This is what Giddens means by *self-identity*

On habitus and cultural capital: Reproduction of localized class culture

The concept of “late modernity” is, of course, subject to discussion. Empirical research has demonstrated that traditional social categories are forces of continuity. Based on a review of British research, Furlong and Cartmel concluded that “old” background factors such as class and gender are still structuring the lives of young people (Furlong & Cartmel, 1997). Indeed, sociology offers a range of concepts aimed at understanding social and cultural reproduction. One of the most elaborate theoretical approaches is to be found in the works of Bourdieu. The concepts of *cultural capital* and *habitus* are theoretical antagonisms to the idea of self-identity. Cultural capital refers to inherited social competence that influences performance in a given social field. Habitus consists of previously established categories of perception, which create an inner felt understanding of what is valuable and what is not (Bourdieu, 1984) – by determining people’s views regarding the reappearance of wolves, for example. The term also underpins an interpretation of the social world in which people’s practices are seen as heavily ingrained in time and space – far from “disembedded” – and where

everyday choices are seen as expressions of power relations. Desires and tastes vary throughout the social stratification system. The highly socialized *habitus*, which is embodied *cultural capital*, drives people to act in accordance with values and tastes that are valid according to their social position. Both terms refer to a collective level: *habitus* and *cultural capital* are the properties of classes and class fractions. Therefore, the practices that constitute the concrete expressions of *habitus* are elements of *class cultures*. Anti-carnivore attitudes can be hypothetically interpreted as an end product of a socialization process, woven into more general and often class-specific values.

Research issues

Rural young men are often looked upon as living icons of traditionalism strikingly characterized by their apparent spatial and social immobility, as well as their typically rural appearance when it comes to clothing style, leisure activities, and so on. Thus, Frank and friends belong to a social segment that is often thought to be in danger of marginalization. By taking a closer look at their life projects, we seek to explore how they face the challenges from the so-called late modern society. Following the thoughts of Giddens, we have undertaken a thorough investigation of the ways in which these young men manage their identities, while trying to put to productive use the tension between the two theoretical perspectives outlined above. We thus hope to gain a deeper understanding of the life-style choices they make, while attempting to address some weaknesses in both theoretical perspectives. Thus, our ambition is twofold. First, we want to understand the current life situation of these rural young men. Second, we want to use this insight to comment upon some central contributions to the interpretation of modernity in its present state.

Locality and data collection

Big River Valley

The study was conducted in Stor-Elvdal (the name means Big River Valley), a municipality located in southeastern Norway. In Stor-Elvdal, 3000 inhabitants share an area of no less than 2167 km². Only 20 km² of this land is agricultural, and 1004 km² is productive forest. The rest is mostly mountain ranges, used extensively for rough grazing of livestock. About

two-thirds of the population lives in or around the municipal center, Koppang. Forestry and forest-related industry have always been the pillars of the local economy.

There are huge differences between the land-owning class and "ordinary people" in Stor-Elvdal. The twelve largest properties cover about 56% of the productive forest acreage. This not only renders the small class of large landowners economically powerful; it also means that they control a large part of the most important leisure resource within the municipality – the land itself, as well as the game¹¹. The municipality is a major landowner, owning about 90 km.² of productive forest. In addition, the national government owns 65 km.² ("Crown land") These public holdings ensure that the population is not totally dependent on the private landowners for access to hunting.

Public services provide about one-third of the employment in Stor-Elvdal. With about 300 employees, the municipality is by far the largest employer. The private sector is dominated by very small businesses; only 14 of the 163 registered private businesses have more than 10 person-labor years. The largest industrial enterprise, a wood-processing plant, employs about 60 people. The agricultural sector is comprised primarily of small farms, and provides about 14% of the employment. Stor-Elvdal has relatively few inhabitants with higher education. Only 13% of the population aged 16 and above has completed post-secondary-level education, compared to the national average of 21.5% (Statistics Norway, 2002b).

In 1950 the population of Stor-Elvdal reached its all time high. Since then the number of inhabitants has decreased from 4570 to less than 3000. Young people (in particular young women) have been moving away, the population is both shrinking and aging (Statistics Norway, 2002b). As in so many places around the world, modern agricultural and forestry methods have led to declining employment, a loss that has not been compensated for by an increase in public services jobs. Furthermore, in contrast to some of its neighboring municipalities, Stor-Elvdal has only a small tourist industry. Municipal officials are concerned that services such as schools, day-care centers and shopping facilities, along with cultural events, will suffer as a consequence of the ongoing depopulation.

What Stor-Elvdal has in full measure is nature. As the municipality presents itself on its Internet site: "*Nature has been, still is, and will con-*

¹¹ Hunting rights follow land ownership in Norway, whereas there is a general right of access to all undeveloped land.

tinue to be the basis for life and work in Stor-Elvdal. Through generations, the inhabitants have used and preserved nature as the foundation for work, settlement and development” (Stor-Elvdal kommune, 2002). During the last decades, the economic importance of nature has declined. However, the forests and mountains provide excellent opportunities for many kinds of outdoor recreation. “If you can’t enjoy nature you have no reason to live here”, one informant told us, expressing a common view. Hunting is an important form of outdoor recreation, and there is a large variety of game. In addition to attractive game species such as moose, reindeer, hare, and various birds, Stor-Elvdal is one of the few municipalities that host all the four large carnivores that are native to Norwegian fauna: wolverines, brown bears, lynx and, quite recently, wolves.

Method

This paper is based on data from a sub-sample from a research project called *Land Use Conflicts in Rural Areas*. The larger project included 74 in-depth interviews in Stor-Elvdal about people’s outdoor practices and attitudes toward nature and environmental issues. Informants were asked to talk about their background, their family history in the community, their general life situation at the time of the interview, and their everyday habits and values. To ensure that all topics were covered, a detailed interview guide was employed. Most interviews lasted around two hours. The sample was composed so as to provide variation across central sociological variables such as gender, age, education, employment sector, and place of residence.

The carnivore issue has been a source of fervent debate in Stor-Elvdal, and one might think that most people would take a clear stance on the matter. But we soon observed that people presented themselves as having relatively complex views. Some of them also seemed to dissemble their true feelings about wolves in the context of taped interviews. In an effort to understand their reticence, we decided to undertake fieldwork to supplement the interviews. We managed to accomplish this task with the help of Frank, who generously took us home to meet his family, and who introduced us to his own and his friends’ everyday practices as young outdoorsmen. With Frank as our guide and door-opener we took part in a series of different hunting and outdoor activities. Frank's house is a place where the men in his network regularly drop by, and we made a habit of visiting him as often as possible. Spending evenings with him, we met his friends, and followed and participated in their conversation at his kitchen table. We spent time with them by the fire in the forest, taking a break from hunting. Between visits,

we stayed in touch by phone and Frank reported on the general state of things at his end.

The young men did not form a social group in any strong sense. There were no distinct boundaries between them and the rest of the community. However, using snowballing as our sampling method, we always asked informants to supply us with new contacts, which usually resulted in a repeat of the same names. Seven of the network members participated in full, taped interviews, but in the course of the fieldwork we observed and talked to many others.

What we found:

A network of young working-class men who are simulatenously traditional and modern

The men in the network were all young adults. However, the sub-sample was not defined according to age, but by the fact that all the participants were in the process of choosing their life track, and that they all knew each other and appreciated each other's friendship. In addition, they were all dedicated hunters and none of them owned enough land to have private hunting grounds. They all had to buy local hunting permits, or, alternatively, to rely on the good will of landowners¹². All of them had working-class backgrounds. Most had fathers who used to work in the local timber industry or as craftsmen. One informant came from a small farm. Manual jobs are now far less available than they were when their fathers entered the workforce, yet the men had jobs that did not require an education above the mandatory nine years. Most of them were employed in the public or private service sector, where women form the majority of the work force. Several, including Frank, had found work in social services or health care. However, some had traditional men's jobs like taxi driving or truck driving.

Hunting is a typical male activity. The number of women who participate in the mandatory course one must take before obtaining a hunting license in Norway is increasing, but still only 5% of active hunters are women (*Jakt & Fiske*, 2000). The network members had learnt hunting from their fathers and grandfathers, and they saw their outdoor practices as a continuation of a masculine culture inherited from earlier generations. The

¹² Obtaining a public hunting license is mandatory (but inexpensive) in Norway. But in addition, landowners are entitled to charge hunters whatever fees they choose to allow them to hunt on their property. Such fees are also charged on public lands.

visible expression of their identities can easily be portrayed as stereotypical male rural working class, and indeed this picture is not completely misleading. In many ways they shared the ways and values of their fathers, but unlike the older men, they maintained their traditional masculine working-class identities without traditional male working-class jobs to support them. Many worked in places where they were outnumbered by women. Many of these women were also better educated than the men, in such professions as nursing or teaching.

One of the core qualities of the young men in Frank's network is to be a traditional rural man and a modern man simultaneously. Lars, for example, who works as a truck driver for a timber mill, served us homemade cookies when we interviewed him. He proudly announced that he had baked the cookies himself, using a traditional recipe from the area. Baking, of course, is a traditionally female activity, and Lars' cookie baking indicates that he was not afraid to disregard the expectations that young men of his type have traditionally met.

The others were also preoccupied with local tradition, hunting being the most prominent example. In an American study, Stedman and Heberline (2001) found that participation in hunting was less of an effect of rural socialization than of the father's hunting activity, implying that hunting should not be regarded as "a rural way of life". It is possible that this is the case in Norway as well. Hunting is certainly not an activity everyone in Stor-Elvdal takes part in. The point is, however, that the young men themselves regarded their hunting as a manifestation of local tradition. Other leisure activities were often ingrained in local tradition as well. Some of them made knives, one made traditional wooden furniture, and one was a competent folk-musician. They met to hunt and sometimes to spend the night in hunting cabins. On such trips, we have been served beer, home-made spirits, half-fermented trout (typical of the Norwegian inland), salted belly of pork, and fatty sausage (so fatty, in fact, that when it was fried, the pan was filled with fat into which they dipped their bread). They often met in the woods, but more often they met elsewhere or they talked over their mobile phones about hunting, weapons, dogs, and (at the time of the study) wolves. The friendship and sense of community that the hunting provided seemed to be important to every member of the network. They lived this significant part of their lives in accordance with what they perceived to be the traditional ways of men in the area.

Yet, at the same time, these men were modern fathers who assumed considerable domestic responsibility. Frank seemed to be aware of the

possible contrast between his life as a rough outdoorsman and the life he led as a family man. He often made jokes about gender differences in domestic labor, saying things like “Well women, you wash the dishes” or “We are going to watch some TV; serve us coffee”, but it was always followed by a laugh. In fact, his family life was in accordance with modern standards: changing diapers, feeding the baby, washing the dishes, and washing floors. There were definitely limits to his traditionalism. In his home we were never served the fatty food we ate on the hunting trips. Instead Frank and his wife served Italian-, Indian- and Chinese-inspired dishes and “Cajun-crossover-fusion” courses, with chili sauces and garlic. “Do you like garlic?” they asked us more than once. “We love it!”

The young outdoorsmen filled their time with work, outdoor recreation, and caring for their families: a set of activities that enabled them to prolong the traditional ways of their working-class fathers, while at the same time incorporating elements of what we might term a modern male lifestyle.

The reappearance of wolves in civilized nature

For a long period during the 20th century, all large carnivores species except lynx were practically absent from Norway. In the same period, due to a wide range of causes, the populations of wild ungulates increased dramatically. With this growth, the importance of hunting increased as well, both economically and as recreation. For example, the economic value of moose hunting was estimated to be about 300 million Norwegian kroner (34 million USD) in 1998. 35,000 moose were shot in 1999, compared to some 850 a century ago. Thus, moose hunting as a mass phenomenon is relatively new. Nevertheless, it is already well established in most rural communities, and generally constructed as an old tradition. To participate in moose hunting is a prominent sign of belonging to the local community (Brotveit & Aagedal, 1999).

In the last half of the 1990s, the number of wolves increased significantly in southeastern Norway. During the winter of 1999-2000, 22-24 wolves were registered, and two family groups established themselves in Stor-Elvdal (Aronsen et al. 2000). In some segments of the community, the arrival of wolves was perceived as no less than a threat to the rural way of life. Sheep farmers claimed that their livelihood was in jeopardy. Potentially declining moose stocks were seen as a threat to the availability of good moose hunting, and to the big landowners’ revenue from hunting leases. Shortly after the wolves appeared, there were several attacks on hunting dogs, and some were killed. And then there was the issue of people fearing

the wolves. “Even if there is no real reason to fear wolves, people are afraid”, was a common argument. “Fear itself leads to reduced quality of life, and that should be taken seriously.” Consequently, conflicts soon flourished.

Dogs

At the time of our fieldwork, wolves were blamed for every dog that was lost. And dogs were extremely important to Frank and his friends. Within the network there were dogs for almost any hunting occasion: Norwegian grey elkhounds for hunting moose, dachshunds for roe deer, hare hounds for hare, and even a Karelian bear dog. The young men cared deeply for these animals and committed a great deal of time and effort to their training. As award-winning Norwegian and even Nordic sporting champions, they were well-controlled dogs that functioned as excellent hunting companions. And their owners spoke of them in terms normally reserved for people. By attributing skills that they hold in high regard to the dogs, they expressed a strong identification with them. “He’s a real hunter,” Frank often said about his award-winning hare hound. “He is almost like another member of the family”, was a common saying and part of the dog rhetoric used to underline the important role of these animals. The interaction and cooperation between a well-trained dog and its owner seemed to be most important element. Frank, who appreciated hare hunting more than any other form of sport, always spoke of success in terms of the baying of the hound and never the killing of a hare. In fact, he rarely fired his shotgun. We got a clear impression that it was the hunt itself – and not the killing – that provided their outdoor activities with meaning.

As companionship with the dogs was woven into the local hunting practices, it was also a significant part of the hunters’ lifestyle and one of the reasons for living in Stor-Elvdal. Their dogs helped them to be good at what they really wanted to be good at, and this added to their importance. They perceived the dogs to be close friends and family members. In addition, some of the dogs were valuable as stud. Potentially, the young hunters could obtain a useful extra income from their dogs to supplement their relatively small salaries. Their anxiety may have been exaggerated, but they really worried about their dogs and did not dare to let them loose in areas utilized by wolves. Needless to say, they were seriously provoked by not being able to take their four-legged companions hunting in forests they considered to be their own. The wolves were their enemies, and to these young hunters, their

dogs provided a very good reason for taking an aggressive stance toward the reappearance of wolves.

Childhood

No matter where you live in Stor-Elvdal, the forest is your nearest neighbor. The young hunters emphasized the significant part that the forest had played in what they all considered to be a genuinely good childhood. The woods was their most important playground. Later, experimenting with alcohol and cigarettes on hiking and hunting trips, the forest formed an arena for practices important to teenagers' struggle to break loose from parental control. As they learned hunting skills from their fathers and other grown men, the forest also formed a background for warm relationships with adults – experiences they wanted for their own children. But now, when they themselves were fathers, the woods did not seem to be so safe anymore.

“I don't trust those bastards,” Frank kept saying, in reference to the nearest wolf pack. He was not convinced that his ten-month-old daughter was safe playing alone outside the house. In his mind, one of the reasons for living in the countryside – to provide a safe and happy childhood for his children – was threatened.

Sympathy with fellow villagers

When asked about their attitudes toward the wolves, our informants produced an arsenal of anti-carnivore arguments; including the situation for sheep-farmers and landowners, and people's fear. However, the young hunters did not keep livestock, and hunting was an expense, not a source of income. None of them claimed that they, themselves, were afraid of wolves. They may have feared for their dogs and other family members, but fear for themselves did not fit into their rough masculine style. None of these issues actually concerned the men directly, but as “local patriots” they took the side of their fellow villagers, such as they understood it.

The conceptualization of local nature

From building tree houses as children to hunting as adults, the woods constituted the most central arena for recreation for the young men in our study. But it was always on people's own terms. Nature was never really wild, although it contained some wild animals. As it only included elements that local people accepted, nature was not “natural”. It was always a safe playground, a place to roam freely, providing pleasant surroundings for the local community. There is hardly any room for large carnivores in such park-like surroundings.

When asked if they meant that usefulness to humans is the only valid reason for a species to exist, all the young men stated that every species has a right to live in its natural habitat. Most of them believed that wolves should not be an exception, but they did not believe that wolves belonged in Stor-Elvdal. Besides, they pointed out; wolves are not an endangered species globally. Wolves simply did not fit their image of nature in their own immediate surroundings. Wolves threatened to break down the whole concept of what nature in Stor-Elvdal is meant to be: a safe playground for people and dogs and a place where wild game has nothing to fear from species other than humans.

The city and the enemies: Two sides to the same coin

In the introduction to a textbook used in the mandatory hunting course, the historical relationship between hunter and nature is explained to the novice. “Through hunting, modern man forms an alliance with nature and his past”. And further: “The ancient Nordic hunting and trapping culture is still alive in our country” (Gjems & Reimers, 1999). Several members of the network kept their course diplomas framed on their living room walls. Because hare hunters would no longer risk releasing their dogs in the forest, they spoke of hare hunting as an old culture that they feared would disappear. In Norway, hunting is culturally constructed as a very old tradition, and hunting is seen as a way to withdraw from the stress of modern city life (Brotveit & Aagedal, 1999). Thus, to choose hunting as a lifestyle may also signify withdrawal from modern life in a broader sense.

The young men justified their choice of place to live, not only by praising the good life in the small forest community, but also by denigrating the city. When asked to describe the city as a place to live, they all came up with horror stories about crime, drugs, and traffic. Large cities are unsafe, chaotic and noisy, and packed with social misery. All the young hunters had stories about how they or their acquaintances had been harassed or nearly robbed when visiting Oslo. They also emphasized the negative aspects of the city as a physical structure – big ugly houses, crowded streets, and, most importantly, the absence of nature. Frank and the others used the word “control” to highlight a key dimension of rural life. Control is good in the context of raising a child, but a less positive aspect is that “everybody knows everything about everyone else”. They believed that they could appreciate some of the anonymity offered by the city, but that the cost would be too high. All in all, they saw cities as hostile places where people can never really thrive.

Roughly speaking, Frank and the others saw the qualities of the rural community and its natural surroundings as being diametrically opposed to the chaotic and unpleasant nature of the city; and their life as outdoorsmen as a negation of city life. They were hardly revolutionaries, but it seems appropriate to understand their love of the countryside and their skepticism toward urbanity not as mere preferences, but also as a critical attitude toward the general development of modern society. It is not that their love of rural life expressed a longing for a better past. They saw their life as outdoorsmen as being a present possibility. In this sense, they could be seen as opposing urbanity and even modernity itself.

“They don’t understand how it is”, the hunters said, when asked to talk about the pro-carnivore lobby. “You should have brought them here, and then I would show them what it’s all about”, was also a common saying. A core element in the young hunters’ interpretation of their situation was that they were up against a powerful enemy that did not understand the consequences of current policies. Describing the enemy, they referred to what they considered to be an alliance of politicians, resource managers, scientists, and environmentalists. The young hunters described them as “city people” and “extremists”. Consequently, the appearance of wolves was associated with urban life and city people, and an urban concept of nature. In the hunters’ minds, that is a romantic view, based on a dream-like glorification of untouched nature, which does not account for actual consequences for real people. Through this construction, the wolf becomes an icon of urbanity. In the young hunters’ world, this is the ultimate antagonism to the nature they love. Seen from this perspective, the wolf is not a part of real nature; it is an urban implant. This conception of the wolf as “unnatural” helped them to reconcile their love of nature with their skepticism toward the large carnivores. Otherwise, this apparent contradiction could have been difficult to handle.

The young hunters saw themselves as living in a world in which extreme attitudes are dominant within the circles of power. To them, power is used to achieve an end that is basically absurd, and large carnivore protection therefore becomes a token of the chaos of our times. In particular, the large carnivore management regime resembles the chaos of *the city* – it is every bit as unpredictable, destructive and heartless. With the reappearance of wolves, modern urban life suddenly caught up with the hunters. And this is exactly what they had sought to dissociate themselves from by living in Stor-Elvdal.

Fascination and latent ambivalence

The young hunters disliked the reappearance of the wolf. They interpreted its presence as a threat to their life projects. On another level, they seemed to be fascinated by the animal itself. When they talked about wolves, they revealed an interest and a level of knowledge that went far beyond simple hate. Frank had often borrowed videos about wolves, and, as we have heard, he put considerable effort into imitating their howls. The wolf has skills that the hunters value and admire; skills they want to see in themselves as well as in their own dogs. The wolves are wild dogs. They are also great hunters. No animal, or human being for that matter, could receive a better testimony. Their rage was not directed at the wolf itself, which they saw as an animal that merely follows its instincts, but at the human agents of wolf protection.

Immobile men – outdated identities?

A sense of crisis

The presence of wolves touched all the young hunters' reasons for living in Stor-Elvdal, and consequently they had multiple reasons for fighting them. And these reasons added up to one unifying motive: they interpreted the reappearance of wolves as a threat to their life projects, and extremist city people were to blame. In their view, the presence of wolves had already led to a deterioration of the quality of their lives, and they feared that their chosen life styles would become untenable in the long run. Thus, their resistance to carnivore protection involved a sense of crisis on an individual – even on a deeply personal – level. What they had chosen to *be* – their identities – was under attack. Furthermore, their sense of crisis entailed a deep skepticism toward the city and the modernization processes that threatened to marginalize their way of life. Needless to say, the wolf was hardly the main cause of trouble for their life projects (and we return to this issue), but in their view it was certainly the most prominent symbol of all that is going wrong in rural Norway.

The rural hunter identity: Reflection of local culture or expression of individualized choice?

As mentioned, it is easy to recognize the stereotypic image of a rural woodsman in the young hunters. With their style and interests, they can easily be portrayed as hopelessly outdated and traditional. They dress according to this stereotypic image; they love hunting, guns, and dogs; and they cultivate other activities rooted in local tradition. Furthermore, they

refer to their fathers, uncles, and grandfathers as the men who taught them these practices. It is, therefore, no wonder that they are often construed as having taken over the life projects of their fathers in a generally non-reflexive manner.

The conflict over large carnivores has received a great deal of attention in the Norwegian media, and it is frequently pictured as a clash between urban modernity and backward rural traditionalism. Our young men have taken a clear stance in this conflict, which may strengthen the impression of them as representatives of a simplistic and outdated rural culture. Throughout the last three or four decades, attitudes toward large carnivores have changed dramatically in the Western world (see Kleese, 2002). For example, the dominant image of the wolf has undergone a cultural transformation from foe to friend. In most countries, the state no longer encourages the shooting of wolves by paying bounties; on the contrary, those who try are heavily prosecuted. Such legislation as the Bern Convention and the U.S. Endangered Species Act are political manifestations of a 'new view' of nature. In the context of these changes, resistance to carnivore protection appears to be anti-modern, irrational, and against progress.

Indeed, the hunters were in a sense realizing life projects that resembled those of earlier generations. But we must ask whether the traditions they valued, and perpetuated through their life projects and identities, were patterns of action inherited from their fathers and grandfathers, or whether the way they lived their lives was a product of "disembedded" choice. In general, if we observe that a son chooses to become very much like his father, we are not in a position to say whether his choice is more restricted than is the choice made by sons who choose completely different life paths. Even if a young man is completely left to himself in choosing his lifestyle, one of his options is, of course, to choose a lifestyle that resembles his father's. We do find traditional patterns in the orientations and actions of the young hunters, but we cannot decide if these patterns are determined by cultural reproduction in a strong sense, or whether they are the product of a self-reflexive mind. We do not know whether we are observing change or continuity with respect to individualization. Freedom and power is exercised and negotiated in social relations. So we must decide what kind of social relations lie behind a set of practices if we are to study them in light of individualization.

The hunter identity and structural change

The local anti-carnivore “movement” in Stor-Elvdal seemed to form a kind of social alliance in which diverging opinions were not accepted. There seemed to be certain “authorized” interpretations of the wolf situation that were developed by influential actors within this alliance. When asked if he held scientific knowledge to be more valid than the local lay knowledge about nature, Frank replied: “Not at all; researchers have a lot to learn from experienced outdoorsmen”. Typical authorities within this knowledge system are older hunters. Although their interpretations are often at odds with scientific knowledge, they appear to be taken at face value by Frank and his friends (see also, Skogen, 2001). These dominant interpretations are supported by sanctions. It is simply not possible to be part of Frank’s network and to welcome the wolves. However, Frank and the other young hunters would probably not change their attitudes, even if no sanctions existed. The attitudes they express are in every sense their own. The exercise of power that is present within a socialization process works in much more subtle ways. However, the young hunters live in a context in which significant local agents conceptualize their situation, and thus exert power over the way they think, whether or not their control is supported by sanctions. Accordingly, it is possible to some extent to interpret their life projects and identities as expressions of local culture and habitus, heavily structured by forces other than individual reflexive thought.

On the other hand, although they resemble their fathers in many ways, they cannot expect to relive their fathers’ and grandfathers’ lives. The older men do not serve as role models in their work and family lives. Traditional male working-class jobs are few. Their women demand extensive participation on the domestic front. The social basis for the identity they express in style and interests seems to be disintegrating, and the realization of the traditional rural male project is confined to their leisure activities. A modern, gentle family man and social worker is hardly the typical image of a rural hunter. Of course they sense this gap. Therefore, even if some fundamentally important choices include distinct elements of local tradition, it is far from obvious that their choices are less reflexive than those made by their socially and spatially mobile peers. On the contrary, structural change has made it increasingly difficult for young people in rural areas to pursue traditional lifestyles. The easier option would actually be to obtain more education and head for an urban area. Our men have chosen a path in life that they are forced to submit to reflexive thought. Tradition is transformed into choice.

General crises of modernity: traditional identities incorporate conflicts with 'outsiders'

The carnivore conflicts probably enhance the significance of identity in the young hunters' lives. Resistance to an outside enemy, perceived as the "pro-carnivore alliance", is firmly entrenched within the network. In the eyes of the young hunters, the members of the "alliance" are deliberately causing rural communities to suffer. They are city people; they have power; and they do not understand the life context of rural people. By protecting the wolf, they are making it difficult for Frank and his friends to uphold the identities that are so vital to them, as skilled hunters and outdoorsmen.

Of course, the social basis for their lifestyle is disintegrating for reasons other than the reappearance of wolves; the wolves made their presence felt in a situation that was already fraught with difficulty. The identities of the young hunters are under pressure as a result of more general developments. But today the sense of crisis that structural change may have evoked is de-emphasized, and within the network the focus is entirely on the wolves. It is usually in times of severe structural change, however, that crises of collective identity occur. In such situations basic interpretations of *self* and *other* are revitalized in an attempt to solve these crises. This strategy generates an understanding of the others as the fundamental cause of the problem. Thus, we may understand the hostility toward large carnivores as a strategy to overcome a crisis of identity. In an attempt to make sense of the world they identify an enemy to be blamed. When identities are threatened, this could be a way to reassure the self and its boundaries (Giddens, 1991; Wimmer, 1997; Douglas 1992; Cohen 1985). Thus hostility toward large carnivores may also be seen as a symbolic struggle against more general social developments. In their effort to resolve such identity crises, the young hunters tend to develop a strong sense of local identity that also generates hostility toward 'others' (see also Skogen & Krange, 2002). The 'others' are people that they see as part of the pro-carnivore alliance. Indeed, they have chosen a lifestyle that is culturally constructed as the sharpest possible antagonism to the urban culture that they feel the pro-carnivore alliance represents. Thus, tradition is not only transformed into choice, but also into resistance.

Immobile and marginalized?

As we have seen, commentators like Bauman and Giddens claim that mobility has become a central value, even an ideology, in contemporary society (Bauman 1996, Giddens 1991). According to Bauman, to be a life-

long resident of any one place may in itself lead to marginalization. So where do we find the hunters in relation to the Baumanesque connection between immobility and marginalization?

The young hunters have several reasons to feel attached to the area in which they live. First, it is plausible to interpret the young men's attachment to place partly as a product of heavy socialization into a local culture, a process that has been going on since early childhood, and which has forged their strong bonds to the community. Their longing to become great hunters and outdoorsmen is in complete accordance with the values handed down to them from earlier generations. To achieve this they more or less *have* to stay behind. A hunter can only be renowned and celebrated by proving his skills. To be a good shot and to have an outstanding dog is important, but not enough. One must demonstrate detailed knowledge of the game and the forest, which takes time and requires sustained effort several days a week. The young hunters believe that all the hours they have spent in the Stor-Elvdal forests have made them splendidly competent to hunt there. Frank, for one, would probably feel like a traitor if he chose to move. But as we have argued, confronted with the many difficulties these rural communities face, these culture elements and identity projects are transformed into practices that contain reflection and even resistance.

Second, as mentioned, the young hunters have seen many of their peers leave to obtain an education or to work. But from their point of view, these projects may seem downright irrational. Because most of them have limited formal education, the more obvious of the two alternatives would, of course, be to try to find work in an urban area. This would mean working in the unskilled segment of the labor market, but that is where they already are. Even though salaries are usually higher in urban areas, there would be no economic gain. In 2000, the price of small houses was twice as high in urban as in rural regions of Norway. Housing costs, on average, were about 25% of the Norwegian householders' total consumption expenses (NOU, 2002). Obviously, apartment buildings would be the most likely urban housing option for our men – definitely not an attractive option. Thus, by being 'stayers', the young hunters, in spite of their modest incomes, manage to acquire a private house and a more robust standard of living than they could ever hope to enjoy in an urban area.

The other alternative, to leave for education, may also seem irrational to the young hunters, because higher education could actually diminish their chances of finding relevant work in Stor-Elvdal. There are relatively few jobs that require academic training, and it is difficult to time graduation with

a vacancy for a relevant job. Therefore, if one's main goal is to live and work locally, higher education serves no purpose. It could, in fact, be argued that one is in a better position to accept the jobs that are likely to be available without such education, and thus more flexible in the context of the Stor-Elvdal labor market.

In addition, the young hunters feel culturally comfortable in Stor-Elvdal. Living where they were raised, they know the local ways, the dos and don'ts of local culture. This is the only type of community in which they can use the woods on a daily basis, and that possibility is of utmost importance to their identity projects. And of course, with their negative view of the city, it is not tempting for them to take up residence there.

In sum, these factors render them rather immobile. So are these young men facing marginalization? Because there are fewer and fewer traditional male working-class jobs in the area, they have reasons to fear unemployment. However, as industrial companies have moved out, public services have moved in. Thus, the consequences of the ongoing structural modernization process are not entirely negative for people who wish to live their lives in Stor-Elvdal. Up until now, all that has been needed is a willingness to accept jobs in the public service sector, which is exactly what several of the network members have done. Together with women of all ages, they fill the need for unskilled labor in a sector that has been expanding for several decades. Thus, the popular notion that rural working-class men are facing marginalization due to a collapse of the material foundation for their masculine identities, i.e. the demise of manual working-class jobs, seems questionable. Younger men, at least, seem fully capable of upholding masculine identities with distinct traditional elements without such a basis. This, however, may very possibly increase the significance of other aspects of life, e.g. leisure pursuits, as a basis for individual and collective identity formation, thus also rendering these other aspects more vulnerable to disturbance – such as the appearance of wolves.

Conclusion

The theoretically interesting point is of course the mechanism behind this story. These men are traditional and immobile, yet their lives are marked by change. They are working-class men (at least in terms of education and culture), and they are hunters like their fathers, yet their lives depart from the ways of earlier generations in several respects. With their woodsman identities they face even greater risk of marginalization in an urban area,

where they would probably feel culturally misplaced and isolated. They would experience a lower standard of living, and access to their treasured leisure activity would be dramatically restricted. So they stay where they are, where they are established with jobs and houses and families. Thus, 'marginalized' is hardly an appropriate term to describe them. They resolve their potential crises by managing flexible identities. Because their traditionalism and immobility are not simply inherited, even though they replicate stereotypical rural styles, the identities they have established do not fit Bourdieu's concept of habitus. But neither are their flexible identities adequately described by the concept of self-identity. They are, in a sense, *forced* to be reflexive, but this is not reflexivity of the autonomous variety emphasized by Giddens'. What we observe is more probably a conscious identity management that is heavily constrained by social structures. Because they are forced to develop flexible identities, they manage to become relatively well established within the Stor-Elvdal context. Thus, their lives are in a sense an antagonism to Bauman's notion of immobility. Put simply, it is through immobility that the young hunters avoid marginalization.

The network members occupy a social position that is hardly noticed in the public debate or by the media – except perhaps in feature articles in which they are described as odd and exotic, in accordance with prevailing stereotypes of rural men: so tied up in their rural masculine identities that they have no other option than to relive the lives of their fathers. As working-class people with no economic land-use interests, no institutional body supports them in the anti-carnivore struggle. Thus, in contrast to other groups that are affected by the reappearance of wolves, such as sheep-farmers and landowners, they are rarely in a position to negotiate with decision-makers. While other groups receive economic compensation for their economic losses, they receive nothing.

The young hunters have gone far to meet the standards that seem to be required of modern men. Their outdoor practice – hunting – is vitally important to the construction of continuity in their lives. By being part of what they conceive to be an old hunting culture, they manage to construct a link between modern ways of living, their local place, and its history. Summarized in terms of identity, hunting is both identification with the collective level and an important base for the sense of self. It was into this fragile situation that the wolves entered, and their reappearance was experienced as a personal attack. No wonder Frank and his modern traditional friends reacted the way they did.

Literature

- Aronsen, Å., P.Wabakken., H.Sand., O.K. Steinset., and I. Kojola. 2000. *The wolf in Scandinavia. Status report winter 1999-2000*. Commissioned report 2-2000. Elverum: Høgskolen i Hedmark.
- Bauman, Z. 1992. Soil, blood and identity. *The Sociological Review*. 40:675-701.
- Bauman, Z. 1996. From pilgrim to tourist – or a short history of identity. In *Questions of cultural identity*, edited by S. Hall and P. du Gay. London: Sage.
- Bauman, Z. 1998. *Globalization. The human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. 1984. *Distinction*. London: Routledge.
- Brotveit, Å. and O. Aagedal. 1999. *Jakta på elgjakkulturen (Hunting for the moose-hunting culture)*. Oslo: Abstrakt forlag
- Cohen, A.P. 1985. *The symbolic construction of community*. London: Routledge.
- Douglas, M. 1992. *Risk and blame. Essays in cultural theory*. London: Routledge.
- Furlong, A. and F. Cartmel. 1997. *Young people and social change*. Buckingham: Open University Press.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in late modern age*. Cambridge. Polity Press.
- Gjems, S. R. and E. Reimers. 1999. *ABC for jegerprøven (ABC for the hunting license course)*. Oslo: Landbruksforlaget.
- Jakt & Fiske (Hunting and Angling)*. 2000. No. 8, August. Nesbru: The Norwegian Association of Hunters and Anglers.
- Kleese, D. 2002. Contested natures: wolves in late modernity. *Society and Natural Resources*. 15: 313-326.
- Magnussen, T. 1995. *Fri for arbeid: Om unge vaksne i bygdesamfunn og deira handling av undersysselsetjing (Out of work: On young adults in a rural community and their handling of unemployment)* NF-report, 8/95. Bodø: Nordlandsforskning.
- Mead, G.H. 1962. *Mind, self & society: from the standpoint of a social behaviorist* Chicago: The University of Chicago Press.
- NOU. 2002. *Boligmarkedene og boligpolitikken (Housing markets and housing policies)* Oslo: Norges offentlige utredninger (Norway's Official Reports) 2002:2.
- Nationen (The Nation [newspaper]). 2000. September 9.
- Skogen, K. 2001. Who's afraid of the big, bad wolf? Young people's responses to the conflicts over large carnivores in eastern Norway. *Rural Sociology*, 66(2), 203-226.
- Skogen, K. and O. Krange. 2001. A wolf at the gate: The anti-carnivore alliance and the symbolic construction of community. Submitted to *Sociologia Ruralis*.

Statistics Norway. 2002a. *Stor-Elvdal* (Online) URL:
http://www.ssb.no/emner/historisk_statistikk/tabeller/

Statistics Norway. 2002b. *Stor-Elvdal* (Online) URL:
<http://www.ssb.no/kommune/region.cgi?nr=04>

Stedman, R.C. and T. A. Heberline 2001. Hunting and rural socialization. Contingent effects of the rural setting and hunting participation. *Rural Sociology*. 66:599-617.

Stor-Elvdal kommune. 2002. *Velkommen til Stor-Elvdal kommune på nett (Welcome to Stor-Elvdal's Website)* (Online) URL: <http://www.stor-elvdal.kommune.no/>.

Wimmer, A. 1997. Explaining xenophobia: a critical review of current research approaches. *Ethnic and Racial Studies*. 20:18-41.

Ziehe, Thomas and H. Stubenrauch. 1996. *Ny ungdom og usædvalige læreprocesser (New youth and unusual learning processes)*. Copenhagen: Politisk Revy.

